

บทที่ 4

บริบทชุมชนและโรงเรียน

บริบทชุมชนและโรงเรียนที่เป็นพื้นที่วิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสนทนากับผู้เกี่ยวข้องทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และการจัดกลุ่มสนทนา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและโรงเรียนอันจะช่วยให้มองเห็นภาพบริบทโดยรวมของชุมชนและโรงเรียนและทำให้เกิดความเข้าใจความเป็นไปของปรากฏการณ์การเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนนำไปสู่การอธิบายหรือตีความปรากฏการณ์ของการเสริมสร้างพลังอำนาจของครูในโรงเรียนประถมศึกษาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนประกอบด้วย ที่ตั้งและสภาพทั่วไป การคมนาคมและสาธารณูปการ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การเมืองและการปกครอง การจัดการศึกษา สถานที่สำคัญและแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรมและประเพณี และประวัติความเป็นมาของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดนามสมมุติที่ใช้เรียกชื่อชุมชนซึ่งมีโรงเรียนที่เป็นพื้นที่วิจัยตั้งอยู่ ได้แก่ จังหวัดอารยะ อำเภอวิวัฒนะ เทศบาลตำบลวิวัฒนะ ส่วนข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย ประวัติของโรงเรียน ที่ตั้งและสภาพทั่วไป บริเวณและแผนผังแสดงที่ตั้งอาคารและสถานที่ บุคลากรและนักเรียน สภาพการดำเนินงานและโครงสร้างการบริหารโรงเรียน หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน การงบประมาณ การประกันคุณภาพการศึกษา การดำเนินงานโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพ ผลงานดีเด่นของโรงเรียน และความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งผู้วิจัยกำหนดนามสมมุติที่ใช้เรียกชื่อโรงเรียนที่เป็นพื้นที่วิจัยว่า “โรงเรียนวิริยะ” ดังรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

1. ที่ตั้งและสภาพทั่วไปของจังหวัด

จังหวัดอารยะตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีขนาดพื้นที่ 6.8 ล้านไร่ หรือ 10,885.99 ตารางกิโลเมตร เป็นอันดับที่ 15 ของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 6.43 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15-17 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 101-103 องศาตะวันออก จังหวัดอารยะมีพื้นที่เป็นพื้นที่ป่า 803,754.33 ไร่ (ร้อยละ 11.82 ของพื้นที่จังหวัด) ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 2550 พบว่าจังหวัดอารยะมีประชากรรวม 1,756,101 คน เป็นชาย 871,047 คน เป็นหญิง 885,054 คน มี 499,450 ครัวเรือน อยู่ในเขตเทศบาล 141,878 ครัวเรือน และนอกเขตเทศบาล 347,758 ครัวเรือน มีพื้นที่การเกษตร 4.132 ล้านไร่ (ร้อยละ 60.8 ของพื้นที่จังหวัด) โดยอยู่ในเขตชลประทาน 542,826 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 13.14 ของพื้นที่การเกษตร หรือร้อยละ 8 ของพื้นที่จังหวัด) จังหวัดอารยะอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเป็นระยะทาง 445 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดอารยะโดยทั่วไปจะเป็นพื้นที่ราบสูง มีพื้นที่สูงต่ำสลับเป็นลูกคลื่นลาดเทไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ มีที่ราบลุ่มแถบลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำพอง อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางโดยเฉลี่ย 100-200 เมตร ประกอบด้วยลักษณะภูมิประเทศ ดังนี้ 1) ที่ราบเชิงเขา อยู่ทางทิศตะวันตก ตามแนวเขาภูกระดึง และเพชรบูรณ์ ครอบคลุมพื้นที่ 9 อำเภอ 2) ที่ราบลุ่มน้ำ อยู่ตอนกลางทางทิศตะวันออกและทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยมีลุ่มน้ำสำคัญ ได้แก่ ลุ่มน้ำชี ลุ่มน้ำพอง และลุ่มน้ำเซิน ครอบคลุมพื้นที่ 9 อำเภอ และ 3) ที่ราบดินปนทราย อยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด ครอบคลุมพื้นที่ 8 อำเภอ

รวมทั้งอำเภอวัฒนะที่ตั้งของจังหวัดอาระในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดังภาพที่ 16

ภาพที่ 16 ที่ตั้งของจังหวัดอาระในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

2. การคมนาคมและสาธารณูปการ

การคมนาคมของจังหวัดอาระมีหลากหลายเส้นทางและมีรูปแบบการเดินทางที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนทั้งการสัญจรภายในจังหวัดและการคมนาคมสำหรับภูมิภาค สอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัด ที่ว่า เมืองน่าอยู่ เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเครือข่ายการค้า การลงทุน การบริการ และการคมนาคมขนส่งในภูมิภาคสู่สากล ประกอบด้วย 1) การคมนาคมทางรถยนต์ มีทางหลวงแผ่นดินผ่านพื้นที่จังหวัด 7 สาย ได้แก่ ทางหลวงหมายเลข 2 ทางหลวงหมายเลข 12 ทางหลวงหมายเลข 23 ทางหลวงหมายเลข 201 ทางหลวงหมายเลข 207 ทางหลวงหมายเลข 208 และทางหลวงหมายเลข 209 2) การคมนาคมทางรถไฟมีเส้นทางจากกรุงเทพฯ-หนองคาย ขนานกับทางหลวงหมายเลข 2 และ 3) การคมนาคมทางเครื่องบิน มีท่าอากาศยานพาณิชย์ 1 แห่ง ห่างจากตัวเมือง 8 กิโลเมตร เส้นทางบินกรุงเทพฯ-อาระ-กรุงเทพฯ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 45 นาที วันละ 3 เที่ยวบิน

การจัดสาธารณูปการสำหรับประชาชนในจังหวัดอาระมีความหลากหลายและทันสมัย สอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดและพันธกิจ ที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา สร้างความได้เปรียบการเป็นเมืองศูนย์กลางสู่การพัฒนา เศรษฐกิจฐานรากและเศรษฐกิจเพื่อการแข่งขัน พัฒนาคุณภาพคนและสังคมสุขุมชนเข้มแข็ง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว และส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีโดยมีสาธารณูปการ ดังนี้ 1) ด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม มีที่ทำการไปรษณีย์ จำนวน 27 แห่ง สำนักงานเขตโทรศัพท์ภูมิภาคที่ 2 ซึ่งมีชุมสายในการปฏิบัติงานในจังหวัด 8 แห่ง 2) ด้านสื่อมวลชน มีสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย NBT อาระ ศูนย์ประชาสัมพันธ์

เขต 1 สถานีถ่ายทอดผ่านดาวเทียมของสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 และช่อง 9 อ.ส.ม.ท. สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ช่อง 7 และไทยพีบีเอส นอกจากนี้ยังมีสถานีวิทยุกระจายเสียง 13 สถานี และหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น 12 ฉบับ 3) ด้านการสาธารณสุข มีสถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาล 30 แห่ง เป็นโรงพยาบาลสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด 25 แห่ง มหาวิทยาลัยอริยะ 2 แห่ง และเอกชน 3 แห่ง และสถานอนามัย 248 แห่ง บุคลากรทางการแพทย์ ได้แก่ แพทย์ 848 คน (อัตราส่วนต่อคนไข้ 1:2,067) ทันตแพทย์ 200 คน (อัตราส่วนต่อคนไข้ 1:8,762) เภสัชกร 223 คน (อัตราส่วนต่อคนไข้ 1:7,858) และพยาบาล 3,092 คน (อัตราส่วนต่อคนไข้ 1:567) 4) ด้านการค้าและการบริการ มีโรงแรม 83 แห่ง ห้องพัก 4,308 ห้อง มีศูนย์การค้าขนาดใหญ่ 5 แห่ง และขนาดกลาง 3 แห่ง มีโรงงานผลิตเอทานอล 2 แห่ง กำลังการผลิตจากมันสำปะหลัง 130,000 ลิตร/วัน และจากกากน้ำตาล 150,000 ลิตร/วัน สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง 655 แห่ง สถานีบริการก๊าซธรรมชาติ (NGV) 4 แห่ง และสถานีบรรจุก๊าซหุงต้ม (LPG) 8 แห่ง 5) ด้านการเงิน การธนาคาร เป็นที่ตั้งของธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสถาบันการเงินพิเศษของรัฐ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารออมสิน ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย ธนาคารพาณิชย์สาขาหลักและสาขาย่อย รวมทั้งสิ้น 85 แห่ง 6) ด้านทรัพยากรน้ำ จังหวัดอริยะอยู่ในเขตของกลุ่มน้ำหลัก 2 กลุ่มน้ำ คือ กลุ่มน้ำมูลและกลุ่มน้ำชี พื้นที่กลุ่มน้ำมูล ได้แก่ กลุ่มลุ่มน้ำสาขาที่ไหลลงลำห้วยแอก ลำห้วยสะเทต และลำพังชู พื้นที่กลุ่มน้ำชี ได้แก่ กลุ่มลุ่มน้ำที่ไหลลงอ่างเก็บน้ำอุบลรัตน์ ลำน้ำพอง ตอนล่าง แม่น้ำชีและกลุ่มลุ่มน้ำสาขาลำปาวตอนบน โดยมีลำน้ำสายหลักที่ไหลผ่านจังหวัดอริยะ ได้แก่ ลำน้ำพอง ลำน้ำเชิญ และลำน้ำชี ซึ่งสามารถแบ่งพื้นที่จังหวัดอริยะทั้งหมดออกเป็น 11ลุ่มน้ำย่อย และปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปีมากที่สุด คือ 411.78 ล้านลูกบาศก์เมตร ที่ลุ่มน้ำพองตอนบน น้อยที่สุดที่ลุ่มน้ำลำสะเทต มีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปี 11.83 ล้านลูกบาศก์เมตร 7) ด้านทรัพยากรธรณี จังหวัดอริยะมีแหล่งแร่และพลังงาน ดังนี้ 1) แหล่งหินอุตสาหกรรม ในเขตจังหวัดอริยะมีแปลงประทานบัตรเหมืองหินที่เปิดดำเนินการ 9 แปลง ทั้ง 9 แปลงเป็นแหล่งหินปูนเพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง 2) ก๊าซธรรมชาติพบใน 3 อำเภอ แต่มีเพียงแหล่งจาก 2 อำเภอเท่านั้นที่ได้ขุดขึ้นมาใช้เป็นแหล่งพลังงานความร้อนร่วมในการผลิตกระแสไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยมีหลุมขุดเจาะก๊าซ จำนวน 2 แห่ง และ 8) การไฟฟ้า มีแหล่งผลิตไฟฟ้าที่สำคัญ คือ โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ และโรงไฟฟ้าพลังความร้อนร่วมน้ำพอง

3. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

ข้อมูลจากสำนักงานเกษตรจังหวัดอริยะปี 2550 พบว่าจังหวัดอริยะมีประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร 224,704 ครัวเรือน (ร้อยละ 45.89 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด) จำนวนคนทำงานในภาคเกษตร 395,832 คน มีพื้นที่การเกษตร 4.132 ล้านไร่ (ร้อยละ 60.8 ของพื้นที่จังหวัด) โดยอยู่ในเขตชลประทาน 542,826 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 13.14 ของพื้นที่การเกษตรหรือร้อยละ 8 ของพื้นที่จังหวัด) โดยมีบทบาทเชิงพื้นที่ ได้แก่ การเป็นพื้นที่ตั้งอยู่แนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor: EWEC) ตัดกับแนวเชื่อมโยงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ สูพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Sea Board: ESB) การเป็นพื้นที่ที่รัฐบาลส่งเสริมให้เป็น 1 ใน 3 จังหวัดนำร่องในการพัฒนาให้เป็นนครเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารนอกเหนือจากจังหวัดภูเก็ตและเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ซึ่งมีการผลิตข้าวเหนียวได้ประมาณ 866,449 ตัน/ปี มีมูลค่า 8,784 ล้านบาท ผลิตข้าวเจ้าได้ประมาณ 253,832 ตัน/ปี มีมูลค่า 2,723 ล้านบาท อ้อยโรงงานผลิตได้ 4,976,942 ตัน/ปี

มีมูลค่า 3,802 ล้านบาท และมันสำปะหลังผลิตได้ 713,099 ตัน/ปี มีมูลค่า 1,027 ล้านบาท นอกจากนี้จังหวัดอาระยังเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมการค้า การลงทุน เนื่องจากเป็นเมืองศูนย์กลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโครงสร้างพื้นฐานด้านต่างๆพร้อมรองรับการพัฒนา

จังหวัดอาระยังมีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (Gross Provincial Product : GPP) ปี 2550 จำนวน 126,791 ล้านบาท เป็นลำดับที่ 13 ของประเทศ และเป็นลำดับที่ 2 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองจากจังหวัดนครราชสีมา โดยสาขาการผลิตที่สร้างรายได้ให้กับจังหวัดอาระในปี 2550 คือ สาขานอกภาคเกษตร มีมูลค่า 111,029 ล้านบาท ได้แก่ สาขาอุตสาหกรรม รองลงมาคือ การขายส่ง ขายปลีก และการศึกษา ตามลำดับ โดยสาขาภาคเกษตรมีมูลค่า 15,762 ล้านบาท รายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากร (Per Capita GPP) ของจังหวัดอาระ ปี 2550 คือ 67,743 บาท อยู่ในอันดับที่ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. การเมืองและการปกครอง

จังหวัดอาระมีประชากรรวม 1,756,101 คน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 26 อำเภอ 198 ตำบล 2,331 หมู่บ้าน 389 ชุมชน 225 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 48 แห่ง (เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 3 แห่ง และเทศบาลตำบล 44 แห่ง) และองค์การบริหารส่วนตำบล 176 แห่ง ราชการส่วนภูมิภาค 35 ส่วนราชการ และราชการส่วนกลางและรัฐวิสาหกิจ 208 หน่วยงาน

5. การจัดการศึกษา

การศึกษาในจังหวัดอาระก่อนปีพุทธศักราช 2440 นั้นมีการเรียนเฉพาะที่วัดเท่านั้น มีพระภิกษุเป็นครู ดังนั้นผู้หญิงจึงไม่มีโอกาสได้เรียน ภาษาที่สอนนั้นเป็นภาษาไทยใหญ่ (ตัวอักษรธรรม) ภาษาไทยน้อย (ตัวอักษรลาว) และภาษาขอม (ตัวอักษรขอมหรือเขมรโบราณ) โดยตัวอักษรไทยน้อยเป็นภาษาลาวและเป็นภาษาที่ไทยอีสานต้องเรียน นอกจากพูดได้แล้วต้องเขียนได้ด้วย ผู้มีความชำนาญเป็นนักปราชญ์ อาจารย์สามารถเขียนเป็นกลอนต่างๆได้ ภาษาไทยน้อยจารึกลงบนใบลาน จารึกวรรณกรรมนิทาน ตำนาน ยาสมนไพร ส่วนอักษรไทยใหญ่และอักษรขอมจารึกพระธรรมและคาถาอาคมต่างๆ ดังนั้นชาวอีสานผู้ที่เป็นนักปราชญ์ ครูอาจารย์จะต้องมีความรู้แตกฉานทั้ง 3 ภาษา คือ ภาษาไทยน้อย ภาษาไทยใหญ่ และภาษาขอม เมื่อปี 2451 จึงมีการแยกโรงเรียนออกจากวัดเป็นครั้งแรก ต่อมาในปี 2464 ซึ่งเป็นปีประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาครั้งแรกเป็นการศึกษาภาคบังคับ และปี 2479 ประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ การจัดการศึกษาที่จัดตั้งโรงเรียนในวัดก็เริ่มเปลี่ยนแปลงมาเป็นการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นเอกเทศมากขึ้นตามลำดับ และมีการพัฒนาขึ้นทุกด้านทั้งด้านอาคารสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน การเพิ่มขีดความสามารถของครูอาจารย์ให้มีคุณวุฒิสูงขึ้น และพัฒนาขึ้นตามลำดับจนมาถึงปัจจุบัน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ , 2542) จังหวัดอาระมีสถานศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา จำนวน 1,049 แห่ง แยกเป็นระดับประถมศึกษา 969 แห่ง ระดับมัธยมศึกษา 80 แห่ง มีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 5 เขต สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา 5 แห่ง เป็นของรัฐ 2 แห่ง และภาคเอกชน 3 แห่ง

6. สถานที่สำคัญและแหล่งท่องเที่ยว

จังหวัดอาระเป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน จากหลักฐานการสำรวจพบหลักฐานที่มีความเก่าแก่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ การค้นพบเครื่องสำริดและเหล็กมีเครื่องมือ

เครื่องใช้เป็นขวาน รวมทั้งแบบแม่พิมพ์ที่ใช้หล่อ มีกำไลแขนสำริดคล้องอยู่ที่โครงกระดูกท่อนแขน ซ่อนกันหลายวง พบกำไลทำด้วยเปลือกหอย รวมทั้งพบแหวนเหล็กใน แสดงว่ามีการปั้นด้ายทองคำใช้ในยุคนั้นแล้ว นอกจากนี้ ยังพบขวานทองแดง อายุราว 4,600-4,800 ปี เป็นหัวขวานหัวเดียวที่พบในประเทศไทย ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในเอเชียอาคเนย์ ในชั้นดินที่ 20 การกำหนดอายุโดยคาร์บอน 14 จากชั้นดินที่ 19 ปรากฏว่ามีอายุ 4,275 ปี จากหลักฐานข้างต้นพิสูจน์ให้เห็นว่าอาณาจักรเจนละเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรม วัฒนธรรมอันสูงสุดมาแต่ดึกดำบรรพ์ มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนสมัยพุทธกาลหลายพันปี จากความเป็นมาที่ยาวนานนี้เองทำให้สามารถพบสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และธรรมชาติ และสถานที่เหล่านั้นได้ถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย ได้แก่

6.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ เชื้อดินขนาดใหญ่ บึงน้ำจืดขนาดใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์น้ำนานาพันธุ์ รวมทั้งบางแห่งเป็นที่อาศัยของนกอพยพนานาชนิด จังหวัดอาระมีสภาพป่าไม้โดยทั่วไปเป็นป่าไม้เบญจพรรณ มีป่าสงวนแห่งชาติ 22 ป่า อุทยานแห่งชาติ 4 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน อุทยานแห่งชาติน้ำพอง อุทยานแห่งชาติภูเวียง และอุทยานแห่งชาติภูเก้าภูพานคำ และวนอุทยานผาหลวง ซึ่งบางแห่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีทั้งจุดขายด้านความงามของธรรมชาติและมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโลกดึกดำบรรพ์อีกด้วย เมื่อปีพุทธศักราช 2519 นักธรณีวิทยาจากโครงการสำรวจแร่ยูเรเนียมของกรมทรัพยากรธรณีได้ขุดพบกระดูกที่กลายเป็นหิน (fossil) ขนาดใหญ่ คณะสำรวจจึงได้ร่วมกับนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสทำการศึกษาและวิจัยแล้วพบว่ากระดูกที่กลายเป็นหินดังกล่าวเป็นกระดูกไดโนเสาร์พวกกินพืช พันธุ์ Sauropods มีความยาวประมาณ 15 เมตร คอยาว หางยาว เดินสี่เท้า เป็นพันธุ์กินพืชซึ่งไม่เคยพบที่ไหนมาก่อน นับว่าเป็นการพบซากไดโนเสาร์ตัวแรกในประเทศไทย จึงได้อัญเชิญพระนามของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาตั้งชื่อไดโนเสาร์พันธุ์นี้เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติว่า ภูเวียงโกซอรัส สิรินธรเน่ (Phuwiangosaurus Sirindhornae) ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระทัยและเสด็จทอดพระเนตร เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2532 และต่อมาได้มีการสำรวจศึกษาวิจัยจนพบว่าในบริเวณของจังหวัดอาระมีนั้นมีการขุดพบกระดูกที่กลายเป็นหินของไดโนเสาร์ทั้งพันธุ์ที่กินพืชเป็นอาหารและพันธุ์ที่กินเนื้อเป็นอาหาร

6.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ พระธาตุ พระมหาธาตุ วัด ศาสนสถาน หมู่บ้านเต่า หมู่บ้านงูจงอาง และหมู่บ้านผ้าไหม เป็นต้น

6.3 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ภู (ซึ่งเป็นโบราณสถานประเภทหนึ่ง) และอุทยานแห่งชาติซึ่งเคยเป็นแหล่งชุมชนโบราณที่มีอารยธรรมเมื่อหลายพันปีล่วงมาแล้วบนเทือกเขา มีการขุดพบกระดูกมนุษย์โบราณ เครื่องมือเครื่องใช้ โลหะสำริด พระนอนสมัยทวาราวดี รวมทั้งภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำ (หลิบเงิน) และพระพุทธรูปไสยาสน์บนยอดเขาเป็นประติมากรรมนูนสูงสลักบนหน้าผาของยอดเขา สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 14 ลักษณะท่านอนได้รับอิทธิพลจากอินเดีย พระเศียรหนุนแนบกับต้นแขนขวา แขนซ้ายทอดไปตามลำพระองค์

7. วัฒนธรรมและประเพณี

อาระมีเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือปรากฏหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาว่า อาณาเขตจังหวัดอาระมีเคยเป็นดินแดนที่มีผู้คนอาศัย และตั้งบ้านเรือนอยู่ มีความเจริญรุ่งเรือง มีอารยธรรมสูงมาก่อนสมัยก่อนประวัติศาสตร์และคาบเกี่ยวกับสมัยประวัติศาสตร์ ทำให้อาระมีเป็นเมืองที่มีมรดกทางวัฒนธรรมของชนชาติโบราณมากมาย ดังปรากฏร่องรอยให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น ภาพเขียนสีที่ถ้ำผ้ามือแดง เมืองโบราณสมัยทวาราวดี เสาหินที่เมืองชัยวาน และศาสนสถานสมัยขอม

จัดเป็นปราสาทหินที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่พบในจังหวัดอาระ และอยู่ในสภาพสมบูรณ์มาก จากการศึกษา ประวัติความเป็นมาของจังหวัดอาระพบว่าวัฒนธรรมล้านช้างแถบลุ่มแม่น้ำโขงพร้อมทั้งผู้คนเชื้อสายลาวได้แผ่ อิทธิพลมากลุ่มล้นวัฒนธรรมขอมในเขตจังหวัดอาระ คนอาระในยุคนี้จึงสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้างทั้ง ทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนตัวหนังสือ แต่ยังคงพบโบราณสถาน และศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ปรากฏอยู่ทั่วไปเช่นกัน ประชากรในจังหวัดอาระมาจากเผ่าพันธุ์เดียวกัน เป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันจังหวัดอาระเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและโบราณสถาน มากมาย มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยอาระ มี วัฒนธรรมและประเพณี มีผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน เช่น ผ้าไหม มัดหมี่ นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและสะดวกในการคมนาคมตลอดปี งานประเพณีที่ได้รับการ สืบทอดมาอย่างยาวนานและมีชื่อเสียงของจังหวัด ได้แก่ งานเทศกาลดอกคูณเสียงแคน สูดยอสงกรานต์ อีสานและถนนข้าวเหนียว เทศกาลไหว้พระธาตุขามแก่น งานเทศกาลไหมและประเพณีผูกเสี่ยวและงานกาชาด งานประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ งานประเพณีเข้าพรรษา และงานประเพณีออกพรรษา เป็นต้น

8. ประวัติความเป็นมาของจังหวัด

จังหวัดอาระเป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 วัฒนธรรมล้านช้างแถบลุ่มแม่น้ำโขงพร้อมทั้งผู้คนเชื้อสายลาวได้แผ่อิทธิพลมากลุ่มล้นวัฒนธรรมขอมในเขต จังหวัดอาระจนหมดสิ้นคนอาระในยุคนี้จึงสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้างทั้งทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตลอดจนตัวหนังสือ สมัยที่อาณาจักรล้านช้างรุ่งเรืองอยู่นั้นในเขตจังหวัดอาระ มีเมืองที่จัดการปกครองแบบหัวเมืองลาวขึ้นต่อเวียงจันทน์ คือ เมืองภูเวียงซึ่งหัวเมืองลาวแต่เดิมกว้างขวางมาก ครอบคลุมบริเวณอาณาจักรหลวงพระบางด้านเหนือ รวมทั้งสิบสองปันนาญไท และตอนใต้ของประเทศจีน อาณาจักรเวียงจันทน์รวมมาถึงภาคอีสานตอนบน อาณาจักรจำปาสักจรดอาณาจักรเวียดนาม รวมทั้งอาณาจักร เขมร (ชื่อเวียงจันทน์และจำปาสักเป็นชื่อแขวงในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งภาษาลาวเขียน ไม่มีตัวการันต์)

ประชากรในจังหวัดอาระสืบเชื้อสายมาจากเผ่าพันธุ์เดียวกันเป็นส่วนใหญ่ คนในพื้นที่เป็น ชาวพื้นเมืองเดิมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์คาบเกี่ยวกับสมัยประวัติศาสตร์ มีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ ปรากฏ เช่น ชุมชนโบราณโนนนกทา บ้านนาดี ตำบลลูกตาตุ กิ่งอำเภอหนองนาคำ และที่โนนเมืองบ้านนาโพธิ์ อำเภอชุมแพ มีอายุประมาณ 3,000 ปีเศษ ต่อมาสมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 12-16 และสมัยลพบุรีซึ่งอยู่ ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 ได้พบโครงกระดูกและเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ในยุคสมัยนั้นแสดงถึงการเข้า มาอาศัยอยู่ช้านานแล้ว

พื้นที่การปกครองจังหวัดอาระในปัจจุบันนี้เดิมเคยอยู่ในอำนาจการปกครองของขอมมา ก่อน ดังมีโบราณสถาน ศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูปรากฏอยู่ทั่วไป และความ เจริญรุ่งเรืองมาถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ขอมจึงเสื่อมอำนาจลงโดยสิ้นเชิง ต่อมาจึงตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง (หลวงพระบาง) เวียงจันทน์ จำปาสัก มีประชาชนลาว ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนที่ราบสูงแห่งนี้ การอพยพเคลื่อนย้ายของประชาชนปรากฏชัดยิ่งขึ้นในสมัย ธนบุรีและต้นสมัยรัตนโกสินทร์ การอพยพของประชาชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่ในเขตจังหวัดอาระ แบ่งเป็นเส้นทางใหญ่ได้ 3 ทางคือ 1) อพยพมาจากแขวงหลวงพระบาง ได้เข้ามาทางจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดเลย เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอภูผาม่าน อำเภอชุมแพ และอำเภอสีสมพูน สำเนียงภาษาพูด เหมือนกับชาวหลวงพระบาง สำเนียงภาษาใช้วรรณยุกต์จัดว่าเป็นส่วนใหญ่ 2) อพยพมาจากแขวงเวียงจันทน์

เนื่องจากหลักฐานภัยสงครามและถูกกวาดต้อนมาเข้ามาทางจังหวัดหนองคาย จังหวัดหนองบัวลำภู เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอภูเวียง อำเภอสีชมพู อำเภอชุมแพ และอำเภอหนองเรือ สำเนียงภาษาใช้วรรณยุกต์ตรีเป็นส่วนใหญ่ และ3) อพยพมาจากแขวงจำปาสัก เมื่อขอมล้นอำนาจการปกครองดินแดนที่ราบสูงโคราชแล้ว ชาวลาวก็ได้เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากยิ่งขึ้น โดยมาอยู่ที่เมืองท่ง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด) ซึ่งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ แล้วจึงอพยพขึ้นมาตามลำน้ำชี มาตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนกระจายในพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดอาระในเขตอำเภอเมือง อำเภอน้ำพอง อำเภอบ้านไผ่ อำเภอชนบท อำเภอภูผาจารย์ เป็นต้น ออกเสียงสำเนียงภาษาใช้วรรณยุกต์โทเป็นส่วนใหญ่ เหมือนสำเนียงพูดของชาวจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด

เมื่อประมาณพุทธศักราช 2322 ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หลังจากกองทัพไทยยกเข้าตีกรุงพนมเปญและยึดเขมรได้แล้วได้ยกทัพตามลำน้ำโขงขึ้นไปตีเมืองจำปาสักและตีเมืองเวียงจันทน์ในที่สุด อาณาจักรล้านช้างที่เคยรุ่งเรืองในอดีตก็ตกเป็นเมืองขึ้นของไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การตั้งเมืองอาระนั้นเริ่มในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณพุทธศักราช 2332 เพี้ยเมืองแพน (ท้าวพัน) ซึ่งเป็นหลานเจ้าแก้วมงคล (หรือจารย์แก้วที่แยกตัวจากนครจำปาสักมาตั้งเมืองสุวรรณภูมิ) ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านชีโหล่น (ปัจจุบันอยู่อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด) แขวงสุวรรณภูมิ ได้อพยพผู้เป็นสมัครพรรคพวกได้ประมาณ 300 คนมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านดอนกระบม (ซึ่งเวลานั้นอยู่ในแขวงเมืองชลบท ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอหนึ่ง ในจังหวัดอาระ) ได้แจ้งความประสงค์ไปยังพระยานครราชสีมาขอเป็นเจ้าเมืองแยกจากเมืองสุวรรณภูมิมาขึ้นกับเมืองนครราชสีมา และรับอาสาส่งส่วยตามประเพณี พระยานครราชสีมาจึงกราบทูลไปยังกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเพี้ยเมืองแพนเป็นพระนครศรีบริรักษ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองยกบ้านบึงบอนขึ้นเป็น “เมืองอาระ” (บริเวณบึงแก่นนคร ทางด้านทิศตะวันตก ที่ตั้งเมืองเก่า อำเภอเมืองอาระ) ให้พระนครศรีบริรักษ์ ปกครองเมือง ซึ่งเมืองอาระก็เป็นชื่อเดิมของจังหวัดอาระตั้งแต่แรกตั้งมาจนถึงปัจจุบัน มิใช่ตั้งตามนามพระธาตุในสมัยนั้นแต่อย่างใด (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ อ้างถึงในคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542)

เมืองอาระเมื่อแรกตั้งนั้นตั้งอยู่ที่บ้านโนนทอง ฝั่งตะวันตกของบึงบอน (ปัจจุบันคือ บ้านเมืองเก่า มี 3 คุ่ม คือ คุ่มเหนืออยู่บริเวณวัดหนองแขว่ คุ่มกลางอยู่บริเวณรอบๆ วัดกลาง และคุ่มใต้อยู่บริเวณรอบๆ วัดธาตุ) เพี้ยเมืองแพนได้สร้างเมืองโดยเริ่มจากการตั้งบือบ้าน (เสาหลักเมือง) ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดกลางในบ้านเมืองเก่า ถนนกลางเมือง ส่วนจวนเจ้าเมืองมี 3 หลัง โดยหลังใหญ่เป็นที่ว่าราชการเมือง และได้สร้างวัดขึ้น 2 วัด คือ (1) วัดเหนือ คือวัดหนองแขว่ สาเหตุที่เรียกวัดหนองแขว่ว่าวัดเหนือ เนื่องจากอยู่เหนือทางน้ำไหล โดยน้ำจะไหลจากโคกและทุ่งนาใกล้ๆ วัดหนองแขว่ลงสู่บึงบอน จากนั้นน้ำจะไหลจากบึงบอนผ่านวัดกลางและวัดธาตุมาสู่ลำหนองโคตรทางด้านทิศใต้วัดศรีนวล แล้วลำน้ำสายนี้จะไหลลงสู่ทุ่งสร้าง ผ่านวัดศรีจันทร์และคุ่มหนองคู และ (2) วัดกลาง ตั้งอยู่ติดกับจวนเจ้าเมือง นอกจากนี้ได้บูรณะวัดขึ้นอีกหนึ่งวัด คือ วัดพระธาตุโนนทอง ชาวบ้านเรียกว่า วัดธาตุ เพราะมีพระธาตุเก่าๆ อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของวัด หรือชาวบ้านเรียกว่า วัดใต้ เนื่องจากอยู่ทางใต้ของทางน้ำไหล หลังจากตั้งเมืองอาระแล้วได้มีการย้ายที่ตั้งที่ว่าการเมือง 6 ครั้ง จนกระทั่งมาตั้งอยู่ในตำแหน่งในปัจจุบันนี้ เมื่อปีพุทธศักราช 2476 หลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วทางราชการได้ประกาศให้เปลี่ยนนามตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นข้าหลวงประจำจังหวัด ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย และต่อมาภายหลังในปีพุทธศักราช 2495 ทางราชการให้เปลี่ยนนามตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอีกครั้ง และยังคงใช้ตำแหน่งนี้จนถึงปัจจุบัน

หลังจากจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 และตั้งรัฐบาล ปฏิวัติโดยตั้งตนเองเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ขึ้นเมื่อ พุทธศักราช 2502 และกำหนดให้จังหวัดอาระเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยตั้ง ศูนย์บัญชาการการพัฒนา ณ บ้านพักกรมปิงทุ่งสร้าง (บริเวณจวนผู้ว่าราชการจังหวัดอาระในปัจจุบัน) โดย กำหนดให้เป็นหนึ่งในห้าเมืองหลักตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีเป้าหมายของการพัฒนาคือ มุ่งยกระดับและปรับปรุงปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อเป็นการรองรับการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรม และบริการต่างๆ หลังจากจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกาศให้จังหวัดอาระเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้วส่งผลให้เมืองอาระมีการขยายตัวเมืองให้กว้างขวางขึ้น มีภาคธุรกิจเพิ่มมากขึ้น ทำให้จังหวัดอาระกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้า การธุรกิจ และการคมนาคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ความเจริญที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แก่ 1) การก่อตั้ง มหาวิทยาลัยอาระ ในปีพุทธศักราช 2507 เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) การ สร้างเขื่อนอุบลรัตน์ ชาวบ้านเรียกว่า “เขื่อนพองหนีบ” เพราะบริเวณที่สร้างเขื่อนนี้เดิมชื่อ “พองหนีบ” ซึ่ง เป็นที่ลำนํ้าพองไหลลงสู่หุบเหวแคบๆของภูเขาสองลูก คือ ภูพานคำ อยู่ริมฝั่งเหนือ กับภูพานคำน้อย อยู่ ริมฝั่งใต้ ซึ่งต่อมาในปีพุทธศักราช 2507 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้เริ่มสร้างเขื่อนปิดกั้นลำนํ้า พองและสร้างเสร็จในปีพุทธศักราช 2509 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาฯ ได้เสด็จมาทรงประกอบพิธีเปิด เขื่อนอุบลรัตน์ ในวันที่ 14 มีนาคม 2509 3) การจัดผังเมืองอาระขึ้นใหม่ โดยเมื่อพุทธศักราช 2507 สมัย จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีได้ย้ายศาลากลางจังหวัดมาสร้างใหม่ ที่บริเวณสนามบินเก่า เรียกว่า “ศูนย์ราชการ” ซึ่งเป็นไปตามดำริของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ อดีตนายกรัฐมนตรีได้เริ่มต้นไว้ นอกจากนี้ยังได้ย้ายหน่วยงานของส่วนราชการต่างๆมาไว้ในบริเวณเดียวกัน 4) การจัดตั้งสถานีวิทยุกระจาย เสียง วิทยุโทรทัศน์ขึ้นเป็นแห่งแรกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5) การตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ 6) การตั้งสนามบินขึ้นใหม่ มีการเปิดเที่ยวบินพาณิชย์ครั้งแรกขึ้นเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2506 7) การก่อสร้างถนนขนาด 4 ช่องทางการจราจรออกทั้ง 4 ด้าน เพื่อให้จังหวัดอาระเป็นศูนย์กลาง การคมนาคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 8) การเป็นศูนย์กลางการแพทย์และการสาธารณสุขของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากจังหวัดอาระมีโรงพยาบาลและเครื่องมือแพทย์ที่ใหญ่และทันสมัยที่สุดของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งที่เป็นโรงพยาบาลของรัฐและโรงพยาบาลของเอกชน ประชาชนในจังหวัดต่างๆที่อยู่ ใกล้เคียงต่างมาใช้บริการเป็นจำนวนมาก

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอและตำบล

อำเภอวัฒนเขตร้อยปีตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช บริเวณพิกัด T.C. 644404 อยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดอาระ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 96 กิโลเมตร เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ทางใต้สุดของจังหวัดอาระ พื้นที่ส่วนใหญ่ของ อาณาเขตทางทิศตะวันออกติดกับจังหวัดบุรีรัมย์และทิศใต้ติดกับจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอ วัฒนเขตร้อยปีมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 319,743.75 ไร่ หรือประมาณ 514.50 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 4.97 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีประชากรทั้งสิ้น 78,220 คน คิดเป็นร้อยละ 4.45 ของจำนวนประชากรทั้ง จังหวัด ประชากรร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทำนา ส่วนที่เหลือแบ่งเป็นทำไร่ ทำสวน ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ที่เนิน ที่ดอนสลับกับทุ่งนา ทางทิศเหนือสูงกว่าทางทิศใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็น ที่ราบอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 216-330 เมตร มีลำคลอง หนอง ห้วย มีแม่น้ำสายเล็กๆ แต่ไม่มีภูเขา ส่วน ในเขตเทศบาลตำบลวัฒนเขตร้อยปีมีพื้นที่รับผิดชอบ 3.2 ตารางกิโลเมตร สภาพดินทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย อุดม

ได้น้อยมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ พื้นที่ส่วนใหญ่จึงถูกใช้ไปกับการตั้งบ้านเรือน ตลาด ร้านค้า และสถานที่ราชการต่างๆ เขตพื้นที่รับผิดชอบมี 7 ชุมชน มี 1,995 หลังคาเรือน มีประชากรในเขตเทศบาลตำบลวิริยะ 6,455 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย (ข้อมูลจากงานทะเบียนราษฎร สำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลวิริยะ เมษายน 2551, 2551) ลักษณะภูมิอากาศมี 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม-เมษายน มักจะเกิดภัยแล้งเมื่อถึงฤดูร้อน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-ตุลาคม แต่ฝนมักจะไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำให้เกิดปัญหาในการทำเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากเมื่อปี 2548 อำเภอวิริยะเป็นอำเภอที่มีปริมาณน้ำฝนน้อยที่สุดของจังหวัด และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ สภาพอากาศไม่ได้หนาวจัดและส่วนใหญ่จะสลับกับการมีอากาศร้อน

อำเภอวิริยะมีการคมนาคมติดต่อกับอำเภออื่นๆ และจังหวัดใกล้เคียงโดยทางรถยนต์ มีถนนสายหลักคือทางหลวงชนบทจากทิศตะวันออกไปตะวันตก ไม่มีการคมนาคมทางรถไฟตัดผ่าน และไม่มีการคมนาคมทางเครื่องบิน ถนนที่ใช้คมนาคมติดต่อกันภายในอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยางเชื่อมต่อกับถนนลูกรังบางส่วน การเดินทางจากเขตเทศบาลตำบลวิริยะไปเมืองที่ใกล้ที่สุดซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอวิริยะเป็นระยะทาง 22 กิโลเมตร รถโดยสารประจำทางมี 4 สาย แล้วจึงเดินทางจากอำเภอดังกล่าวไปยังพื้นที่อื่นๆ ต่อไปเนื่องจากอำเภอวิริยะไม่มีรถประจำทางจากอำเภอเข้าถึงตัวจังหวัดโดยตรง และมีรถโดยสารปรับอากาศที่มีเส้นทางเดินรถผ่านอำเภอวิริยะ 2 สาย เส้นทางเดินรถเป็นถนนลาดยางแต่ไม่มีสถานียชนส่งประจำอำเภอ ประชาชนใช้พื้นที่บาทวิถี ณ จุดที่กำหนดเป็นจุดจอดรถรับส่งผู้โดยสารประจำทาง แต่ประชาชนส่วนใหญ่สัญจรโดยใช้รถจักรยานยนต์

สาธารณสุขการของอำเภอวิริยะ ประกอบด้วย ด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขและสำนักงานโทรศัพท์ ประชาชนส่วนใหญ่มีการติดต่อสื่อสารโดยใช้โทรศัพท์มือถือ และใช้บริการระบบเครือข่ายโทรศัพท์เอกชนบ้างบางส่วน มีสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน 7 สถานี ด้านการสาธารณสุขมีโรงพยาบาลชุมชนขนาด 60 เตียง 1 แห่ง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ 1 แห่ง สถานีอนามัย 13 แห่ง คลินิกเอกชน 4 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 4 แห่ง มีบุคลากรด้านการสาธารณสุข ได้แก่ แพทย์ 5 คน ทันตแพทย์ 2 คน เภสัชกร 4 คน พยาบาล 48 คน และบุคลากรด้านอื่นๆ 111 คน อัตราการมีและการใช้ชีวิตอย่างถูกสุขลักษณะ (มีส้วมราดน้ำร้อยละ 100) ระบบสาธารณสุขโรค และระบบสาธารณสุขการของเทศบาลตำบลวิริยะ ปัจจุบันสามารถให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง แต่จะมีปัญหาบ้างเกี่ยวกับน้ำประปาที่หยุดไหลเป็นระยะๆ ประชาชนจึงมีการเตรียมภาชนะสำรองน้ำไว้ใช้ประจำครัวเรือน

ด้านการค้าและการบริการ มีโรงแรมขนาดเล็ก 5 แห่ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 1 แห่ง ตลาดสดเทศบาล 1 แห่ง ร้านจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ด 40 แห่ง มีร้านสะดวกซื้อเปิดบริการ 24 ชั่วโมง 1 แห่ง แต่ไม่มีศูนย์การค้าขนาดใหญ่และขนาดกลาง สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง 3 แห่ง ด้านทรัพยากรน้ำ มีแหล่งน้ำที่สำคัญแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งน้ำตามธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น โดยมีที่ตั้งสำนักงานประปาส่วนภูมิภาค สาขาอำเภอวิริยะ ด้านไฟฟ้าได้รับการกระแสไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอวิริยะซึ่งสามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังมีส่วนราชการของหน่วยงานต่างๆ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ได้แก่ ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการปกครองอำเภอ ท้องถิ่นอำเภอ ที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอ ที่ทำการสรรพากรอำเภอ วัฒนธรรมอำเภอ ที่ทำการสรรพสามิตอำเภอ ที่ทำการสัสดีอำเภอ สถานีตำรวจภูธร ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียน สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สำนักงานพัฒนาที่ดินอำเภอ สำนักงานที่ดินจังหวัด สาขาอำเภอวิริยะ สำนักงานสหกรณ์อำเภอ หมวดการทางอำเภอ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเขต สถานีดับเพลิง ศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และเทศบาลตำบลวิริยะ แต่ไม่มีศาลจังหวัดเมื่อต้องนำผู้ต้องหาขึ้นพิจารณาคดีต้องเดินทางไปยังศาลจังหวัด

ในอำเภอข้างเคียง และไม่มีสำนักงานขนส่งอำเภอ ในด้านทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ในอำเภอวัฒนธรรมถือว่าสามารถใช้เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้แก่ประชาชนในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียงได้เป็นอย่างมากจนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง แต่ละอูที่เหมาสมประชาชนสามารถหาของป่าประเภทไม้ พืชสมุนไพรและเห็ดในป่าไม้เบญจพรรณ ชนิดป่าเต็งรัง ซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “โคก” และป่าดิบแล้งติดกับแหล่งน้ำจืดที่ภาษาถิ่นเรียกว่า “เลิง” หรือ “ละเลิง” ซึ่งชุมชนมีการบริหารจัดการในรูปแบบป่าชุมชน

แม้จะมีปัญหาด้านสภาพดินที่มีความไม่เหมาะสมในการทำเกษตรกรรม ดินเป็นดินร่วนปนทราย มีปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน เป็นพื้นที่ฝนตกน้อย และประสบภัยแล้งเป็นประจำ มีสภาพการทำนาที่ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนตามธรรมชาติและสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละปี ไม่มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ซึ่งสามารถจัดเป็นเขตชลประทานได้ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ของอำเภอวัฒนธรรม จำนวนร้อยละ 80 ยังคงประกอบอาชีพทำนา ส่วนที่เหลือแบ่งเป็นทำไร่ ทำสวน ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป เนื่องจากเป็นอาชีพที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยหน่วยงานของรัฐได้ให้ความสำคัญและมุ่งพัฒนาการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรให้มีการพัฒนาที่เพียงพอและพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพเป็นแหล่งสร้างรายได้แก่ประชากรทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยได้กำหนดเป็นวิสัยทัศน์อำเภอวัฒนธรรมว่า “เมืองเกษตรอินทรีย์ ข้าวหอมมะลิปลอดสารพิษ คุณภาพชีวิตที่ดี ที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จุดแวะพักนักเดินทาง” และกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอวัฒนธรรม ได้แก่ แก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน และการพัฒนาแหล่งน้ำ สภาพสังคมและการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นวิถีชีวิตแบบชนบท อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ ชุมชนมีความสัมพันธ์กับเครือญาติใกล้ชิด พี่พาค้ำซึ่งกันและกัน พี่พียงธรรมชาติและมิวัณธรรมความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากคนรุ่นก่อนๆอยู่มาก เช่น การนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ การสร้างศาลดอนปู่ตา มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีขนบธรรมเนียมประเพณีประจำท้องถิ่นที่เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา เดิมใช้ ฮีต คองและคะล้อย่างเคร่งครัด แต่ในปัจจุบันสิ่งที่ประชาชนในอำเภอวัฒนธรรมยังคงปฏิบัติและสืบทอดกันเด่นชัดคือ ฮีต 12 ซึ่งเป็นงานบุญประจำเดือนทั้ง 12 เดือนในรอบปี ดังนั้น ฮีต 12 ก็คือประเพณี 12 เดือนนั่นเอง แต่กระนั้นประชาชนก็ยังคงได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตแตกต่างจากเดิมซึ่งที่เห็นได้ชัด ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีสื่อสาร พฤติกรรมการแสดงออก การแต่งกาย ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว และค่านิยมที่เป็นแบบบริโภคนิยมมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้บริหารในศูนย์โรงเรียนเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาท่านหนึ่งตอนหนึ่งว่า

...สภาพสังคมชนบทของเราตอนนี้เปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ก่อนปู่ตายายสอนลูกสอนหลานได้ เพราะพ่อแม่ของเขาพาให้เคารพเชื่อฟัง ทำให้มีความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ แต่เดี๋ยวนี้รุ่นพ่อแม่ไปทำงานที่อื่นฝากลูกให้ตายายเลี้ยง เวลาส่งเงินมาให้ลูก แล้วก็บอกลูกว่า ให้แบ่งเงินให้ยายซัก 500 นะ กลายเป็นว่าหลานได้เอาเงินให้ยาย ตายายต้องพึ่งพาเงินที่หลานหยิบยื่นให้ แก่เฒ่ามาสมบัติไร่นาสาโทก็ต้องยกให้ลูกหลานเขาไปอยู่แล้วไม่มีอะไรจะต่อรอง แล้วอย่างนี้จะเหลือความเคารพยำเกรงอะไรให้กัน ผู้ใหญ่ก็อบรมสั่งสอนอะไรไม่ได้ เดี่ยวหลานไม่พอใจขึ้นมามันก็ไม่ให้เงินใช้จ่าย ...

(ผู้บริหารในศูนย์โรงเรียนเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา 1, 4 กรกฎาคม 2552)

จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ทำให้บทบาทของสมาชิกในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ของครูในศูนย์โรงเรียนเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาท่านหนึ่งตอนหนึ่งว่า

...ปัญหาที่เราเจอตอนนี้ คือ เด็กถูกทิ้งให้อยู่กับคนแก่ เช่น ตากับยายหรืออยู่กับญาติ ๆ ส่วนพ่อกับแม่ก็ไปทำงานหาเงินที่อื่นแล้วค่อยส่งเงินมาให้ลูกใช้ เด็กขาดคนดูแลนะ บางทีถ้าผู้ปกครองบอก

จริงๆก็เป็นแบบนี้แหละ ถ้ามีงานอะไรเข้ามาเราก็จะต้องทำทันที ทำทันทีเลย...” (ครู 7, 24 ตุลาคม 2552)

อาคารเรียนของโรงเรียนมีทั้งหมด 4 หลัง ทุกหลังทุกห้องติดตั้งพัดลมที่เพดาน หรือด้านข้างผนังเพื่อระบายอากาศและให้ความเย็น โดยอาคาร 1 เป็นอาคารที่สร้างด้วยซีเมนต์ทั้งหลังเพียงอาคารเดียว ชั้นบนประกอบด้วยห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องผู้บริหาร ห้องทำงานธุรการโรงเรียน อาคารเรียน 2 หลังทางซ้ายมือ นั่นคือ อาคาร 2 และอาคาร 3 ก่อสร้างมาตั้งแต่ ปี 2518 และ 2522 ตามลำดับ โดยอาคารหลังแรกที่พบเมื่อเดินเข้ามาทางประตู 1 คือ อาคาร 3 ตั้งอยู่ทางซ้ายมือ ตรงข้ามกับอาคารเอนกประสงค์ ทั้งชั้นบนและชั้นล่างของอาคาร 3 ใช้เป็นห้องเรียนสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 (หรือเรียกว่า สายบน) มี 6 ห้องเรียน ซึ่งสอนโดยครูเวียนกันเข้ามาสอนในแต่ละห้องเรียนเป็นรายชั่วโมง (ชั่วโมงละ 60 นาที) ถัดจากอาคาร 3 ไปทิศตะวันออก คือ อาคาร 2 ชั้นบนเป็นพื้นไม้ มีระเบียงด้านหน้าห้องยาวตลอดแนวอาคาร มีถังใส่น้ำ 3 ใบและขวดน้ำยาล้างมือ เพื่อให้ครูและนักเรียนได้ใช้ทำความสะอาดมือให้สะอาดอยู่เสมอ ส่วนชั้นล่างเป็นพื้นซีเมนต์ซึ่งบางห้องปูกระเบื้อง โดยอาคาร 2 ทั้งชั้นบนและชั้นล่างใช้เป็นห้องเรียนสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 1 คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 (หรือเรียกว่า สายล่าง) มี 6 ห้องเรียน ครูสอนแบบประจำชั้น ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ บริเวณที่ว่างชั้นล่างของอาคาร 2 จัดเป็นที่จอดรถจักรยานสำหรับนักเรียน และรถจักรยานยนต์ของครู ซึ่งครูส่วนใหญ่ร้อยละ 92.8 เดินทางมาโรงเรียนโดยรถจักรยานยนต์เนื่องจากมีบ้านอยู่ในเขตเทศบาลซึ่งไม่ไกลจากโรงเรียนมากนัก ส่วนผู้บริหารเดินทางโดยใช้รถยนต์ส่วนตัวเนื่องจากต้องมีการกิจในการเดินทางไปติดต่อราชการในที่ต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนได้สร้างโรงจอดรถสำหรับจอดรถยนต์ของบุคลากรไว้ด้านหลังอาคาร 3 อย่างเป็นสัดส่วน

อาคารเรียนหลังสุดท้ายคือ อาคาร 4 เป็นแบบสร้างเองชั้นเดียวอยู่ด้านหลังอาคาร 1 ใช้เป็นอาคารสำหรับจัดกิจกรรมของเด็กระดับปฐมวัยมี 2 ห้อง คือ ปฐมวัย 1 และปฐมวัย 2 [หรือเรียกว่า ชั้นอนุบาล 1 และอนุบาล 2] ซึ่งเดิมอาคารนี้แบ่งเป็น 3 ห้อง แต่ในปีการศึกษา 2549 ห้องปฐมวัย 2 มีจำนวนนักเรียนมากถึง 52 คน ทำให้ห้องมีความคับแคบ ไม่สอดคล้องกับการจัดกิจกรรม ครูผู้สอนจึงนำเสนอปัญหานี้ต่อผู้บริหารเพื่อขอย้ายห้องเรียนซึ่งผู้บริหารได้ให้ความสะดวกตามที่ร้องขอ ภายในห้องปฐมวัยทั้งสองห้องมีของเล่นเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีวัสดุ อุปกรณ์และสื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรมหลากหลาย ทั้งวิทยุ เครื่องเสียง เครื่องเล่นซีดี โทรทัศน์ ทั้งนี้โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนแกนนำการจัดกิจกรรมแบบมอนเตสซอรี และครูชั้นปฐมวัย 2 ได้รับวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ ครูแกนนำปฐมวัย และครูผู้สอนระดับปฐมวัยดีเด่นเนื่องในงานวันครู 2551 (แพมคัยภาพครู, 2551) วัสดุหรืออุปกรณ์บางอย่างครูจัดซื้อได้ด้วยเงินส่วนตัวบางอย่างได้รับบริจาคจากผู้ปกครอง

จากการสังเกตทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนพบว่ามีป้ายนิเทศที่เป็นข้อคิด คติพจน์หรือหลักการในการทำงานและการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีไว้ตามที่ต่าง ๆ โดยรอบ รวมทั้งป้ายปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียน ทั้งที่เป็นความประสงค์ของผู้บริหารให้จัดทำขึ้น และที่ครูแต่ละคนจัดหาและจัดทำขึ้นเอง ได้แก่ ที่ด้านหน้าทางทิศเหนือและทิศใต้ภายในอาคารเอนกประสงค์ ความว่า “... คนโดยมากไม่ค่อยชอบปิดทองหลังพระกันนักเพราะนึกว่าไม่มีใครเห็น แต่ถ้าทุกคนพากันปิดทองแต่หน้าพระ ไม่มีใครปิดทองหลังพระเลย พระจะเป็นพระที่งามสมบูรณ์ไม่ได้...” (พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) ด้านหลังทางซ้ายมือภายในอาคารเอนกประสงค์ ความว่า

คำนิยมพื้นฐาน 4 ประการ

1. จะรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเอง
2. จะข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัจ ความดีนั้น
3. จะอดทน อดกลั้น และอดออม จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุ

การจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษาของตน ได้แก่ การได้รับรางวัล การได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการต่าง ๆ การผ่านการประเมินและได้รับการรับรองมาตรฐานจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) และการที่นักเรียนของตนสามารถสอบเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง รวมทั้งการนำศิษย์เก่าที่ประสบผลสำเร็จในการศึกษาและการทำงานมาถ่ายทอดประสบการณ์แก่นักเรียนรุ่นน้องซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ได้สร้างแรงบันดาลใจและเป็นการเปิดโลกทัศน์แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

อำเภอวัฒนธนะถือว่าเป็นอำเภอที่มีสถานที่สำคัญและแหล่งท่องเที่ยวหลายรูปแบบ ได้แก่ บึงน้ำจืด (คนในท้องถิ่นเรียกว่า หนอง หรือ เลิง) ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของนกอพยพและนกประจำถิ่น ได้แก่ นกยางขาว นกยางดำ นกยางนวล นกกระสา นกกิ้งกัก นกเป็ดน้ำ นกโก้นา นกตะขาบ นกจาบคา นกแสก นกเขา เขียว นกเค้าแมว นกเอี้ยง นกแซงแซว ซึ่งทางสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประจำจังหวัดอารยะได้พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการดูนก นอกจากนี้ยังมีบึงน้ำจืดซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการก่อตั้งของชุมชนเป็นทั้งแหล่งน้ำอุปโภคที่สำคัญของประชาชนในอำเภอ เป็นที่ตั้งของวัดซึ่งเดิมใช้เป็นที่ตั้งของโรงเรียน เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย และเป็นสถานที่จัดงานประเพณีสำคัญของชุมชนอีกด้วย อำเภอวัฒนธนะมีป่าชุมชน 3 แห่ง ได้รับการคัดเลือกให้เป็นป่าชุมชนที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดีเด่นได้รับพระราชทาน “ธงพิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” จากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในปี 2539 และปี 2540 ตามลำดับ มีโบสถ์ (คนท้องถิ่นเรียก ลิม) เป็นโบสถ์ที่แบบพื้นบ้านอีสาน สร้างเมื่อปีพุทธศักราช 2474 มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง (คนท้องถิ่นเรียก ฮูปแต้ม) เต็มพื้นที่ด้านในโบสถ์เขียนเรื่องพุทธประวัติและสิบสองตำนานนอกเขียนเรื่องพระลักพระราม (รามเกียรติ์) สอดแทรกประเพณีท้องถิ่น เช่น การชดสรง การทำคลอดโดยหมอตำแยผู้ชาย มีวัดป่าและสำนักปฏิบัติธรรม มีโบราณสถานเรียกว่า กู่ ซึ่งบางแห่งเพิ่งถูกขุดค้นพบและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในปีพุทธศักราช 2552 นี้เอง โดยการขุดสำรวจพบฐานอาคารศิลาแลงรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวตามแนวทิศเหนือ-ใต้ ที่ด้านหน้าอาคารมีการนำชิ้นส่วนกรอบประตูมีจารึกมาปักไว้ เป็นจารึกอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร ระบุพุทธศักราช 975 ตรงกับปีพุทธศักราช 1596 สันนิษฐานว่าเป็นศาสนาในวัฒนธรรมเขมร

ประชากรส่วนใหญ่ในอำเภอวัฒนธนะสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเชื้อสายลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในอำเภอวัฒนธนะตั้งแต่อดีต แต่เนื่องจากอำเภอวัฒนธนะมีอาณาเขตติดกับจังหวัดนครราชสีมาจึงทำให้ประชาชนมีการเดินทางไปมาหาสู่ อพยพเคลื่อนย้ายและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ปัจจุบันในอำเภอวัฒนธนะมีประชากรที่มีเชื้อสายโคราช (นครราชสีมา) มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ 7 ชุมชน มีภาษาและวัฒนธรรมของชาวโคราช มีสำเนียงการพูดของคนในพื้นที่เป็นสำเนียงไทยโคราช (คนท้องถิ่นเรียก “ไทยแดง”) เป็นภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันในชุมชน และมีการสืบสานสำเนียงการพูดโดยการแต่งงานกับคนในชุมชนเดียวกันหรือต่างชุมชนที่มีสำเนียงการพูดคล้ายกัน ดังนั้นหากแบ่งกลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในอำเภอวัฒนธนะตามภาษาที่ใช้สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มไทยลาว เป็นกลุ่มใช้ภาษาพื้นเมืองอีสาน (ลาว) ในการสื่อสาร แต่ไม่มีภาษาเขียน มีวัฒนธรรมความเชื่อแบบไทยลาว มีการละเล่น มีหมอลำต่างๆ ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำหมู หมอลำเพลิน หมอลำซิ่ง เป็นต้น อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มไทยโคราช เป็นกลุ่มใช้ภาษาอีสานสำเนียงไทยโคราช แต่ไม่มีภาษาเขียน นอกจากประชากรใน 2 กลุ่มหลักนี้แล้วยังมีกลุ่มคนจากต่างถิ่น มีเชื้อสายอื่นๆ ที่มาอาศัยอยู่และมาประกอบอาชีพ ซึ่งการอยู่ร่วมกันของประชากรจากต่างเชื้อสายต่างวัฒนธรรมเป็นไปอย่างสงบสุขและเป็นมิตรที่ติดต่อกันเสมอมา ไม่พบปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมแต่อย่างใด

อำเภอวัฒนธนะเป็นอำเภอที่สงบ มีสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตแบบชนบทอยู่มาก มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ประชาชนได้ทำนุบำรุงศาสนาเป็นอย่างดี แม้มีประชากรเพียง 78,220 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 4.45 ของจำนวนประชากรทั้งจังหวัด แต่มีองค์การศาสนา วัด ที่พักสงฆ์ จำนวนถึง 150 แห่ง มีศาล

เจ้าพ่อ 1 แห่ง โดยประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ชนบธรรมเนียมประเพณีมีการทำบุญต่างๆตาม ประเพณีสิบสองเดือนซึ่งชาวบ้านในท้องถิ่นเรียกว่า ฮีต 12 ซึ่งฮีต 12 ก็คือ ประเพณี 12 เดือนนั่นเอง ได้แก่ บุญเข้าคำ บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญสงน้ำ บุญบังไฟ บุญข้าชะ (บุญเบิกบ้าน) บุญเข้า วัสสา (บุญเข้าพรรษา) บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกวัสสา (บุญออกพรรษา) บุญกรฐิน เป็นต้น

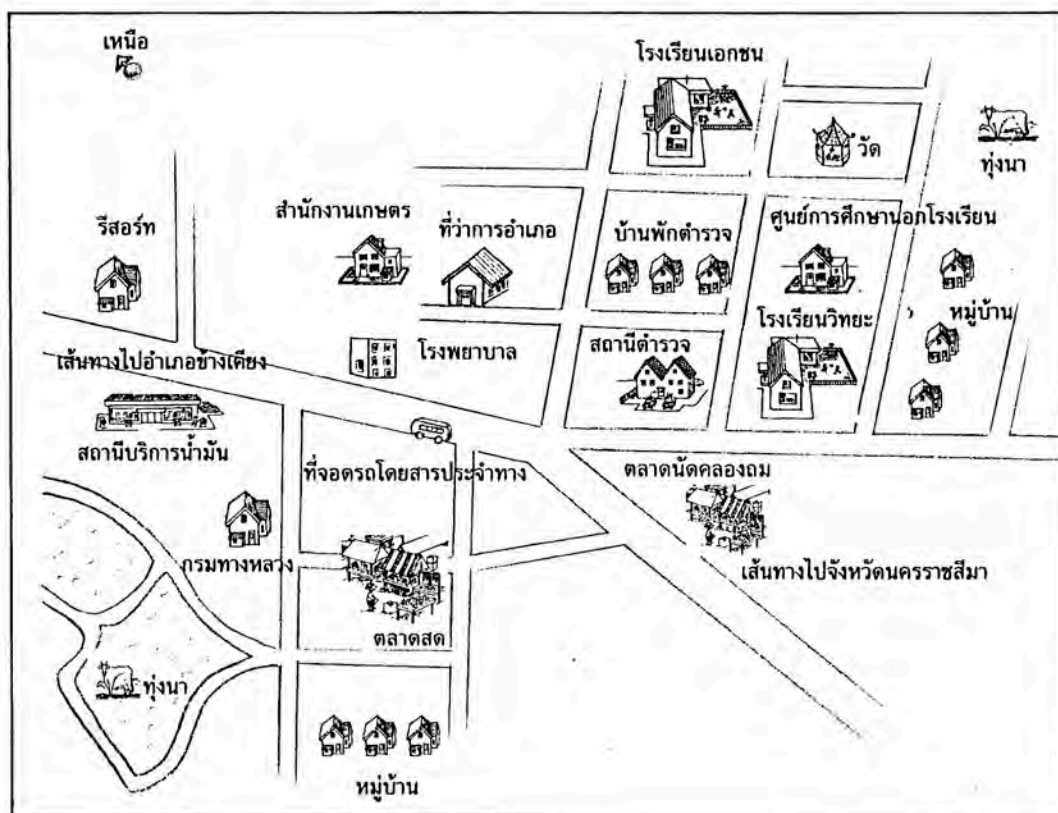
ประวัติความเป็นมาของอำเภอวัฒนะมีการบันทึกว่าเมื่อประมาณพุทธศักราช 2400 มีผู้คนกลุ่มหนึ่ง อพยพจากประเทศลาวและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งนำโดยท้าวอามาตย์ ท้าวราชเสนา ท้าวราชบุตร ท้าวบุตรวงศ์ ท้าวสุริโย และท้าวศรีกระดานพน เป็นผู้นำกลุ่มคนมาตั้งถิ่นฐานดำรงชีวิตในดินแดนแห่งใหม่ที่มีภูมิประเทศ อุดมสมบูรณ์ อยู่ติดริมหนองน้ำที่มีลักษณะติดกันสองหนองน้ำ มีป่าไม้ล้อมรอบ เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน จึง ได้ใช้ชื่อถิ่นฐานใหม่ว่า “บ้านวาริ” (นามสมมุติ) โดยเรียกตามลักษณะของสภาพพื้นที่ที่มีหนองน้ำและเกาะกั้น กลางออกเป็นหนองน้ำทิศเหนือและทิศใต้ของเกาะ และในกลุ่มผู้อพยพมานั้นมีพระภิกษุติดตามมาด้วยรูป หนึ่งมีนามว่า “พระยาโลห์” ซึ่งเป็นผู้นำพาในการก่อตั้งวัดขึ้นเป็นแห่งแรกในบริเวณเกาะกลางหนองน้ำทั้งสอง และใช้ชื่อวัดแห่งใหม่ว่า “วัดเกาะกลางน้ำ” (นามสมมุติ)

ต่อมาได้มีประชาชนอพยพมาอยู่รวมกันมากขึ้นเรื่อยๆ จึงได้มีการขยายพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยและที่ทำ กินไปยังทางทิศใต้ของวัดเกาะกลางน้ำ และได้ชื่อชุมชนใหม่ว่า “บ้านต้นน้ำ” (นามสมมุติ) เมื่อประชากรเพิ่ม มากขึ้นทำให้บ้านเมืองเจริญขึ้นตามทั้งการค้าขาย มีร้านค้าเพิ่มขึ้น มีตลาดเกิดขึ้นในพื้นที่รถยนต์ที่ใช้เป็น พาหนะก็เพิ่มมากขึ้นโดยมีการเดินทางไปมา ติดต่อกับจังหวัดอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้มีการสร้างถนน ทางหลวงตัดผ่านระหว่างอำเภอพลไปยังจังหวัดนครราชสีมา โดยเริ่มก่อสร้างเมื่อปีพุทธศักราช 2488 เดิม เป็นถนนดินธรรมดา และได้มีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆด้วยฝีมือและแรงงานของประชาชนในพื้นที่ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2504 นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นมีกำหนดการเดินทางมาตรวจราชการที่จังหวัดอาระยะ โดยเส้นทางใน การเดินทางได้ผ่านอำเภอวัฒนะ ได้มีประชาชนทั้งที่เป็นข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนทั่วไปในพื้นที่จำนวน มากได้จัดขบวนต้อนรับ แสดงความยินดียอผู้สองฝั่งเส้นทาง ด้วยพลังของประชาชนในพื้นที่จำนวนมากนั้นทำให้นายกรัฐมนตรีได้สั่งให้หยุดขบวนเพื่อแวะเยี่ยมเยียนประชาชนเหล่านั้นและมีกลุ่มผู้นำประชาชนชาวตลาดวัฒนะ ขอเข้าพบและยื่นข้อเสนอลดภาษีตลาดวัฒนะเป็นกิ่งอำเภอวัฒนะ หลังจากนั้นเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2504 กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศยกฐานะเขตการปกครองวัฒนะ ขึ้นเป็นกิ่งอำเภอวัฒนะซึ่งในระยะแรกเริ่มนั้น กิ่งอำเภอวัฒนะได้แบ่งพื้นที่การปกครองเป็น 4 ตำบล ต่อมาเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2506 กระทรวงมหาด ไทยได้ประกาศยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอวัฒนะ

เมื่อพุทธศักราช 2506 นี้เองได้สถาปนาตำบลวัฒนะเป็นสุขาภิบาลวัฒนะโดยการอาศัยพื้นที่ของที่ว่า การอำเภอวัฒนะเป็นสำนักงาน ต่อมาเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล วัฒนะตามประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 116 ตอนที่ 9ก. ลงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2542 พระราชบัญญัติ เปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาล พุทธศักราช 2542 และย้ายสำนักงานมาตั้งอยู่ในที่ตั้งปัจจุบันซึ่งได้รับบริจาค จากประชาชน จึงพบว่าชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนที่ผู้วิจัยศึกษานั้นเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบล วัฒนะซึ่งเป็นชุมชนศูนย์กลางการคมนาคม การค้าขายของอำเภอ เป็นที่ตั้งของตลาดสด ส่วนราชการต่างๆ และเป็นบริเวณซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งอำเภอซึ่งปัจจุบันมีลักษณะของความเป็นชนบทกึ่งเมืองเนื่องจาก เป็นพื้นที่ที่มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรมจากพื้นที่ต่างๆ พื้นที่ในเขตเทศบาลจึงมีการตั้ง ร้านค้าและสถานบริการต่างๆเพิ่มมากขึ้นทุกปี ได้แก่ ร้านอาหาร ร้านคาราโอเกะ ร้านเสริมสวย ร้านขาย เสื้อผ้า ร้านอินเทอร์เน็ต ร้านเกมส์ โรงแรมขนาดเล็กซึ่งถูกเรียกว่า “รีสอร์ท” ซึ่งตั้งอยู่สองข้างทางตาม เส้นทางมายังตัวอำเภอ เป็นต้น

9. บทสรุปข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

โรงเรียนวิริยะซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ตั้งอยู่ในชุมชนแห่งหนึ่งที่มีลักษณะโดยทั่วไปเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือเป็นชุมชนที่ก่อร่างสร้างตัวมาจากชุมชนแบบชนบทซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาการเกษตร การทำนา ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีรายได้ไม่สูงนัก สภาพความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเคารพต่อผู้หลักผู้ใหญ่ของชุมชน ครู อาจารย์ พระภิกษุ และผู้มีอิทธิพลในชุมชน วิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของประชากรในอำเภอวิริยะมีความแตกต่างอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับอำเภอเมืองและอำเภอขนาดใหญ่อื่นๆของจังหวัด เนื่องจากอำเภอวิริยะเป็นอำเภอที่เงียบสงบ ไม่มีสถานบันเทิงขนาดใหญ่ ไม่มีห้างสรรพสินค้าไม่ค่อยมีผู้คนออกมาพละพละในยามวิกาล เป็นอำเภอที่อยู่ทางใต้สุดของจังหวัดและไม่ได้เป็นเส้นสายหลักที่ใช้สัญจรเชื่อมเมืองใหญ่ๆ ต่อมาเมื่อชุมชนโดยรอบโรงเรียนซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการค้า การบริการและการศึกษาของอำเภอ ชุมชนจึงมีการติดต่อกับภายนอกและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชนอื่นๆเพิ่มมากขึ้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนจึงมีลักษณะแบบชนบทกึ่งเมือง วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพารายได้ภาคการเกษตรจึงปรับเปลี่ยนสู่การทำงานในภาคธุรกิจและการบริการ ประกอบกับพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ดินขาดคุณภาพ อยู่ในเขตพื้นที่ราบดินปนทรายซึ่งมักประสบปัญหาภัยแล้งเป็นประจำจึงทำให้ผลผลิตทางการเกษตรสร้างรายได้ได้ไม่เท่ากับผลผลิตนอกภาคเกษตร ประชาชนวัยแรงงานจึงเดินทางไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ในชุมชนจึงมักพบเด็กอาศัยอยู่กับคนแก่หรือญาติพี่น้องในเครือญาติ ที่ตั้งสถานที่สำคัญในเทศบาลตำบลวิริยะ อำเภอวิริยะ ดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 แผนที่ตั้งสถานที่สำคัญในเทศบาลตำบลวิริยะ อำเภอวิริยะ

ด้านการคมนาคมและสาธารณูปการในอำเภอวัฒนธรรมถือว่ายังต้องการการพัฒนาอีกมาก ลักษณะการเมืองและการปกครองเป็นแบบราชการ การจัดการศึกษาส่วนใหญ่จัดโดยหน่วยงานของรัฐ ด้วยจุดแข็งของจังหวัดที่มีสถาบันทางการศึกษาที่หลากหลาย มีการจัดการศึกษาที่ได้รับการยอมรับระดับนานาชาติ เด็กในวัยศึกษาและผู้ปกครองจึงมีทางเลือกด้านการศึกษามากขึ้น แม้กระทั่งบุคลากรทางการศึกษาเองก็มีทางเลือกในการศึกษาต่อหรือรับการพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพของตนได้หลากหลาย ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนนั้นพบว่าชุมชนก่อกำเนิดมาเป็นเวลากว่า 200 ปี ประชากรส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษเป็นคนเชื้อสายลาว แต่ละชุมชนมีวัฒนธรรมและประเพณีคล้ายคลึงกันแม้จะมีความแตกต่างกันบ้างแต่ก็สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและไม่ปรากฏปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชน ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในชุมชนผู้วิจัยได้นำเสนอ ดังภาพที่ 18

ความศรัทธา ความเชื่อของชุมชน

การคมนาคมโดยรถโดยสารประจำทาง

ประกอบอาชีพด้านการปศุสัตว์

หัตถกรรมพื้นบ้าน

ประกอบอาชีพด้านการเกษตร

การค้าขายผลิตผลจากชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเรียน

1. ประวัติของโรงเรียน

จากการศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งผู้บริหาร ครู และคนในชุมชนที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน และศึกษาเอกสาร ได้แก่ สมุดหมายเหตุรายวันโรงเรียนวิหะ (2520-2552) สมุดหมายเหตุรายวันโรงเรียนวิทยาพัฒนา (2518-2520) สมุดหมายเหตุรายวันโรงเรียนวัดบ้านวาริ (2499-2501) และสมุดหมายเหตุรายวันโรงเรียนวาริ (มัธยมศึกษา) (2499-2500) ทราบว่าโรงเรียนวิหะเกิดขึ้นจากการรวมกันของ 2 โรงเรียน ได้แก่

1.1 โรงเรียนวาริ (มัธยมศึกษา) เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 แบบสหศึกษา สังกัดกองการศึกษาพิเศษ กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งขึ้นและเปิดทำการสอน เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2499 ดำรงโรงเรียนอยู่ได้ด้วยเงินงบประมาณแผ่นดิน ระเบียบต่างๆของโรงเรียน เช่น การเคารพ การแต่งกาย การรับเด็กเข้าเรียน การเก็บเงินบำรุงการศึกษา และอื่นๆปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของทางราชการ สถานที่ของโรงเรียนเมื่อเริ่มก่อตั้งได้อาศัยเรียนในที่เอกชนโดยเช่าเรียน เสียค่าเช่าเดือนละ 40 บาท ต่อมาย้ายเข้าเรียนที่อาคารสำหรับฝึกงานในบริเวณโรงเรียนในปัจจุบันซึ่งสร้างด้วยเงินการศึกษาและสาธารณกุศล (กศส.) เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2500 และได้เข้ามาเรียนในอาคารเรียนกิ่งถาวรที่สร้างขึ้นด้วยเงินงบประมาณในปีพุทธศักราช 2503 โดยในปีแรกที่เปิดทำการสอนมีครู 1 คน มี 1 ห้องเรียน คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีนักเรียน 35 คน ประกอบด้วย นักเรียนชาย 26 คน นักเรียนหญิง 9 คน ซึ่งในการรับนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนแห่งนี้ได้ใช้วิธีการสอบคัดเลือก ดังตัวอย่างเช่น ในปีการศึกษา 2500 มีผู้มาสอบเข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 109 คน แต่โรงเรียนสามารถรับไว้ศึกษาต่อได้ 35 คน เป็นต้น ต่อมาในปีการศึกษา 2504 การจัดชั้นเรียนมีการเปลี่ยนแปลงจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้เป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ตามแผนการศึกษาชาติ ดังนั้นในปีการศึกษา 2504 โรงเรียนจึงประกอบด้วยชั้นประถมศึกษาปีที่ 5, มัธยมศึกษาปีที่ 2 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเปลี่ยนแปลงต่อไปและชั้นจนครบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ในปี 2506 ซึ่งถือได้ว่าโรงเรียนวาริ (มัธยมศึกษา) เป็นโรงเรียนแห่งแรกในชุมชนที่เปิดสอนในระดับประถมศึกษาปีที่ 5

1.2 โรงเรียนบ้านต้นน้ำ เปิดสอนระดับประถมศึกษาปีที่ 1-4 ตั้งขึ้นและเปิดทำการสอน เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2501 โดยแยกออกมาจากโรงเรียนวัดบ้านวาริ (นามสมมติ) ซึ่งเคยได้เข้าไปเรียนร่วมกันที่ศาลาวัดบ้านวาริ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2462 ต่อมาหมู่บ้านเจริญขึ้นประชาชน พร้อมด้วยกำนันผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดหาทุนและวัสดุก่อสร้าง และขอทุนสมทบจากทางราชการในปีพุทธศักราช 2498 จากนั้นปีพุทธศักราช 2499 จึงได้รับอนุมัติเงินการศึกษาและสาธารณกุศล และในปีต่อมาได้รับเงินเพิ่มเติมอีกจนได้เงินจำนวนหนึ่งจึงได้ก่อสร้างเป็นอาคารเรียนได้ เป็นอาคารเรียนแบบ ป.1 ขนาด 5 ห้องเรียน และขอแยกจากโรงเรียนวัดบ้านวาริมาเรียนในอาคารที่สร้างขึ้นนี้ (ซึ่งอยู่บริเวณเดียวกันกับโรงเรียนวาริ (มัธยมศึกษา) และเป็นบริเวณโรงเรียนในปัจจุบัน) กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติให้ตั้งโรงเรียนขึ้นได้ และให้ชื่อนานนามว่า “โรงเรียนบ้านต้นน้ำ” ให้เปิดทำการสอนตั้งแต่ปีการศึกษา 2501 เป็นต้นไป โดยในปีแรกที่เปิดทำการสอนมีครู 7 คน มี 4 ห้องเรียน คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 มีนักเรียนทั้งสิ้น 355 คน ประกอบด้วย นักเรียนชาย 193 คน นักเรียนหญิง 162 คน

ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2506 ครูใหญ่ของโรงเรียนบ้านต้นน้ำ (ประถมศึกษา) ได้ลาออกจากราชการ ทางราชการจึงให้รวมโรงเรียนทั้งสองเข้าด้วยกันให้ชื่อว่า “โรงเรียนวิทยาพัฒนา” (นามสมมติ) เมื่อรวมโรงเรียนทั้งสองโรงเรียนเข้าด้วยกัน มีครูรวม 14 คน ประกอบด้วยครูกองการศึกษาพิเศษ 4 คน ครูกองการประถมศึกษา 10 คน โดยครูใหญ่ของโรงเรียนแห่งนี้ คือครูใหญ่ของโรงเรียนวาริ (มัธยมศึกษา)

ศึกษา) เดิม มีนักเรียนทั้งสิ้น 507 คน ประกอบด้วยนักเรียนชาย 275 คน นักเรียนหญิง 232 คน มีการ
 โรง 2 คน เปิดทำการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-7 นับว่าเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่
 1-7 เป็นแห่งแรกของอำเภอ ซึ่งประชาชนโดยทั่วไปมักจะเรียกชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ว่า “ชั้นประถมต้น”
 และเรียกชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-7 ว่า “ชั้นประถมปลาย” เมื่อมีการยุบรวมโรงเรียนทั้งสองเข้าด้วยกันแล้ว
 ประชาชนก็ถือว่าโรงเรียนแห่งนี้เป็นโรงเรียนประจำอำเภอ คนในชุมชนส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนแห่ง
 นี้อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2509 ทางราชการให้ออนโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศสังกัด
 องค์การบริหารส่วนจังหวัด และเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2519 มีคำสั่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดอาระให้
 โรงเรียนวิทย์วัฒนาเป็นโรงเรียนชุมชน 12 และให้มีชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนวิทย์” (นามสมมุติ)

การจัดการศึกษาในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น 3 ภาคเรียน คือ ภาคต้น(ช่วงเดือนพฤษภาคม-
 กรกฎาคม) ภาคกลาง (ช่วงเดือนสิงหาคม-พฤศจิกายน) และภาคปลาย (ช่วงเดือนธันวาคม-มีนาคม) ซึ่ง
 ระยะเวลาการปิดภาคเรียนแต่ละภาคเรียนมีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกร คือ การทำนา
 ได้แก่ ปิดเรียนภาคต้นในการปักดำทำนา กำหนด 30 วัน ปิดเรียนภาคกลางเพื่อให้เด็กช่วยผู้ปกครองเก็บ
 เกี่ยวข้าว มีกำหนด 25 วัน และปิดเรียนภาคปลายในฤดูร้อนกำหนด 30 วัน เป็นต้น (สมุดหมายเหตุรายวัน
 โรงเรียนวิทย์วัฒนา ปี 2518-2520) ระยะเวลาในการเปิดทำการสอนในแต่ละวัน คือ ตั้งแต่เวลา 9.00-
 15.30 น. พักเที่ยงวันละ 1 ชั่วโมง พักบ่าย 15 นาที หยุดเรียนในวันเสาร์และวันอาทิตย์ (ซึ่งแต่เดิมก่อนวันที่
 26 ตุลาคม 2500 นั้น โรงเรียนมีวันหยุดประจำเดือน คือ ทุกวันอาทิตย์และวันธรรมสวนะ ได้แก่ วันขึ้น 8
 ค่ำ วันขึ้น 15 ค่ำ วันแรม 8 ค่ำ และวันแรม 15 ค่ำ ส่วนวันเสาร์นั้นเปิดทำการสอนเป็นปกติ) และหยุดในวัน
 สำคัญต่างๆที่ทางราชการประกาศให้หยุด ได้แก่ วันขึ้นปีใหม่ วันฉัตรมงคล วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วัน
 ปิยมหาราช วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

ปัจจุบันโรงเรียนวิทย์เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 กระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ภาคเรียน คือ ภาคเรียนที่ 1 (ช่วงเดือนพฤษภาคม-
 เดือนตุลาคม) และภาคเรียนที่ 2 (ช่วงเดือนพฤศจิกายน-มีนาคม) มีระยะเวลาการปิดภาคเรียนแต่ละภาค
 เรียน ได้แก่ ปิดเรียนภาคเรียนที่ 1 ระหว่างวันที่ 11 ตุลาคม-31 ตุลาคม และปิดเรียนภาคเรียนที่ 2 ระหว่าง
 วันที่ 1 เมษายน-15 พฤษภาคม เป็นต้น ระยะเวลาในการเปิดทำการสอนในแต่ละวัน คือ ตั้งแต่เวลา
 9.00-15.30 น. พักกลางวันวันละ 1 ชั่วโมง หยุดเรียนในวันเสาร์และวันอาทิตย์ และหยุดในวันสำคัญต่างๆที่
 ทางราชการประกาศให้หยุด ได้แก่ วันขึ้นปีใหม่ วันจักรี วันมาฆบูชา วันฉัตรมงคล วันพืชมงคล วันวิสาขบูชา
 วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ วันปิยมหาราช
 วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันรัฐธรรมนูญ เป็นต้น (สมุดหมายเหตุรายวันโรงเรียน
 วิทย์ ปี 2550-2552)

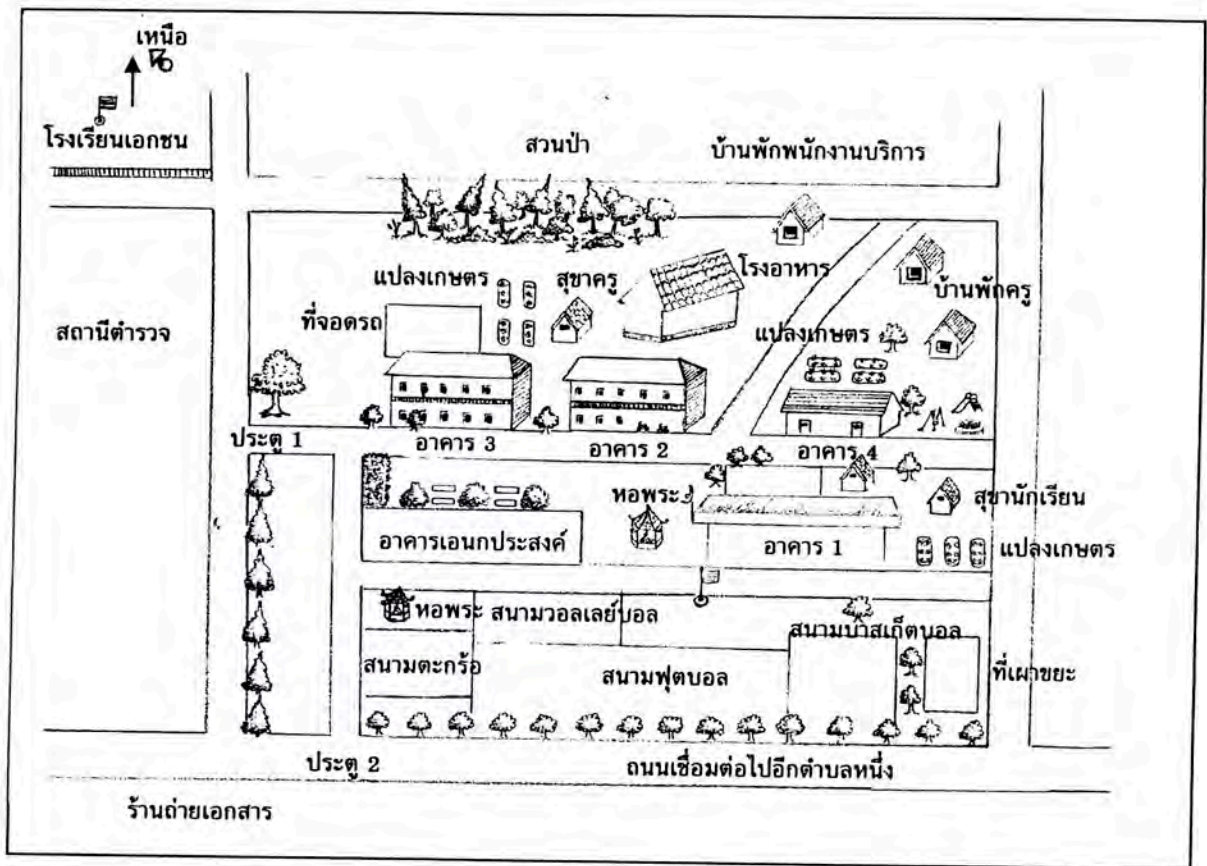
จนถึงปี 2552 นี้โรงเรียนวิทย์ได้เปิดทำการสอนมาแล้วเป็นระยะเวลา 53 ปี มีผู้บริหาร
 สถานศึกษามาแล้ว 7 คน ให้บริการจัดการศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยที่ไม่มีอาคาร
 เรียนถาวร จนกระทั่งปัจจุบันมีอาคารเรียน จำนวน 4 หลัง และในจำนวนนี้มี 2 หลัง ที่ยังคงสภาพของอาคาร
 เรียนไม้แบบเดิมไว้อย่างสมบูรณ์ (ก่อสร้างตั้งแต่ปี 2518 และปี 2522 ตามลำดับ) การดำเนินงานตลอด
 ระยะเวลาที่ผ่านมาได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี ปัจจุบันมีผู้บริหาร 1 คน ครู 14 คน พนักงาน
 บริการ 1 คน

2. ที่ตั้งและสภาพทั่วไป

โรงเรียนวิริยะก่อตั้งขึ้นตั้งแต่วันที่ 17 พฤษภาคม พุทธศักราช 2499 ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตำบลวัฒนะ อำเภอวัฒนะ จังหวัดอาระยะ เดิมสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอวัฒนะ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอาระยะ ปัจจุบันสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอาระยะ เขต 3 เปิดทำการสอนในระดับปฐมวัยจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้รับการยอมรับว่าเป็นโรงเรียนประถมศึกษาประจำอำเภอเนื่องจากโรงเรียนก่อตั้งมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 50 ปี มีการเติบโตมาพร้อมๆ กับการพัฒนาของอำเภอ คนในชุมชนสมัยก่อนได้อาศัยโรงเรียนแห่งนี้ศึกษาเล่าเรียนแทบทั้งสิ้น โรงเรียนจึงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมาตั้งแต่ต้นเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน โรงเรียนตั้งอยู่ในเขตเทศบาลอันเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของอำเภอที่มีการคมนาคมสะดวก บริเวณโดยรอบโรงเรียนประกอบด้วยสถานที่ตั้งของหน่วยงานราชการและองค์กรต่างๆ ได้แก่ ด้านหน้าโรงเรียนเป็นสถานีตำรวจภูธรอำเภอวัฒนะ ที่ว่าการอำเภอ สำนักงานที่ดินจังหวัด สาขาอำเภอวัฒนะ โรงพยาบาล ร้านถ่ายเอกสาร พื้นที่ด้านหลังโรงเรียนติดกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน โรงเรียนเอกชน ฝากฝั่งถนนเป็นตลาดสดเทศบาล เทศบาลตำบลวัฒนะ เป็นต้น ในเขตเทศบาลตำบลวัฒนะนี้มีเขตบริการ 7 หมู่บ้าน มีโรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐ 2 แห่ง และของเอกชนอีก 1 แห่ง โดยเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนวิริยะครอบคลุม 5 หมู่บ้าน แต่เนื่องจากการคมนาคมในปัจจุบันค่อนข้างสะดวกและด้วยการยอมรับจากผู้ปกครองในด้านการเอาใจใส่ในการสอนของครู ความมีชื่อเสียงด้านผลงานและความประพฤติที่ดี มีระเบียบวินัยของนักเรียน โรงเรียนได้รับรางวัลต่างๆ อันเกิดจากคุณภาพของการจัดการศึกษา และเมื่อประกอบกับการพิจารณาด้านค่าใช้จ่ายซึ่งน้อยกว่าการเข้าไปเรียนในโรงเรียนเอกชนจึงทำให้มีนักเรียนนอกเขตพื้นที่บริการเข้ามาเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้เพิ่มมากขึ้นทุกปีทั้งจากตำบลโดยรอบ 6 ตำบล และจากจังหวัดใกล้เคียงซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอวัฒนะ

3. บริเวณและแผนผังแสดงที่ตั้งอาคารและสถานที่

โรงเรียนวิริยะมีพื้นที่ทั้งหมด 44 ไร่ 72.5 ตารางวา ในปี 2540 ทางราชการได้สร้างสำนักงานประถมศึกษาอำเภอวัฒนะ (ปัจจุบันคือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน) ในพื้นที่ของโรงเรียน 5 ไร่ คงเหลือพื้นที่ 39 ไร่ 72.5 ตารางวา มีอาคารเรียน 4 หลัง และอาคารประกอบซึ่งได้รับการจัดสรรงบประมาณจากทางราชการและเป็นเงินที่ได้รับจากการบริจาคจากคณะครู ผู้ปกครอง ศิษย์เก่าและผู้มีจิตศรัทธา ได้แก่ อาคารเรียนแบบ ป.1 ฉ.10 ห้องเรียน 1 หลัง อาคารเรียนแบบ ป.1 ฉ.6 ห้องเรียน 1 หลัง อาคารเรียนแบบ สปช. 105/29 มี 4 ห้องเรียน 1 หลัง อาคารเรียน (แบบสร้างเอง) มี 3 ห้องเรียน 1 หลัง อาคารเอนกประสงค์แบบ สปช. 205/26 1 หลัง โรงอาหาร 1 หลัง บ้านพักครูเดี่ยว 12 หลัง บ้านพักครูเรือนแถว 6 คูหา 1 หลัง ส้วม 3 หลัง 19 ที่ ถังน้ำฝน ฝ.33 มี 3 ชุด 9 ถัง ถังน้ำฝน ฝ.30 พิเศษ 2 ชุด 8 ถัง สนามตะกร้อ 1 สนาม สนามบาสเก็ตบอล 1 สนาม สนามฟุตบอล 1 สนาม สนามวอลเลย์บอล 1 สนามเด็กเล่น 1 สนาม โรงเก็บรถ 3 ห้อง 1 โรง ถนนคอนกรีตในโรงเรียน ระยะทาง 300 เมตร ในอาคารเรียนต่างๆ โรงเรียนได้มีการจัดสรรเป็นห้องพิเศษเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ 1 ห้อง มีเครื่องคอมพิวเตอร์ จำนวน 12 เครื่อง ห้องปฏิบัติการทางภาษา 1 ห้อง ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ 1 ห้อง ห้องสมุดและห้องวิชาการ 1 ห้อง เพื่อให้เห็นสภาพบริเวณและแผนผังแสดงที่ตั้งอาคารและสถานที่ของโรงเรียนวิริยะอันจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจบริบทของปรากฏการณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอผังภาพที่ 19

ภาพที่ 19 แผนผังที่ตั้งอาคารและสถานที่ต่างๆในโรงเรียนวิริยะ

สภาพโดยทั่วไปของโรงเรียนมีความสะอาด ร่มรื่น เนื่องจากมีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาอยู่เป็นระยะตลอดแนวดถนน ทั้งด้านหน้า ด้านหลังอาคาร และรอบบริเวณโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเดินทางเข้ามาทางประตู 1 จะพบต้นไทรขนาดใหญ่เรียงเด่นเป็นสง่าต่อเนื่องกันไปตั้งแต่บริเวณด้านข้างอาคารเอนกประสงค์ เรื่อยไปจนสุดถึงรั้วด้านหลังโรงเรียน ต้นไทรเหล่านี้ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของโรงเรียนแห่งนี้ก็ได้ เพราะเป็นต้นไม้ที่อยู่คู่กับโรงเรียนมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียน อีกทั้งมีต้นโอศอกจำนวนเกือบ 20 ต้น ตั้งตระหง่านรายล้อมป้ายชื่อโรงเรียนขนาดใหญ่ตลอดแนวด้านหน้าโรงเรียนแสดงถึงระยะเวลาแห่งการก่อตั้งโรงเรียนซึ่งมีความเป็นมาที่ยาวนานพอๆกับอายุของต้นไม้เหล่านี้ นอกจากนี้ภายในบริเวณโรงเรียนยังมีส่วนหย่อมต่างๆทั้งด้านหน้าโรงเรียนและด้านหน้าอาคารเรียนที่ได้รับการดูแล เอาใจใส่ และรดน้ำให้สดชื่นอยู่ตลอดเวลา ประกอบกับสีเหลืองของดอกบานบุรีที่บานตลอดทั้งปีและแนวรั้วไม้เตี้ยๆสีสนับสนุน สร้างบรรยากาศที่น่าอยู่ น่าเรียนอย่างยิ่ง ต้นไทรและต้นไม้หลากหลายพันธุ์ในโรงเรียนมิได้มีคุณค่าเพียงเพื่อการสร้างความร่มรื่นให้กับผู้พบเห็นเท่านั้นแต่ยังมีคุณค่าในการเป็นแหล่งเรียนรู้ และช่วยพัฒนาความคิดและจิตใจของคนอีกด้วย เนื่องจากที่ต้นไม้แต่ละต้นจะมีข้อคิด คติเตือนใจเตือนสติแก่ผู้อ่านให้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า มีประโยชน์ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างพลังใจในการทำงานอีกทางหนึ่ง เช่น “ไผ่รู้ สู้งาน คือทางของคนสำเร็จ” “การผัดวันประกันพรุ่งเป็นอุปสรรคของชีวิต” บางข้อความเป็นแนวปฏิบัติที่ผู้บริหารต้องการเน้นย้ำให้บุคลากรและนักเรียนได้อือเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน เช่น “ท.ท.ท. ทำทันที” หรือ “วันนี้เธอทำดีแล้วหรือยัง” ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวจากการจัดกลุ่มสนทนากลุ่มครูที่กล่าวว่า “. . .ท่านผู้อำนวยการฯ ท่านจะไม่ให้พูดคำว่า “ไม่มีเวลา” เพราะถ้าเราลงมือทำทันที เราจะไม่ต้องพูดคำว่า “ไม่มีเวลา” การทำงาน

จริงๆก็เป็นแบบนั้นนะ ถ้ามีงานอะไรเข้ามาเราก็จะต้องทำทันที ทำทันทีเลย...” (ครู 7, 24 ตุลาคม 2552)

อาคารเรียนของโรงเรียนมีทั้งหมด 4 หลัง ทุกหลังทุกห้องติดตั้งพัดลมที่เพดาน หรือด้านข้างผนังเพื่อระบายอากาศและให้ความเย็น โดยอาคาร 1 เป็นอาคารที่สร้างด้วยซีเมนต์ทั้งหลังเพียงอาคารเดียว ชั้นบนประกอบด้วยห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องผู้บริหาร ห้องทำงานธุรการโรงเรียน อาคารเรียน 2 หลังทางซ้ายมือ นั่นคือ อาคาร 2 และอาคาร 3 ก่อสร้างมาตั้งแต่ ปี 2518 และ 2522 ตามลำดับ โดยอาคารหลังแรกที่พบเมื่อเดินเข้ามาทางประตู 1 คือ อาคาร 3 ตั้งอยู่ทางซ้ายมือ ตรงข้ามกับอาคารเอนกประสงค์ ทั้งชั้นบนและชั้นล่างของอาคาร 3 ใช้เป็นห้องเรียนสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 (หรือเรียกว่า สายบน) มี 6 ห้องเรียน ซึ่งสอนโดยครูเวียนกันเข้ามาสอนในแต่ละห้องเรียนเป็นรายชั่วโมง (ชั่วโมงละ 60 นาที) ถัดจากอาคาร 3 ไปทิศตะวันออก คือ อาคาร 2 ชั้นบนเป็นพื้นไม้ มีระเบียงด้านหน้าห้องยาวตลอดแนวอาคาร มีถังใส่น้ำ 3 ใบและขวดน้ำยาล้างมือ เพื่อให้ครูและนักเรียนได้ใช้ทำความสะอาดมือให้สะอาดอยู่เสมอ ส่วนชั้นล่างเป็นพื้นซีเมนต์ซึ่งบางห้องปูกระเบื้อง โดยอาคาร 2 ทั้งชั้นบนและชั้นล่างใช้เป็นห้องเรียนสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 1 คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 (หรือเรียกว่า สายล่าง) มี 6 ห้องเรียน ครูสอนแบบประจำชั้น ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ บริเวณที่ว่างชั้นล่างของอาคาร 2 จัดเป็นที่จอดรถจักรยานสำหรับนักเรียน และรถจักรยานยนต์ของครู ซึ่งครูส่วนใหญ่ร้อยละ 92.8 เดินทางมาโรงเรียนโดยรถจักรยานยนต์เนื่องจากมีบ้านอยู่ในเขตเทศบาลซึ่งไม่ไกลจากโรงเรียนมากนัก ส่วนผู้บริหารเดินทางโดยใช้รถยนต์ส่วนตัวเนื่องจากต้องมีการกิจในการเดินทางไปติดต่อราชการในที่ต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนได้สร้างโรงจอดรถสำหรับจอดรถยนต์ของบุคลากรไว้ด้านหลังอาคาร 3 อย่างเป็นสัดส่วน

อาคารเรียนหลังสุดท้ายคือ อาคาร 4 เป็นแบบสร้างเองชั้นเดียวอยู่ด้านหลังอาคาร 1 ใช้เป็นอาคารสำหรับจัดกิจกรรมของเด็กระดับปฐมวัยมี 2 ห้อง คือ ปฐมวัย 1 และปฐมวัย 2 [หรือเรียกว่า ชั้นอนุบาล 1 และอนุบาล 2] ซึ่งเดิมอาคารนี้แบ่งเป็น 3 ห้อง แต่ในปีการศึกษา 2549 ห้องปฐมวัย 2 มีจำนวนนักเรียนมากถึง 52 คน ทำให้ห้องมีความคับแคบ ไม่สอดคล้องกับการจัดกิจกรรม ครูผู้สอนจึงนำเสนอปัญหานี้ต่อผู้บริหารเพื่อขยายห้องเรียนซึ่งผู้บริหารได้ให้ความสะดวกตามที่ร้องขอ ภายในห้องปฐมวัยทั้งสองห้องมีของเล่นเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีวัสดุ อุปกรณ์และสื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรมหลากหลาย ทั้งวิทยุ เครื่องเสียง เครื่องเล่นซีดี โทรทัศน์ ทั้งนี้โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนแกนนำการจัดกิจกรรมแบบมอนเตสซอรี และครูชั้นปฐมวัย 2 ได้รับวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ ครูแกนนำปฐมวัย และครูผู้สอนระดับปฐมวัยดีเด่นเนื่องในงานวันครู 2551 (แฟ้มศักยภาพครู, 2551) วัสดุหรืออุปกรณ์บางอย่างครูจัดซื้อด้วยเงินส่วนตัวบางอย่างได้รับบริจาคจากผู้ปกครอง

จากการสังเกตทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนพบว่ามีป้ายนิเทศที่เป็นข้อคิด คติพจน์หรือหลักการในการทำงานและการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีตามที่ต่าง ๆ โดยรอบ รวมทั้งป้ายปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียน ทั้งที่เป็นความประสงค์ของผู้บริหารให้จัดทำขึ้น และที่ครูแต่ละคนจัดหาและจัดทำขึ้นเอง ได้แก่ ที่ด้านหน้าทางทิศเหนือและทิศใต้ภายในอาคารเอนกประสงค์ ความว่า “... คนโดยมากไม่ค่อยชอบปิดทองหลังพระกันนักเพราะนึกว่าไม่มีใครเห็น แต่ถ้าทุกคนพากันปิดทองแต่หน้าพระ ไม่มีใครปิดทองหลังพระเลย พระจะเป็นพระที่งามสมบูรณ์ไม่ได้...” (พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) ด้านหลังทางซ้ายมือภายในอาคารเอนกประสงค์ ความว่า

ค่านิยมพื้นฐาน 4 ประการ

1. จะรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเอง
2. จะข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัจ ความดีนั้น
3. จะอดทน อดกลั้น และอดออม จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุ

ประการใด

4. จะละวางความชั่ว ความทุจริต และจะสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

ป้ายนิเทศใต้ต้นไม้ ข้างสนามเปตอง ความว่า

อย่าเกียจคร้านการเรียนรู้ เร่งอุตสาหะ
มีวิชาเหมือนมีทรัพย์ อยู่สบาย
จะตกถิ่นฐานใด คงไม่แคลน
ถึงคับแค้นก็พออยู่ ประทับตน

คติพจน์ในห้องเรียนปฐมวัย 2 ความว่า “อย่าอยู่ไปวันๆ” คติพจน์ที่หน้าห้องเรียน ป.2 ก ความว่า “ณ แห่งนี้คืองานหลัก ขอพุ่มพักพุ่มเทให้ทุกอย่าง กายสมองพลั้งใจให้ทุกทาง เพื่อสรรค์สร้าง การศึกษาเด็กไทย” คติพจน์ในห้องเรียน ป.2 ก ความว่า “ลูกใครไม่สำคัญ แต่ศิษย์นั้นคือลูกครู” ข้อความ ที่ป้ายนิเทศหน้าห้องเรียน ป.3ก ความว่า “ถ้ามนุษย์มีโอกาสได้ทำงานร่วมกันด้วยความรักและการเห็นคุณค่า ของกันและกัน และมีวิธีการที่จะแก้ปัญหาต่างๆให้ลุล่วงไปได้ จนเกิดประโยชน์กับเพื่อนมนุษย์ก็จะเป็น ความสุข ความสร้างสรรค์ของการมีชีวิตและการทำงานร่วมกันเป็นอย่างยิ่งและช่วยให้มนุษยชาติได้พบศานติ สุข” คติพจน์ในห้องเรียน ป.3ก ความว่า “พัฒนาสังคม อบรมตนเป็นนิตย์ ตั้งใจสอนศิษย์ เพียบพร้อม คุณธรรม” คติพจน์ที่ระเบียงเขียนใส่แผ่นไม้ทั้ง 2 ด้านทำให้สามารถมองเห็นได้ทั้ง 2 อาคาร ความว่า“ทำอะไร มีวินัย คือไทยแท้” เป็นต้น

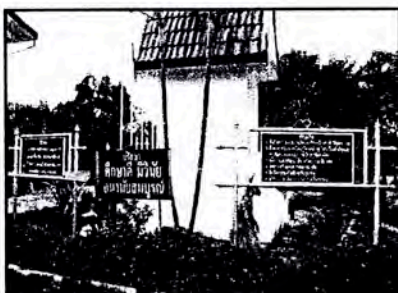
เหล่านี้เป็นสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของโรงเรียนวิริยะ แต่ด้วยความที่โรงเรียนมีพื้นที่ ถึง 39 ไร่ 72.5 ตารางวา มีพนักงานบริการ (เดิมมีตำแหน่งเป็นนักการภารโรง) เพียง 1 คน ทำให้ไม่สามารถ ดูแลความสะอาดและความเป็นระเบียบของทั้งบริเวณได้เท่าที่ควรโดยเฉพาะอย่างยิ่งเศษใบไม้จำนวนมาก โดยรอบโรงเรียน แม้ว่าโรงเรียนจะได้จัดกลุ่มนักเรียนให้ช่วยกันรับผิดชอบทำความสะอาดบริเวณ ซึ่งแบ่งเป็น เขตโดยเรียกว่า “กิจกรรม 5ส” ซึ่งนักเรียนจะช่วยกันทำความสะอาดตามเขตบริเวณที่มอบหมายในตอนเช้า ก่อนเข้าแถวเคารพธงชาติ อีกส่วนหนึ่งทำหน้าที่เวรประจำวันบนห้องเรียน โดยมีครูประจำชั้นและครูเวรคอย ดูแล แต่ด้วยความกว้างขวางของบริเวณและข้อจำกัดของบุคลากรจึงทำให้สภาพแวดล้อมรอบๆยังไม่สะอาดตา และเป็นระเบียบเรียบร้อยเท่าที่ควร ซึ่งในเรื่องนี้ทางโรงเรียนได้เคยขอความร่วมมือกับชุมชนในการระดมคน มาช่วยทำความสะอาดบริเวณ หรือที่เรียกว่า “พัฒนาโรงเรียน” ร่วมกันกับนักเรียนเป็นประจำ เดือนละ 1 ครั้ง บางครั้งได้ขอความอนุเคราะห์รถตัดกิ่งไม้ในที่สูงและรถจากเทศบาลมาช่วยในกิจกรรมพัฒนาโรงเรียนซึ่ง ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ นอกจากเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนแล้วยังเป็นการนำชุมชนเข้ามามีส่วน ร่วมให้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของโรงเรียนและเข้าใจถึงสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนว่ามีปัญหาหรืออุปสรรค ด้านใดบ้าง เพื่อจะได้ช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เห็นสภาพบริเวณและบรรยากาศของ โรงเรียนอันจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจบริบทของปรากฏการณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอภาพถ่ายของโรงเรียน บางส่วน ดังภาพที่ 20

สภาพแวดล้อมโดยรวมของโรงเรียน

คติพจน์/ข้อคิดที่สามารถพบในที่ต่างๆ

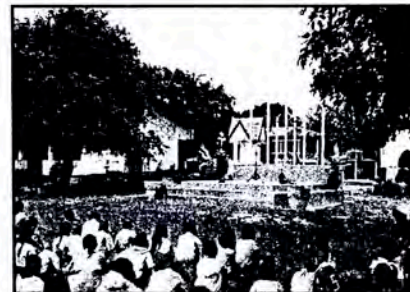
ป้ายวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายของโรงเรียน

สภาพอาคารเรียน (อาคาร 1)

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน

กิจกรรมหน้าเสาธง

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

การจัดกิจกรรมในภาคเช้าของครู

ภาพที่ 20 ภาพอาคารและสถานที่ต่างๆในโรงเรียนวิริยะ

4. บุคลากรและนักเรียน

ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนวิทยะมีนักเรียน 14 ห้องเรียน จำแนกเป็นระดับปทุมวัย 2 ห้องเรียน ระดับประถมศึกษา 12 ห้องเรียน มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 347 คน เป็นนักเรียนชาย 174 คน และนักเรียนหญิง 173 คน มีครูผู้สอน 14 คน มีจำนวนนักเรียนเฉลี่ยต่อห้อง และจำนวนนักเรียนเฉลี่ยต่อครู 24.78 คน ห้องที่มีนักเรียนมากที่สุดคือ ชั้นปทุมวัย 2 มีนักเรียน 41 คน มีครูผู้สอน 1 คน นักเรียนส่วนใหญ่มาโรงเรียนด้วยจักรยาน ร้อยละ 36 ผู้ปกครองมารับ-ส่ง ร้อยละ 33 เดินเท้า ร้อยละ 19 และโดยสารรถไม่ประจำทาง ร้อยละ 12 นักเรียนนำเงินมาใช้ที่โรงเรียนวันละ 10-20 บาท ผู้ปกครองนักเรียนร้อยละ 80 มีอาชีพเกษตรกรรม รองลงมา ร้อยละ 15 มีอาชีพรับจ้าง และอื่นๆอีก ร้อยละ 5 มีอาชีพค้าขาย รับราชการ และในปีการศึกษา 2552 โรงเรียนมีนักเรียนรวม 14 ห้องเรียน จำแนกเป็นระดับปทุมวัย 2 ห้องเรียน ระดับประถมศึกษา 12 ห้องเรียน มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 362 คน เป็นนักเรียนชาย 183 คน และนักเรียนหญิงอีก 179 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2552) มีครูผู้สอน 14 คน จำนวนนักเรียนเฉลี่ยต่อห้อง และจำนวนนักเรียนเฉลี่ยต่อครู 25.85 คน มีนักเรียนนอกเขตพื้นที่บริการจำนวน 126 คน คิดเป็นร้อยละ 34.81 ของนักเรียนทั้งหมด เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2551 ซึ่งมีนักเรียนนอกเขตพื้นที่บริการจำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 24.78 ของนักเรียนทั้งหมด 347 คน

บุคลากรในโรงเรียนมีจำนวน 16 คน เป็นผู้บริหาร 1 คน ครู 14 คน และพนักงานบริการ 1 คน จำแนกเป็นบุคลากรหญิง 12 คน ชาย 4 คน มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน 1 คน (คือผู้บริหาร) ระดับปริญญาตรีจำนวน 14 คน (กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโทจำนวน 2 คน) มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี 1 คน (พนักงานบริการ) อายุเฉลี่ยของผู้บริหาร และครูประมาณ 50 ปี สามารถแบ่งเป็นช่วงอายุได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ อายุต่ำกว่า 40 ปี ร้อยละ 6.25 อายุ 40-50 ปี ร้อยละ 50 และอายุ 51 ปีขึ้นไป ร้อยละ 43.75 ประสบการณ์การทำงานโดยเฉลี่ยประมาณ 28 ปี มีประสบการณ์การทำงานที่โรงเรียนวิทยะโดยเฉลี่ยประมาณ 12 ปี (มากที่สุด 36 ปี และน้อยที่สุด 6 เดือน) (รายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประจำปีการศึกษา 2551, 2552) ซึ่งในปีการศึกษา 2551 มีนักศึกษา มาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู จำนวน 1 คน และในวันที่ 30 กันยายน 2552 (สิ้นภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552) มีครูเกษียณอายุราชการ จำนวน 2 คน ดังนั้นทางโรงเรียนจึงได้จัดสรรงบประมาณจ้างครูเพิ่ม 1 คน เป็นการจ้างแบบชั่วคราวรายปีด้วยค่าจ้างเดือนละ 4,800 บาท ปีการศึกษา 2552 โรงเรียนเข้าร่วมโครงการไทยเข้มแข็งพัฒนาการศึกษา ด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ (SP2) จึงได้รับการจัดสรรงบประมาณต่อเนื่อง 3 ปีในการจ้างครูผู้สอนวิทยาศาสตร์ 1 คน และครูผู้สอนคณิตศาสตร์ 1 คน ซึ่งมาปฏิบัติหน้าที่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2552 และวันที่ 30 กันยายน 2553 จะมีครูเกษียณอายุราชการ จำนวน 1 คน ซึ่งจะทำให้โรงเรียนอยู่ในสถานะที่มีจำนวนบุคลากรครูต่ำกว่าเกณฑ์

โรงเรียนวิทยะถือได้ว่าเป็นโรงเรียนที่มีผู้บริหารและคณะครูที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น อดีตผู้บริหาร (ดำรงตำแหน่งระหว่างปี 2543-2549) มีวิทยฐานะเป็นผู้บริหารระดับ 9 (ระดับเชี่ยวชาญ) (คำสั่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ 3532/2547 ลงวันที่ 29 กันยายน 2547) เป็นผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาคนแรกของอำเภอที่ได้รับระดับ 9 ขณะนั้นมีอายุ 51 ปี ได้รับสายสะพายระดับ 9 เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ปช. (ปดมาพรช้างเผือก) ผู้บริหารคนปัจจุบัน (ดำรงตำแหน่งระหว่างปี 2549-ปัจจุบัน) มีวิทยฐานะเป็นผู้บริหาร ระดับ 8 (ระดับชำนาญการพิเศษ) ตั้งแต่ปี 2547 และได้รับรางวัลผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่นระดับเขตพื้นที่การศึกษา ในปีการศึกษา 2552 ครูได้รับวิทยฐานะครูชำนาญการพิเศษจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 57 ของครูทั้งหมด และอีก 6 คน ได้รับวิทยฐานะครูชำนาญการพิเศษในจำนวนนี้ 3 คน ได้ส่งผลงานทางวิชาการและกำลังรอพิจารณาผลการประเมินวิทยฐานะครูชำนาญการพิเศษ

ปัจจุบันผู้บริหาร และคณะครูทั้งหมดมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเทศบาลตำบลวิเศษ และส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่อำเภอวิเศษแต่กำเนิด มีครอบครัวและเครือญาติอาศัยอยู่ในอำเภอนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเคยเป็นนักเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้มาก่อนคิดเป็นร้อยละ 75 ของจำนวนบุคลากรทั้งหมดของโรงเรียน ครูบางคนเคยเป็นครูเป็นลูกศิษย์กันมาก่อน บางคนมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติ บุคลากรในโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่เป็นอย่างมากโดยมีความสัมพันธ์กันตามโครงสร้างทางสังคม เช่น สามี-ภรรยา พ่อ-ลูก พี่-น้อง และเครือญาติ เป็นต้น ดังนั้นจึงพบว่าบุคลากรให้การดูแล เอาใจใส่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นลักษณะแบบครอบครัวเดียวกัน เวลาพักกลางวันของทุกวันครูจะนำอาหารที่เตรียมมาจากบ้านมารับประทานร่วมกัน พร้อมทั้งพูดคุยทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องงานด้านการจัดการศึกษาในโรงเรียน บรรยากาศเป็นไปอย่างสนุกสนาน แต่ก็ยังคงไม่ทิ้งเรื่องงาน เนื่องจากการการสังเกตพบว่าไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใดภารกิจใดก็ตามครูในโรงเรียนแห่งนี้มักจะได้มีการพูดคุยเรื่องงานอยู่เสมอๆ เสมือนว่าเรื่องงานจะวนเวียนอยู่ในความคิดตลอดเวลา

เมื่อทุกคนมีความเข้าใจในพื้นฐานทางสังคมของชุมชน ทราบและเข้าใจภูมิหลังของเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างดี มีความรู้สึกรักและห่วงหาอาทรถึงกันของตน รักและปรารถนาดีต่อกันอยากจะทำให้มีการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นบุคลากรทุกคนจึงปฏิบัติหน้าที่ในการสอนและงานที่ได้รับมอบหมายต่างๆ อย่างเต็มที่ตามกำลังความสามารถ ด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ และเสียสละ มีความสัมพันธ์กันในกลุ่มและสัมพันธ์กับท้องถิ่นสูง ผู้บริหาร และครูส่วนใหญ่แม้จะได้ไปศึกษาต่อตามระดับของการศึกษาและบรรจุเข้าทำงานในโรงเรียนอื่น ๆ มาก่อน แต่ท้ายที่สุดก็มีความปรารถนาและยื่นคำร้องขอย้ายเข้ามาเป็นสมาชิกของโรงเรียนแห่งนี้และมีความคาดหวังจะได้ปฏิบัติงาน ณ โรงเรียนแห่งนี้จนถึงวาระเกษียณอายุราชการ

ผู้บริหาร และคณะครูในโรงเรียนวิเศษนี้เป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ ทั้งในด้านความสามารถส่วนตัว เช่น การแสดงนาฏศิลป์ การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดดอกไม้ เป็นต้น จนได้เป็นตัวแทนในการตัดสินการแข่งขันหรือการประกวดที่จัดขึ้นในชุมชนอยู่เป็นประจำ เช่น การประกวดนางนพมาศในวันลอยกระทงประจำปีของเทศบาลตำบลวิเศษ (หนังสือราชการสำนักงานเทศบาลตำบลวิเศษ ที่ ขก 6801/ว1136 ลงวันที่ 4 พฤศจิกายน 2551) การเป็นผู้ฝึกสอนด้านการแสดงบนเวที รวมทั้งยอมรับในความมีคุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม (แฟ้มเกียรติบัตรครู) "... ผอ. ท่านนี้น่ะเผลอ เป็นใจชื่อ มีสะอาด ครับ เรื่องอะไรก็ตามท่านทำอย่างถูกต้อง แล้วก็เป็นคนมีมารยาท สุขุม ค่อยๆ พูด และให้เกียรติกับชุมชนมาก..." (คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 6, 18 กุมภาพันธ์ 2552) "... ในด้านของคุณครูนี้ ชุมชนและผู้ปกครองยอมรับกันทั้งนั้นว่าเป็นคนเก่ง คนดี เสียสละ ทุ่มเทกับการสอน ลูกหลานได้ดีก็เพราะครูที่โรงเรียนวิเศษนี่ละ..." (คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2, 24 กุมภาพันธ์ 2552)

การยอมรับไม่ได้มีเพียงแค่ประชาชนในชุมชนเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนใน 5 หมู่บ้านเท่านั้นแต่โรงเรียนยังมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับไปถึงชุมชนนอกเขตพื้นที่บริการดังจะเห็นได้จากเมื่อปีการศึกษา 2550 มีนักเรียนจากนอกเขตพื้นที่บริการจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 21.57 ของนักเรียนทั้งหมด 343 คน ปีการศึกษา 2551 มีนักเรียนจากนอกเขตพื้นที่บริการจำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 24.78 ของนักเรียนทั้งหมด 347 คน และในปีการศึกษา 2552 มีนักเรียนจากนอกเขตพื้นที่บริการจำนวน 126 คน คิดเป็นร้อยละ 34.81 ของนักเรียนทั้งหมด 362 คน (สมุดบันทึกสถิตินักเรียน ปีการศึกษา 2535-ปัจจุบัน, 2552) ซึ่งผู้ปกครองจากนอกเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนให้เหตุผลที่ส่งบุตรหลานมาเรียนที่โรงเรียนนี้ว่า "... ที่ส่งลูกเข้าไปเรียนที่โรงเรียนนี้ก็มิใช่เหตุผลหลายอย่าง ที่ก็คิดพิจารณาเปรียบเทียบกันแล้วนะ ที่สำคัญคือ จำได้ว่าตอนนั้นที่มาอบรม อ.ส.ม.ที่โรงเรียนแห่งนี้ะ แปลกมาก ทั่วๆ ไปที่นักเรียนมาเรียนแต่โรงเรียนเจียมมาก ไม่มีเด็กมาเล่นผ่านเลยซักคนเดียว แสดงว่าครูนี้เก่งมาก..." (ผู้ปกครอง 4, 4 เมษายน 2552) "... ที่ส่งลูกไป

เรียนโรงเรียนนี้เพราะครูสอนดี เอาใจใส่นักเรียนดีมาก ตั้งใจสอน...” (ผู้ปกครอง1, 4 พฤษภาคม 2552) “... ลูกเราไปเรียนที่โรงเรียนนี้ก็ไปได้แข่งอะไรเยอะ ครูพาไปแข่ง ได้ใบประกาศ ได้รางวัล...” (ผู้ปกครอง10, 28 เมษายน 2552) นอกจากเหตุผลด้านการจัดการเรียนการสอนของครูแล้วเหตุผลด้านคุณลักษณะของนักเรียนก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้ปกครองจากนอกเขตพื้นที่บริการตัดสินใจส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนนี้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองที่กล่าวว่า “... สังเกตลูกเรากับลูกคนอื่นก็ต่างกันนะ อย่างเช่นความมีมารยาท การพูดการจาก็รู้สึกดีกว่า มี “จ๋า” มี “ครับ”...” (ผู้ปกครอง8, 10 เมษายน 2552) “... ที่ให้ลูกมาเรียนที่โรงเรียนนี้เพราะอยากให้เขาเป็นคนมีระเบียบ รู้จักรับผิดชอบ เพราะเท่าที่เห็น เด็กโรงเรียนนี้จะเป็นคนที่มีระเบียบวินัยดี ตื่นเช้ามาก็ให้เขารับผิดชอบตัวเอง มาโรงเรียนเองได้เลย ไม่ต้องให้เรายุ่งยาก...” (ผู้ปกครอง6, 6 เมษายน 2552) “...เด็กโรงเรียนนี้เขาจะแต่งตัวเรียบร้อย ใส่รองเท้า ถุงเท้า เวลากลับบ้านก็มีการบ้านทุกวัน แล้วครูเขาก็ตรวจการบ้าน ว่าทำถูกทำผิดยังงัย อย่างนี้เราก็ชอบ...” (ผู้ปกครอง10, 28 เมษายน 2552)

นอกจากจะได้รับการยอมรับจากชุมชนแล้ว ผู้บริหารและคณะครูในยังได้รับการยอมรับทั้งในวงวิชาการและสังคมภายนอก สังเกตได้จากการได้รับรางวัลและเกียรติบัตรต่างๆ เช่น ครูดีเด่น ครูแกนนำ บุคลากรต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ รางวัลครูเกียรติยศ ครูผู้นำการปฏิรูปการเรียนรู้ ครูมีอาชีพรที่มีผลงานการปฏิรูปการเรียนรู้โดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ วิทยากรการอบรมต่างๆ ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการประเมินผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่และผลงานทางวิชาการของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อขอเลื่อนวิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ เป็นผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาแก่คณะครูผู้ทำผลงานทางวิชาการทั้งในเขตพื้นที่การศึกษาของตนเองและจังหวัดใกล้เคียง ได้รับรางวัลแม่ดีเด่น แม่ตัวอย่าง เป็นต้น (แฟ้มเกียรติบัตรครู, 2540-2552, แฟ้มศักยภาพครู, 2543-2552, รายงานการประเมินตนเอง (ครู), 2543-2552, รายงานการอบรม สัมมนา, 2544-2552) การปฏิบัติงานต่างๆ ของบุคลากรจนได้รับการยอมรับอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้เกิดจากความรู้ ความสามารถที่ได้รับการศึกษาและการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องรวมทั้งเกิดจากความทุ่มเททำงานอย่างจริงจัง ครูเสียสละกำลังทรัพย์และเวลาของตนเองเพื่อให้การทำงานราบรื่นและบรรลุผลสำเร็จ “... เรารู้ว่าโรงเรียนมีงบประมาณจำกัด การจะทำอะไรซักอย่างบางครั้งเราต้องออกตังค์เอง ต้องเสียสละ อย่างห้องนี้ พักก็ซื้อตู้ ซื้อวัสดุอุปกรณ์พวกสื่อต่างๆเอง เพราะเราคิดว่าเขาก็เป็นลูกเป็นหลาน อยากให้เขาได้ใช้สิ่งที่เป็นประโยชน์...” (ครู 1, 20 พฤษภาคม 2552) “... การไปอบรมต่างๆนั้นะ คณะครูที่ไปเพราะอยากไป อยากไปพัฒนาตนเอง ท่าน ผอ. ก็พยายามสนับสนุนค่าเดินทางบ้างแต่ก็อย่างที่รู้ งบประมาณไม่ค่อยมี เราก็เอาเรดตัวเองไปหรือไม่ก็ออกตังค์ค่าน้ำมันช่วยกัน...” (ครู 4, 12 มิถุนายน 2552)

กล่าวโดยสรุปได้ว่าบุคลากรโรงเรียนวิริยะทั้งผู้บริหาร ครู และพนักงานบริการส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีประสิทธิภาพการทำงานค่อนข้างมาก แต่ละคนต่างมีความรู้ ความสามารถ และมีความเสียสละทุ่มเท ตั้งใจ มุ่งมั่นกับการทำงานจนเป็นที่ยอมรับและได้รับความเคารพนับถือจากชุมชนและสังคมโดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง

5. สภาพการดำเนินงานและโครงสร้างการบริหารโรงเรียน

โรงเรียนมีการจัดการศึกษาภายใต้ปรัชญาที่ว่า “ศึกษาดี มีวินัย อนามัยสมบูรณ์” ศึกษาดี หมายถึง การมีความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งการฝึกฝนอบรม กระทำในสิ่งที่ดีงาม ใฝ่หาความรู้ให้ทันต่อเหตุการณ์อยู่ตลอดเวลา มีวินัย หมายถึง การประพฤติตนอยู่ในกฎ ข้อบังคับ ปฏิบัติอยู่ในระเบียบวินัย จนเป็นลักษณะนิสัยเฉพาะตนซึ่งนำไปสู่คุณธรรมประจำใจที่ดีงาม เป็นที่ประทับใจในสังคม อนามัยสมบูรณ์

หมายถึง การมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการรักษานามัย 10 ประการเป็นประจำ เพราะจิตใจที่เข้มแข็งย่อมมาจากสุขภาพที่สมบูรณ์ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและส่งผลไปสู่การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (ธรรมนูญโรงเรียน, 2551)

วิสัยทัศน์ของโรงเรียนกำหนดว่า “โรงเรียนวิริยะมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนานักเรียนโดยครูมืออาชีพ ให้นักเรียนเป็นคนดี มีปัญญา อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ” พันธกิจของโรงเรียน ประกอบด้วย 1) จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนดี มีคุณธรรม 2) จัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ ด้วยการสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจ สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนาตนเองสู่การเป็นครูมืออาชีพ 3) จัดหาและพัฒนาสื่อ อุปกรณ์และนวัตกรรมการศึกษาที่ทันสมัยและมีจำนวนเพียงพอต่อความต้องการของครูและนักเรียน 4) พัฒนาโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ 5) จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและอนามัย 6) จัดกิจกรรมสัมพันธ์กับชุมชน และ 7) มีการบริหารและจัดการอย่างเป็นระบบ เป้าหมายของโรงเรียน ประกอบด้วย 1) นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 90 มีมารยาทงามตามประเพณีไทย มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ รักสิ่งแวดล้อม และหลีกเลี่ยงสารเสพติดได้อย่างถาวร 2) นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 มีผลการประเมินปลายภาคเรียนในระดับดี ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3) นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของนักเรียนในระดับชั้นปีที่ 2 สามารถใช้คอมพิวเตอร์ในชีวิตประจำวันได้ 4) นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 มีอัตราการเจริญเติบโตตามเกณฑ์มาตรฐานเด็กไทย และเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการของโรงเรียนและหน่วยงานอื่นที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ 5) บุคลากรร้อยละ 80 ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ สามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ 6) มีแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ 7) ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและมีความเข้าใจ ความสัมพันธ์อันดี และ 8) โรงเรียนมีการบริหารและจัดการงานอย่างเป็นระบบ (แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ 2551, 2551, แผนกลยุทธ์และกรอบประมาณการรายจ่ายล่วงหน้าระยะปานกลางปี 2551-2555, 2551)

โรงเรียนได้พัฒนาการบริหารจัดการองค์การเพื่อรองรับการกระจายอำนาจตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ที่ระบุไว้ในมาตรา 9 กล่าวถึงการจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จึงนำไปสู่การปรับโครงสร้างการบริหารงานในสถานศึกษาเป็น 4 งาน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานบริหารทั่วไปไปยังสถานศึกษาโดยตรง โรงเรียนได้รับโครงสร้างการบริหารรองรับภารกิจดังกล่าว จึงมีการแบ่งงานต่าง ๆ ออกเป็น 4 งาน ได้แก่ งานวิชาการ งานแผนและงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป โดยมีขอบข่ายงาน ดังนี้ 1) งานวิชาการ มีขอบข่ายงานและแนวทางปฏิบัติงานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และการนำหลักสูตรไปใช้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียนรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในโรงเรียน งานประชุมอบรมทางวิชาการ การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน การประสานความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษากับสถานศึกษาอื่น การส่งเสริมสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์การ หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา โดยในการบริหารงานวิชาการนี้ โรงเรียนได้แต่งตั้งให้หัวหน้างานวิชาการ มีหน้าที่บริหารจัดการงานด้านวิชาการและอำนวยความสะดวกแก่คณะครูเรื่องงานวิชาการใน 3 ระดับ คือ ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษาช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2 รวมมีบุคลากรในงานวิชาการ 4 คน 2) งานแผนและงบประมาณ มีขอบข่ายและการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดทำ

และเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบติดตามประเมินผลและรายงานผลการใช้เงิน และผลการดำเนินงาน การระดมทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี การบริหารพัสดุและสินทรัพย์ รวมมีบุคลากรในงานแผนและงบประมาณ 3 คน 3) งานบุคคล มีข้อช่วย และแนวทางปฏิบัติงานเกี่ยวกับการวางแผนอัตราค่าจ้าง และกำหนดตำแหน่ง การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ วินัยและการรักษาวินัย การออกจากราชการ และการพัฒนาบุคลากร การปฏิบัติงานของบุคลากร รวมมีบุคลากรในงานบุคคล 2 คน และ 4) งานบริหารทั่วไป มีข้อช่วย และการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการดำเนินงานธุรการ งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน งานพัฒนาระบบและเครือข่ายสารสนเทศ การประสานและพัฒนาศูนย์การศึกษา การจัดระบบการบริการและพัฒนาองค์การ งานเทคโนโลยีสารสนเทศ การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากรและบริหารทั่วไป การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม การจัดทำข้อมูลนักเรียน การรับนักเรียน การส่งเสริมและประสานงาน การศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การส่งเสริมกิจการนักเรียน การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานอื่น การจัดระบบการควบคุมในหน่วยงาน งานบริการสาธารณะ งานที่ไม่ได้ระบุไว้ในงานอื่น รวมมีบุคลากรในงานบริหารทั่วไป 5 คน

การมอบหมายอำนาจหน้าที่ทางการบริหารแก่บุคลากรเป็น 4 งานนั้นถือเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานบริหารการศึกษาของโรงเรียน เนื่องจากแต่เดิมนั้นโรงเรียนมีการจัดโครงสร้างการบริหารโรงเรียนตามที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกำหนด ซึ่งแบ่งงานออกเป็น 6 งาน ได้แก่ 1) งานวิชาการ 2) งานบุคลากร 3) งานธุรการ การเงินและพัสดุ 4) งานกิจการนักเรียน 5) งานอาคารสถานที่ และ 6) งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของนโยบายการบริหารเช่นนี้บุคลากรในโรงเรียนได้ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันโดยในชั้นแรกผู้บริหารและคณะครูทุกคนศึกษาข้อช่วยและภาระงานของแต่ละงานจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาเมื่อมีการกระจายอำนาจ ผู้บริหารศึกษารายละเอียดงานจนเข้าใจ เพื่อช่วยอธิบายแก่คณะครูอีกชั้นหนึ่ง และเมื่อศึกษาแล้วพบว่าข้อช่วยงานแต่ละงานที่เปลี่ยนแปลงนั้นก็ไม่ได้แตกต่างจากภาระงานเดิมที่เคยปฏิบัติมาก่อนเท่าใดนัก อาจจะมีรายละเอียดหรือเนื้อหาของงานเพิ่มมากขึ้นบ้างบุคลากรจึงคลายความกังวล และผู้บริหารเปิดโอกาสให้ครูแต่ละคนเสนอตัวว่าตนเองมีความรู้ความสามารถ และมีความประสงค์จะปฏิบัติงานในกลุ่มงานใด โดยที่ประชุมช่วยกันอภิปรายถึงความเหมาะสมอีกชั้นหนึ่ง จนกระทั่งได้สมาชิกครบทั้ง 4 งาน และได้เลือกหัวหน้างานแต่ละงานซึ่งถือว่ามีความสามารถและมีความเป็นผู้นำ เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่มงาน ทั้งนี้ในสภาพการปฏิบัติงานจริงนั้นบุคลากรไม่ได้เคร่งครัดในการแบ่งแยกความรับผิดชอบงานทั้ง 4 งาน ออกจากกันโดยเด็ดขาด เนื่องจากบุคลากรทุกคนต่างเข้าใจถึงข้อจำกัดด้านอัตราค่าจ้าง ดังนั้นทุกคนจึงต่างให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้กันและกัน เสมือนว่างานทุกงานคืองานของทุกคน

โครงสร้างการบริหารโรงเรียนได้นำเสนอ ดังภาพที่ 21

โครงสร้างการบริหารโรงเรียนวิริยะ

ภาพที่ 21 โครงสร้างการบริหารโรงเรียนวิริยะ

นอกจากงานด้านการสอนที่ครูต้องรับผิดชอบ รวมทั้งภาระงานในแต่ละกลุ่มงานแล้วครูในโรงเรียนยังปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอื่นๆเพิ่มเติม ซึ่งงานเหล่านี้มีทั้งงานที่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองและเป็นงานที่ต้องร่วมมือกันทำงานเป็นทีม

... ในเรื่องของการทำงานเป็นทีม ก็มีทั้งที่เป็นรูปแบบของคณะกรรมการและก็ที่มาช่วยกันเองนะ ถ้างานที่เป็นงานในฝ่ายของเรา เราก็จะประชุมกันในฝ่ายของเรา เราจะมีสมุดบันทึกการประชุมของฝ่ายแต่ละฝ่ายแล้วคอยนำเสนอ ผอ.[ผู้อำนวยการโรงเรียน] แล้วก็เข้าที่ประชุมของทั้งโรงเรียนอีกที คือความเป็นทีมมันเกิดขึ้นตั้งแต่เราเลือกที่จะอยู่งานไหนแล้วละ ดังนั้นการทำงานอะไรมันก็ง่ายขึ้นเพราะเรารู้ตำแหน่งของเรา หน้าที่ของเราและเรารู้ว่างานนี้จะประสานใครบ้าง...

(ครู13, 12 มกราคม 2552)

งานหลายงานที่ครูต้องเรียนรู้ใหม่ เป็นงานที่ไม่เคยทำมาก่อน แต่โรงเรียนก็สามารถดำเนินการจนบรรลุเป้าหมายได้จนถึงทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเอาจริงเอาจังและสามารถเป็นที่พึงได้ของผู้บริหาร "... งานบางอย่างที่เราไม่รู้ ท่าน ผอ. ก็จะบอกเสมอว่า "ถ้าไม่รู้ มาถามผม" ท่านก็จะไปค้นคว้า ไปอ่านแล้วมาอธิบายให้เราฟังนะ บางทีก็พาเราทำเลย หรือบางทีก็บอกว่า "ไม่รู้ก็ต้องศึกษา เป็นครูต้องทำได้ทุกอย่าง" ก็เลยทำให้เราต้อง Active เพราะงานที่ท่านมอบหมายท่านก็จะติดตามเสมอ..." (ครู7, 18 มกราคม 2552) ดังนั้นจึงพบว่าครูมีงานที่ได้รับมอบหมายในแต่ละปีมากมายหลายงาน ยกตัวอย่างงานที่ได้รับมอบหมายของครูคนหนึ่ง ดังนี้ ปฏิบัติงานสอน จำนวน 20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-5) กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5) กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6) กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5x ครูแนะแนวชั้นประถมศึกษาปีที่ 5x ครูที่ปรึกษาชุมนุมงานอาชีพ สอนซ่อมเสริมกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 งานฝ่ายปกครองทำหน้าที่เวรประจำวันศุกร์ มีหน้าที่ดูแลความปลอดภัยของนักเรียน ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประกอบอาหารและการรับประทานอาหารกลางวันของนักเรียน ชาญคุบองเพื่อแลกซื้อขนมและน้ำดื่ม ดูแลการปฏิบัติกิจกรรม 5ส อบรมนักเรียนหน้าเสาธง ครูเวรประชุมสวดมนต์ประจำสัปดาห์และอบรมนักเรียนในวันศุกร์ เจ้าหน้าที่กิจกรรมธนาคารวัสดุรีไซเคิลในวันศุกร์ งานฝ่ายบริการทำหน้าที่ครูบรรณารักษ์ ครูที่ปรึกษากิจกรรมเสียงตามสาย และงานวิชาการทำหน้าที่ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การแนะแนวการศึกษา เป็นครูแกนนำปฏิรูปการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ครูแกนนำและเป็นคณะกรรมการโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก คณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 คณะกรรมการโครงการศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและปฏิบัติงานพิเศษอื่นๆที่ได้รับมอบหมายตามคำสั่งโรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น (รายงานผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของครู, 2551) ซึ่งการมอบหมายงานแต่ละงานนั้นทางโรงเรียนจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการในเทศภายในและให้ผู้รับผิดชอบรายงานผลการดำเนินโครงการทุกโครงการ

6. หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

โรงเรียนวิหะเป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2551 ใช้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 จัดประสบการณ์ในระดับปฐมวัย และใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยมีการจัดทำหลักสูตร

สถานศึกษาไว้เป็นคู่มือและแนวทางการจัดการเรียนรู้ทุกช่วงชั้น มีการจัดการเรียนรู้ที่ยึดหลักสูตรแกนกลาง ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดในแต่ละช่วงชั้นและมีการปรับให้มีความเหมาะสมกับท้องถิ่นและบริบทของ โรงเรียน คณะครูได้ร่วมกันจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาครบทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ กลุ่มสาระการ เรียนรู้คณิตศาสตร์ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ศิลปะ สุขศึกษาและพล ศึกษา การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ (โรงเรียนกำหนดให้เป็นภาษาอังกฤษ) และ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้น พื้นฐานเพิ่มเติมจากการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ เป็นการเชื่อมโยงและบูรณาการสาระการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระให้ เข้ากับชีวิตจริง โดยการจำลองการใช้ชีวิตในสังคมด้วยการให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมให้ได้รับประสบการณ์ตรง นอกจากนี้ยังเป็นการจัดกระบวนการแนะแนวให้นักเรียนรู้จักตนเองและผู้อื่น รู้สภาพแวดล้อม รู้ปัญหา และรู้ วิธีการที่จะจัดการกับปัญหาเหล่านั้นอย่างสร้างสรรค์ และเพื่อให้การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นไปตามหลักการและบรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตรที่มุ่งพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขบนพื้นฐานความเป็นไทย โดยมุ่งปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544, 2544) ซึ่งกิจกรรมพัฒนานักเรียนที่โรงเรียนจัดขึ้น ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือ กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมชุมนุม

โรงเรียนได้กำหนดสัดส่วนเวลาเรียนของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนา นักเรียน ดังนี้ ช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2 มีเวลาเรียน ปีละ 1,000 ชั่วโมง จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ตามความเหมาะสม เช่น การทำโครงการ การจัดค่ายวิชาการ การจัดกิจกรรมบูรณาการตามโอกาสสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ วันลอยกระทง วันแห่งความรัก เป็นต้น และมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับสาระที่เป็น เครื่องมือการเรียนรู้ ได้แก่ ทักษะการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ และการคิดวิเคราะห์ โดยการกำหนด สัดส่วนสาระการเรียนรู้และเวลาเรียนของช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2 ใช้เวลาในการจัดสาระการเรียนรู้บังคับ และสาระการเรียนรู้เลือก ร้อยละ 88 และเวลาในการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียน ร้อยละ 12 ในช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนจัดสัดส่วนเวลาเรียนให้กับสาระเพิ่มเติมไว้ร้อยละ 4 ซึ่งโรงเรียนมีการยืดหยุ่นเวลาในการจัดการเรียนรู้ แต่ละกลุ่มสาระตามความเหมาะสมเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีทัศน์ของโรงเรียน

โรงเรียนได้จัดอัตรากำลังครูออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับปฐมวัย ระดับช่วงชั้นที่ 1 และ ระดับช่วงชั้นที่ 2 โดยระดับปฐมวัยมี 2 ห้องเรียน คือ ปฐมวัย 1 และปฐมวัย 2 มีครูทำการสอนในระดับ นี้ 2 คน ครูแต่ละคนจัดประสบการณ์แก่เด็กประจำแต่ละห้องตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 เพื่อพัฒนาเด็กให้มีความเจริญทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา มีพัฒนาการสมวัย มีคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข ในระดับปฐมวัยนี้มีการจัดกิจกรรมร่วมกันบ้างในบางกรณี เช่น กิจกรรมที่มีการบูรณาการตามวันสำคัญ เช่น วันลอยกระทง วันแม่ วันพ่อ เป็นต้น ในระดับช่วงชั้นที่ 1 มี 6 ห้องเรียน ได้แก่ ป.1ก ป.1ข ป.2ก ป.2ข ป.3ก และป.3ข ครูทำการสอนในระดับนี้ 6 คน โดยครูแต่ละคนสอนประจำชั้นและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประจำแต่ละห้อง มีการจัดกิจกรรมร่วมกันในช่วงชั้นที่ 1 ได้แก่ กิจกรรมชุมนุม กิจกรรมลูกเสือสำรอง กิจกรรมที่มีการบูรณาการตามวันสำคัญ เช่น วันลอยกระทง วันแม่ วันพ่อ เป็นต้น ระดับช่วงชั้นที่ 2 มี 6 ห้องเรียน ได้แก่ ป.4ก ป.4ข ป.5ก ป.5ข ป.6ก และป.6ข ครูทำการสอนในระดับนี้ 6 คน โดยครูแต่ละคนรับผิดชอบจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระที่ได้รับ มอบหมาย ครูเวียนกันเข้ามาสอนในแต่ละห้องเรียนเป็นรายชั่วโมง (ชั่วโมงละ 60 นาที) และแต่งตั้งให้ครูแต่ละคนทำหน้าที่เป็นครูประจำชั้น นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมร่วมกันในช่วงชั้นที่ 2 ได้แก่ กิจกรรมชุมนุม กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี การศึกษานอกสถานที่ การศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การเข้าค่ายคุณธรรม การเข้าค่ายวิทยาศาสตร์ การเข้าค่ายวิชาการ และกิจกรรมบูรณาการตามวันสำคัญ เช่น วันลอยกระทง วันแม่

วันพ้อ เป็นต้น นอกจากที่ครูเวียนกันเข้ามาสอนในแต่ละห้องเรียนแล้วบางกลุ่มสาระนักเรียนได้เดินเรียน เช่น ไปเรียนวิทยาศาสตร์ยังห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ เรียนคอมพิวเตอร์ยังห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ที่อาคาร 1 ส่วนห้องปฏิบัติการทางภาษามีสภาพชำรุดทำให้ไม่สะดวกต่อการสอนนักเรียนคราวละมากๆได้ ครูผู้สอนกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศจึงจัดกิจกรรมในห้องเรียนที่อาคาร 3 โดยมีกิจกรรมและใช้สื่อ อุปกรณ์ที่หลากหลาย นักเรียนได้ฝึกทักษะการดู การฟัง การพูด การอ่านและการเขียน เล่นเกมและร้องเพลง ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเป็นกลุ่ม สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติ นักเรียนได้ออกปฏิบัติจริงในภาคสนาม เช่น งานเกษตร งานประดิษฐ์ พลศึกษา การเรียนรู้กับพระสงฆ์ เป็นต้น

ด้วยข้อจำกัดของจำนวนบุคลากรครูที่มีเพียง 14 คน โรงเรียนจึงไม่สามารถจัดครูออกเป็นหมวดวิชาตามกลุ่มสาระทั้ง 8 ครบทุกช่วงชั้น ครูในช่วงชั้นที่ 1 และ 2 รวมกันจึงได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้ากลุ่มสาระได้ครบ 8 กลุ่มสาระ ครูช่วยกันพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ครบทั้ง 8 กลุ่มสาระ และทำงานประสานกันโดยสัมพันธ์กับหัวหน้าของแต่ละช่วงชั้นผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้างานวิชาการและเจ้าหน้าที่งานวิชาการนั่นเอง ซึ่งการทำงานของครูที่มีข้อจำกัดนี้เป็นสิ่งที่ครูในโรงเรียนวิริยะตระหนักถึงภาระและความรับผิดชอบที่มีมากเช่นกัน “... ทำงานไม่มีวันหยุดขนาดนี้มันก็เหนื่อยนะ ไม่ใช่ไม่เหนื่อย บางทีกลับถึงบ้านก็ค่ำมืดแล้ว ป่านนี้คนอื่นเขาได้พักผ่อน นอนดูทีวี แต่เราก็คงต้องทำเพราะคิดว่าทุกคนต่างคาดหวังที่เรา ถ้าเราไม่ทุ่มเทก็จะมีคนว่าได้ว่า ครูโรงเรียนวิริยะทำได้แค่นี้แหละ...” (ครู 12, 12 มกราคม 2552)

ตั้งแต่ปีการศึกษา 2552 เป็นต้นมาโรงเรียนได้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยวิสัยทัศน์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาคือ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพ ภายใต้อัตลักษณ์ที่สำคัญ คือ เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่ความเป็นสากล เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสดำเนินการศึกษาย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลา และการจัดการเรียนรู้ เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายคือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ 1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต 3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย 4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ 5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

การจัดการศึกษาของโรงเรียนวิริยะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาสมรรถนะสำคัญของนักเรียน 5 สมรรถนะ ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ดังนี้ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ การจัดการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้สึคนั้นได้คำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา มีแบ่งกลุ่มสาระการเรียนรู้ออกเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ ซึ่งในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพนักเรียน มาตรฐานการเรียนรู้ได้ระบุสิ่งที่นักเรียนพึงรู้ สามารถปฏิบัติได้ มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (หลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนวิริยะ, 2552)

7. การงบประมาณ

การบริหารงานงบประมาณของโรงเรียนใช้รูปแบบการบริหารงานงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานหรือเรียกว่า PBB (Performance-Base Budgeting) ใช้ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2546 ซึ่งการบริหารงานงบประมาณที่มุ่งเน้นผลงานนี้ให้อิสระแก่ผู้บริหารในการบริหารจัดการและรับผิดชอบต่อความสำเร็จของงาน โดยเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรที่ใช้ไปกับผลงานหรือผลผลิตที่จะได้รับ (รุ่ง แก้วแดง, 2546) โรงเรียนได้รับจัดสรรงบประมาณใน 2 แผนคือ แผนงานจัดการศึกษาระดับปฐมวัย และแผนงานจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา งบประมาณที่ได้รับจัดสรรคำนวณตามรายหัวนักเรียน คือระดับปฐมวัย 1,700 บาทต่อคนต่อปี และระดับประถมศึกษา 1,900 บาทต่อคนต่อปี โรงเรียนบริหารงบประมาณตามโครงสร้างงานและการจัดการเรียนการสอนโดยมอบหมายให้คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาร่วมกันจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานประจำปี ตามคำสั่งของโรงเรียน (สมุดคำสั่งโรงเรียนวิริยะ ปี 2551, 2551) คณะครูที่รับผิดชอบแต่ละงานจะร่วมกันประชุมปรึกษาหารือ และมอบหมายให้ครูรับผิดชอบโครงการแต่ละโครงการสอดคล้องกับแผนปฏิบัติงานประจำปี ผู้บริหารและคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้กำกับและติดตามผลผลิตตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในแผนงาน/โครงการ เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชีเป็นผู้จัดทำบัญชีเบิกจ่ายเป็นค่าวัสดุจัดการศึกษาและอื่นๆ โดยผ่านการพิจารณาอนุมัติของผู้บริหาร โดยหน่วยงานตรวจสอบภายในของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะมาตรฐานตรวจสอบค่าใช้จ่ายงบประมาณทุกๆ 2-3 ปี

8. การประกันคุณภาพการศึกษา

สาระสำคัญจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 หมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ทำให้สถานศึกษาต้องมีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่านักเรียนจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดและบรรลุจุดมุ่งหมายที่ว่า “การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) พุทธศักราช 2545, 2545) หรือที่กล่าวกันสั้นๆว่า “เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข” ทั้งนี้ให้มีการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาโดยให้อธิว่า

เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารสถานศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำรายงานประจำปี เสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก และให้มีการประเมินคุณภาพภายนอก อย่างน้อย 1 ครั้งในทุก 5 ปี และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน โดยให้มีการ ออกใบรับรองมาตรฐานการศึกษาโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

โรงเรียนแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อดำเนินการประเมินคุณภาพภายในการขับเคลื่อนให้ระบบ การประกันคุณภาพการศึกษาสามารถดำเนินการไปอย่างเป็นระบบเพื่อพร้อมรับการประเมินคุณภาพภายนอก ในรูปแบบของคณะกรรมการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาโดยมีครูหัวหน้าช่วงชั้นจำนวน 3 คน เป็นหลัก ในการดำเนินงาน โรงเรียนวิริยะได้รับการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมิน คุณภาพการศึกษารอบแรก เมื่อวันที่ 24-26 มีนาคม 2546 พบว่าเมื่อพิจารณาตามมาตรฐาน 3 ด้าน คือ ด้านผู้เรียน ด้านครูผู้สอน และด้านผู้บริหาร รวม 14 มาตรฐาน 53 ตัวบ่งชี้ ทุกมาตรฐานอยู่ในระดับ คุณภาพดี ยกเว้น 4 มาตรฐาน อยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ ได้แก่ ด้านผู้เรียน 2 มาตรฐาน คือ มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ และมาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร และด้านผู้บริหาร 2 มาตรฐาน คือ มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อ การเรียนรู้ จากผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา รอบแรกนั้น โรงเรียนตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเพื่อบรรลุตามเกณฑ์ มาตรฐานดังกล่าวจึงได้ระดมความคิดเพื่อหาแนวทางในแก้ปัญหาและพัฒนา

ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนจึงสมัครเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โครงการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการการพัฒนาการฝึกอบรมครูเป็นระยะเวลา 1 ปี โดยที่มหาวิทยาลัย หลักจากสถาบันอุดมศึกษาของรัฐในจังหวัดอาระ หลังจากนั้นในปีการศึกษา 2547 โรงเรียนเข้าร่วมโครงการ ระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพ ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาเชิงระบบของสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ เมื่อคณะครู และผู้บริหาร ร่วมกันประเมินการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ผ่านมาพบว่า สิ่งที่ประสบผลสำเร็จของโรงเรียน คือ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งโรงเรียนได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่เข้าร่วม โครงการฝึกอบรมครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานส่งผลต่อการพัฒนานักเรียนด้านทักษะการคิดมากขึ้น และ โรงเรียนต้องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการอย่างต่อเนื่อง จึงได้นำกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ มาออกแบบในระบบการเรียนรู้

โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมตามกระบวนการของโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพตลอด ระยะเวลา 3 ปี และดำเนินงานตามกระบวนการของโครงการทำให้โรงเรียนปรับโครงสร้างการบริหารโรงเรียน และระบบการดำเนินงานตามกระบวนการทัศน์การพัฒนา 10 ระบบ และนำแนวคิดการเทียบระดับ การแลกเปลี่ยน เรียนรู้กิจกรรมโดยการเยี่ยมชมการดำเนินงานของโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ประกอบด้วยโรงเรียนจำนวน 8 โรงเรียน ใน 2 จังหวัด) ทุกภาคเรียน ภาคเรียนละ 1 ครั้ง ในการจัดระบบการ เรียนรู้ของโรงเรียนวิริยะได้คำนึงถึงมาตรฐานเชิงระบบของสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ และมาตรฐานของ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ตลอดจนประสบการณ์การพัฒนางานให้มี ประสิทธิภาพ การได้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการการพัฒนางานเชิงระบบ โรงเรียนได้กำหนดแผนภูมิการ ทำงานในระบบการเรียนรู้อันเกิดจากการระดมสมองของคณะครูและผู้บริหาร ซึ่งเป็นการทำให้เห็นภาพรวมทั้ง ระบบนำไปสู่การกำหนดวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกับข้อกำหนด โดยโรงเรียนเน้นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

นอกจากนั้นโรงเรียนวิริยะได้รับการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา รอบที่ 2 เมื่อวันที่ 26-27, 30 มกราคม 2549 ตามมาตรฐานการศึกษา 3 ด้าน คือ มาตรฐานด้านผู้เรียน มี 7 มาตรฐาน 32 ตัวบ่งชี้ มาตรฐานด้านครูมี 2 มาตรฐาน 13 ตัวบ่งชี้ และ มาตรฐานด้านผู้บริหารมี 5 มาตรฐาน 15 ตัวบ่งชี้ รวม 14 มาตรฐาน 60 ตัวบ่งชี้ สรุปได้ดังนี้ 1) ผลการประเมินด้านผู้เรียน ผลประเมินอิงเกณฑ์อยู่ในระดับคุณภาพดี ทั้ง 7 มาตรฐาน ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร และมาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต และมีผลการประเมินแบบประเมินอิงสถานศึกษาอยู่ในระดับคุณภาพดีมากใน 4 มาตรฐาน ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 มาตรฐานที่ 2 มาตรฐานที่ 3 และมาตรฐานที่ 7 และอยู่ในระดับคุณภาพดีมี 3 มาตรฐาน ได้แก่ มาตรฐานที่ 4 มาตรฐานที่ 5 และมาตรฐานที่ 6 2) ผลการประเมินด้านครู ผลประเมินอิงเกณฑ์อยู่ในระดับคุณภาพดี ทั้ง 2 มาตรฐาน ผลประเมินอิงสถานศึกษา มาตรฐานที่ 9 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อยู่ในระดับคุณภาพดีและมาตรฐานที่ 8 ครูมีวุฒิ/ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่ได้รับผิดชอบและมีครูเพียงพอ อยู่ในระดับคุณภาพดีมาก และ 3) ผลการประเมินด้านผู้บริหาร ผลประเมินอิงเกณฑ์อยู่ในระดับคุณภาพดี ใน 4 มาตรฐานแรก และอยู่ในระดับคุณภาพดีมาก อีก 1 มาตรฐาน และมีผลการประเมินแบบอิงสถานศึกษาอยู่ในระดับคุณภาพดีมากทุกมาตรฐาน ดังนี้ มาตรฐานที่ 10 ผู้บริหารมีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการ มาตรฐานที่ 11 สถานศึกษามีการจัดองค์การ/โครงสร้างและการบริหารงานอย่างเป็นระบบ ครบวงจร ให้บรรลุเป้าหมายการศึกษา มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และมาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา นอกจากนี้ผลการประเมินด้านผู้บริหารยังได้มีการกล่าวถึงจุดเด่นไว้ว่า

...ผู้บริหารมีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการ เป็นผู้บริหารเหรียญทองระดับจังหวัด สถานศึกษาเข้าร่วมโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพและโรงเรียนมุ่งเน้นพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีการบริหารงานโดยแผนกลยุทธ์ นำครูพัฒนาตนเองเข้าสู่ระบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการอบรม ศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบที่เป็นการสอนแบบบูรณาการ เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด ฝึกปฏิบัติด้วยตนเองมากขึ้น ส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น มีลักษณะที่พึงประสงค์เป็นที่น่าพอใจเป็นส่วนใหญ่ จุดเด่นด้านครู ได้แก่ ครูมีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน มีความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่ทำ สถานศึกษามีครูวิทยฐานะทุกคน ได้รับการอบรม และมีการประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ เป็นครูมืออาชีพ มีทั้งครูเหรียญทอง และครูเหรียญเงินระดับจังหวัด เป็นบุคลากรต้นแบบผู้นำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ รางวัลครูเกียรติยศ ผู้นำปฏิรูปการเรียนรู้ ปี 2546 และมีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ สิ่งที่เป็นโอกาสของการพัฒนาโรงเรียนแห่งนี้ คือการที่ผู้บริหารและคณะครูมีความกระตือรือร้น มุ่งมั่น ร่วมมือ ร่วมใจกันพัฒนา...

(รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549)

สอดคล้องกับคำกล่าวของครูที่ว่า “... โรงเรียนนี้ไม่มีคำว่า “วันหยุด” วันเสาร์ วันอาทิตย์ก็ไม่หยุด ต้องทำงาน ต้องใช้เวลาให้เป็นประโยชน์โดยการเยี่ยมบ้านนักเรียน...” (ครู 9, 20 มกราคม 2552) ทำให้ครูแต่ละคนได้ทราบข้อมูลของนักเรียนแต่ละคนอย่างลึกซึ้ง ผู้ปกครองเกิดความพึงพอใจต่อการปฏิบัติเช่นนั้นของครูและผู้บริหาร นอกจากนี้โรงเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดกิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง เช่น การแห่เทียนเข้าพรรษา การร่วมกิจกรรมที่วัด การจัดขบวนแห่ในวันลอยกระทง การแข่งขันกีฬาภายใน การจัดการแสดงบนเวทีไปร่วมกับชุมชน รวมทั้งการที่โรงเรียนร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมเคลื่อนที่เพื่อสาธิตการทำน้ายาเอนกประสงค์ การทำแชมพู การทำน้ำหมักชีวภาพซึ่งเป็นกิจกรรมต่อยอดจากโครงการของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่โรงเรียนจัดตั้งขึ้นไปเผยแพร่แก่ชุมชนต่างๆทั้ง 5 หมู่บ้าน โดยโครงการนี้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การเดินทางไปศึกษาดูงานยังแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน จนกระทั่งชุมชนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ขึ้นใช้เองและจำหน่ายในชุมชน และรวมไปถึงได้มีโอกาสเป็นวิทยากรให้กับชุมชนอื่นๆต่อไป

9. การดำเนินงานโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพ

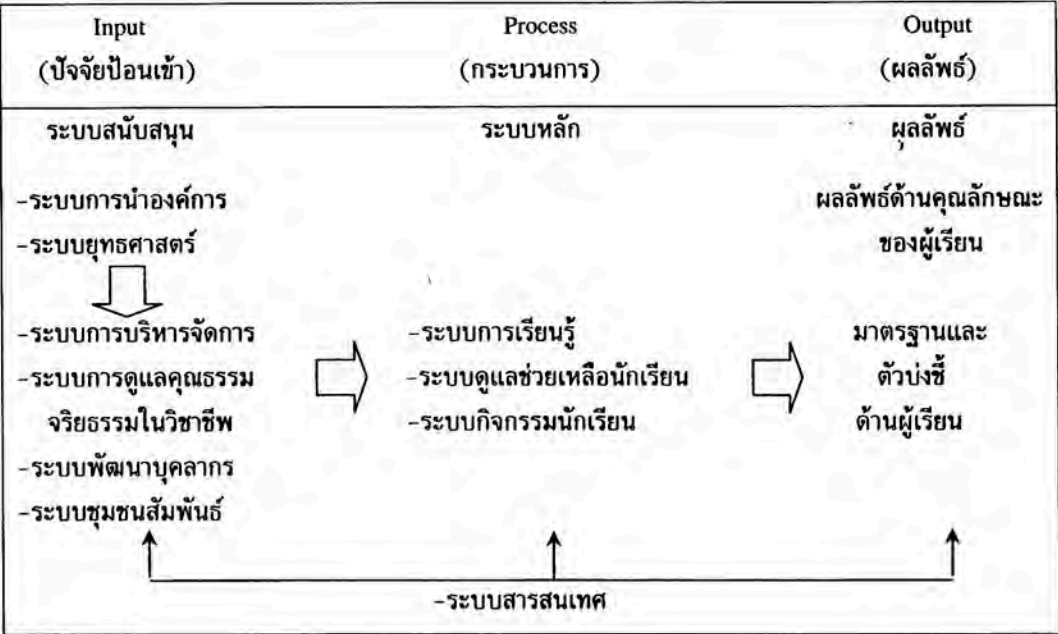
โครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพเป็นโครงการพัฒนาเชิงระบบของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ ได้ดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปี 2547 ถึงปี 2551 โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาโรงเรียนให้มีการจัดการระบบคุณภาพที่ดี สามารถเป็นโรงเรียนต้นแบบในการพัฒนาเชิงระบบ รวมทั้งเป็นการค้นหาวิถีปฏิบัติที่เป็นเลิศในแต่ละระบบจากแต่ละโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ โครงการนี้เป็นการต่อยอดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามแนวคิดของ ToPSTAR คำว่า ToPSTAR เป็นคำย่อของกระบวนการพัฒนาโรงเรียนสู่คุณภาพ มีรายละเอียดการดำเนินงานตามกระบวนการ ดังนี้

9.1 think over (To) หมายถึง การปรับกระบวนการทัศน์ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาเชิงระบบ การพัฒนาประสานการประเมิน และปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงาน มีรายละเอียดดังนี้

1) การพัฒนาเชิงระบบ ด้วยแนวความคิดที่ว่าองค์การจะจัดว่าเป็นระบบก็ต่อเมื่อมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการ (process) หรือการเปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้า (transformation) และผลผลิต (output) แนวคิดเชิงระบบกล่าวว่าการประกอบด้วยหลายระบบที่ปฏิสัมพันธ์กันเพื่อเป้าหมายขององค์การ ระบบที่ดี คือ ระบบคุณภาพ โดยแต่ละระบบมีกระบวนการต่างๆซึ่งประกอบด้วยชุดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ระบบคุณภาพช่วยวางระบบให้ดำเนินการได้อย่างมีคุณภาพสม่ำเสมอเมื่อทำครบวงจร คือ วางระบบ ทำตามระบบ ประเมินระบบ และปรับปรุงระบบจะทำให้เกิดคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

ภายใต้ระบบโรงเรียนซึ่งเป็นระบบหลักใหญ่ๆมีระบบอื่นๆเป็นระบบสนับสนุนซ่อนอยู่ ระบบเหล่านี้เป็นกระบวนการทำงานในโรงเรียนตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้ด้านปัจจัยและด้านกระบวนการที่จำเป็นต้องมีการประกันคุณภาพการทำงาน ทั้งนี้เพราะทุกระบบทำงานสัมพันธ์กันเพื่อให้เกิดผลลัพธ์บรรลุเป้าหมายของโรงเรียน นั่นคือการพัฒนาให้นักเรียนให้ได้ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด ส่วนแรกเรียกว่า ระบบหลัก (core system) ประกอบด้วย 3 ระบบย่อย ได้แก่ ระบบการเรียนรู้ ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และระบบกิจกรรมนักเรียน ส่วนที่สองเรียกว่า ระบบสนับสนุน (support system) ประกอบด้วย 7 ระบบย่อย ได้แก่ ระบบการนำองค์การ ระบบยุทธศาสตร์ ระบบบริหารจัดการ ระบบการดูแลคุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบชุมชนสัมพันธ์ และระบบสารสนเทศ ระบบหลัก คือ ระบบที่ทำหน้าที่ให้เกิดผลตามวิสัยทัศน์และพันธกิจของโรงเรียน ในที่นี้คือคุณภาพของผู้เรียนตามมาตรฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา และ 12 องค์ประกอบของสถาบันวิจัยและ

พัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งผลผลิตเหล่านี้เกิดจาก 3 ระบบหลัก คือ (1) ระบบการเรียนรู้ เป็นระบบการเรียนการสอนให้เด็กมีความรู้ เจตคติ และทักษะ ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และต้องอาศัยอีก 2 ระบบสำคัญเพื่อตอบสนองความแตกต่างของเด็กแต่ละคนที่มีความประพฤติและมีรากฐานครอบครัวที่แตกต่างกัน (2) ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จะทำให้รู้จักเด็กเป็นรายบุคคลเพื่อให้การช่วยเหลือและพัฒนาเด็กได้สอดคล้องตามความต้องการของเด็ก และ (3) ระบบกิจกรรมนักเรียน เป็นระบบที่ตอบสนองต่อปัญหาของเด็กที่มีความหลากหลายซึ่งไม่สามารถที่ตอบสนองได้โดยการเรียนการสอนใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้เท่านั้น เพราะฉะนั้นระบบกิจกรรมนักเรียนจะตอบสนองให้นักเรียนพัฒนาปัญหาได้ตามความสนใจของแต่ละคน รวมทั้งตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ระบบสนับสนุนแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ทิศทางองค์การ ประกอบด้วย ระบบการนำองค์การ และระบบยุทธศาสตร์ เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินโครงการประสบความสำเร็จ ส่วนที่ 2 การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 4 ระบบย่อย (1) ระบบบริหารจัดการ ดูแลเรื่องเงิน คน สิ่งของ ทรัพยากรของโรงเรียน สถานที่ และสื่อ (2) ระบบการดูแลคุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพ ด้วยเหตุที่การศึกษานั้นเป็นการผลิตสิ่งที่สำคัญคือมนุษย์เพื่อให้เขาเป็นบุคคลที่มีคุณค่าแก่สังคมดังนั้นจึงต้องมีระบบในการให้ผู้ที่ทำหน้าที่บริหารและผู้จัดการจัดการเรียนรู้คงไว้ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมแห่งวิชาชีพให้เต็มที่เช่นเดียวกับวิชาชีพอื่น ๆ (3) ระบบพัฒนาบุคลากร เนื่องจากโรงเรียนอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะฉะนั้นการพัฒนาบุคลากรที่มีคุณภาพจะทำให้ระบบประสบความสำเร็จได้ และ(4) ระบบชุมชนสัมพันธ์ เพื่อให้โรงเรียนสามารถประสานความร่วมมือจากผู้ปกครอง ชุมชน และศิษย์เก่าในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และส่วนที่ 3 ระบบที่เชื่อมโยงทุกระบบในโรงเรียนเข้าด้วยกัน คือ ระบบสารสนเทศ ที่จะเชื่อมโยงทุกระบบเข้าด้วยกัน เพื่อให้ทราบว่าการทำงานของโรงเรียนอยู่ตรงไหนของการพัฒนา ปัญหาคืออะไร และจะพัฒนาอะไรต่อไป โรงเรียนมีระบบสารสนเทศที่ดีจะมีคำตอบเหล่านี้อยู่ในโรงเรียน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้, 2552) งานทั้งหลายในโรงเรียนสามารถจัดกลุ่มตามแนวคิดเชิงระบบได้ดังภาพที่ 22

ภาพที่ 22 แนวคิดเชิงระบบในการพัฒนาโรงเรียน

2) การพัฒนาประสานการประเมิน กล่าวคือ โรงเรียนต้องศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาชาติ มาตรฐานการประกันคุณภาพภายนอก มาตรฐานการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยงการดำเนินงานของโรงเรียนให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาดังกล่าว

3) ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษา 3 ประการ ประกอบด้วย คน ระบบการทำงาน และการจัดการ กล่าวคือ (1) คน คนต้องมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารมีภาวะผู้นำในการบริหารจัดการคุณภาพ ส่งเสริมสนับสนุนและประสานให้ครูมีการทำงานเป็นทีม และสร้างภาวะผู้นำในงานหรือในบทบาทหน้าที่ให้เกิดกับครู มีเจตคติและทักษะในการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษา โดยถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา มิใช่เป็นการเพิ่มภาระงานแต่เป็นงานในหน้าที่ต้องดำเนินการ และมีการทำงานเป็นทีม ภาระงานของโรงเรียนมีอยู่หลายงานที่มีความเชื่อมโยงกันหลายระบบย่อยซึ่งโรงเรียนต้องกำหนดทีมผู้รับผิดชอบระบบย่อยเพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงาน ออกแบบประเมิน แล้วช่วยกันทำ และพัฒนาปรับปรุงระบบให้ดีขึ้น โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปรึกษาหารือ ฟังพาดูอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากเกิดขึ้นได้จะส่งผลให้การทำงานเป็นทีมมีความเข้มแข็ง (2) ระบบการทำงาน ทั้ง 3 ระบบหลักและ 7 ระบบสนับสนุน ประกอบด้วย คู่มือระบบ กระบวนการวิธีการ ตัวชี้วัด เกณฑ์ และบันทึกการทำงาน โดยคู่มือระบบต้องเขียนขึ้นจากการมีส่วนร่วม และคนในโรงเรียนเห็นพ้องต้องกันที่จะทำตามระบบนี้ เขียนแต่ละองค์ประกอบให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน เชื่อมโยงกับมาตรฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา และมาตรฐานการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและโรงเรียนต้องดำเนินการให้ครบวงจรของระบบคุณภาพ ได้แก่ วางระบบ (plan) คือ การวางระบบทำงานและจัดทำคู่มือระบบ ทำตามระบบ (do) คือ ดำเนินงานตามคู่มือระบบ ประเมินระบบ (check) คือ การประเมินทบทวนการดำเนินงาน และปรับปรุงระบบ (act) คือ การนำผลการประเมินมาปรับปรุง พัฒนาระบบการทำงานต่อไป จึงจะเป็นหลักประกันได้ว่าผลงานที่เกิดขึ้นมีคุณภาพ และ (3) การจัดการ ได้แก่ การสื่อสารเชิงบวก หัวใจสำคัญของการจัดการระบบประกันคุณภาพคือ การสื่อสารให้ทุกคนในโรงเรียนเข้าใจตรงกัน และเป็นการสื่อสารเชิงบวกที่เสริมสร้างพลังร่วมในการทำงานตามระบบ และกระตุ้นให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน การกำกับติดตาม การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในจำเป็นต้องมีการวางแผนและการกำกับติดตามอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง สม่าเสมอตามระยะเวลาที่กำหนดเพื่อรายงานความก้าวหน้าที่ทำไปแล้วและช่วยกันพัฒนางานที่จะทำต่อไป ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกคนในการประกันคุณภาพเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนเป็นเจ้าของระบบ ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมิน ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานเป็นทีมส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

9.2 strategic planning (P) หมายถึง การวางแผนยุทธศาสตร์เป็นกระบวนการที่บุคลากรในโรงเรียนร่วมกันคิด ตัดสินใจเพื่อกำหนดภาพอนาคตที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพการณ์ การกำหนดทิศทางของโรงเรียน การวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อนของโรงเรียน การกำหนดยุทธศาสตร์และจุดเน้น และนำไปสู่การพัฒนาแผนปฏิบัติการของโรงเรียน มีรายละเอียดดังนี้

1) การวิเคราะห์สภาพการณ์ มีการวิเคราะห์สภาพการณ์ใน 2 ส่วนคือ สภาพการณ์ทั่วไปและสภาพการณ์เฉพาะโรงเรียน กล่าวคือ สภาพการณ์ทั่วไป เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่มีผลหรือจะมีผลต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียน เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล ความคาดหวังของสังคมต่อคุณลักษณะนักเรียน ทิศทางการปฏิรูปการศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กฎหมายระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน รวมทั้งกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น สภาพการณ์เฉพาะโรงเรียน หมายถึง เป็นการ

วิเคราะห์สภาพบริบทชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ว่ามีสภาพอย่างไรทั้งด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยี ชุมชน รวมทั้งความต้องการหรือความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้โรงเรียนต้องวิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่ภายในโรงเรียนว่าอยู่ ณ จุดใดซึ่งอาจใช้วิธีเทียบเคียงกับโรงเรียนอื่นๆ ในเขตพื้นที่การศึกษาเดียวกัน ทั้งในด้านการจัดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน และสิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นพิเศษ ได้แก่ ผลการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปัญหาพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอื่นๆ เป็นต้น

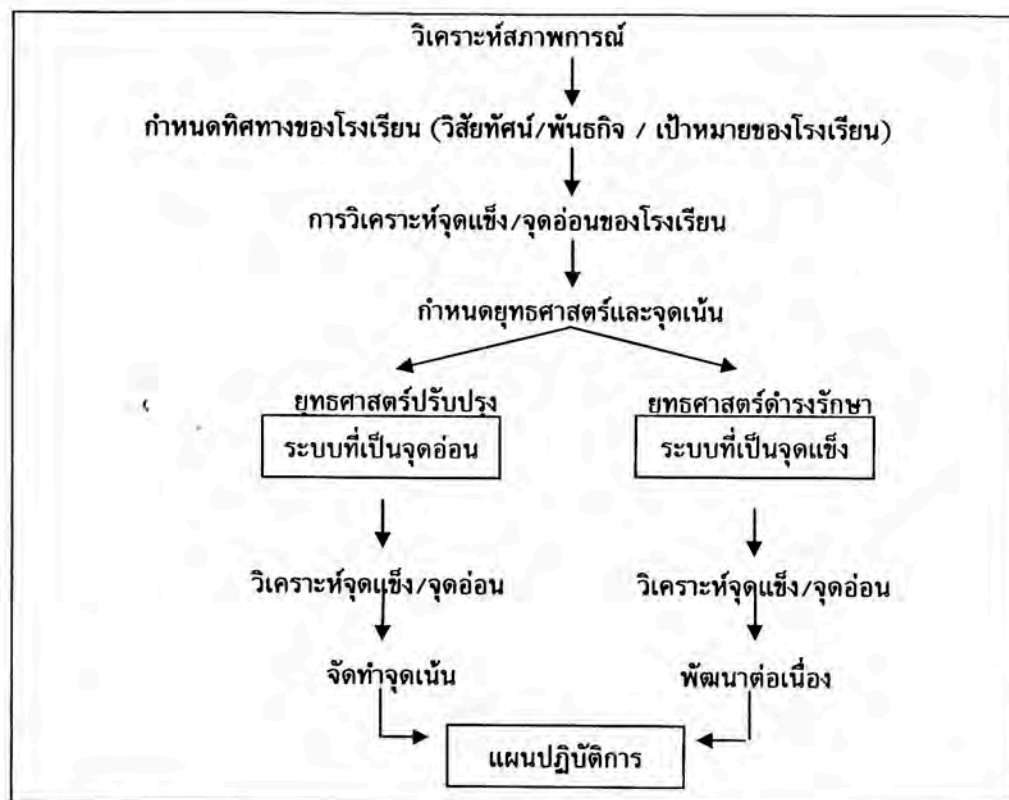
2) การกำหนดทิศทางของโรงเรียน เป็นกระบวนการที่บุคลากรทุกฝ่าย ร่วมกันตั้งปณิธานความมุ่งหวังที่จะพัฒนาโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จ โดยร่วมกันระดมพลังปัญญา และแรงบันดาลใจสร้างภาพที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของโรงเรียน กล่าวคือ วิสัยทัศน์ (vision) เป็นสิ่งที่แสดงถึงจุดมุ่งหวังที่ต้องการไปให้ถึง ความตั้งใจ ความมุ่งมั่นหรือสิ่งที่คิดว่าจะเป็นในอนาคต โดยมองจากสภาพการณ์ที่แท้จริงทั้งจากภายในและภายนอก โดยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งการกำหนดวิสัยทัศน์เป็นการตอบคำถาม “What be” และลักษณะของวิสัยทัศน์ที่ดีต้องมีความชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้ สอดคล้องกับแนวโน้มในอนาคต เป็นภาพเชิงบวกที่สะท้อนความเป็นเลิศขององค์การ ทำความความสามารถของสมาชิกทุกคนในโรงเรียน และคำนึงถึงนักเรียนเป็นสำคัญ พันธกิจ (mission) เป็นแนวทางที่องค์การจะดำเนินงานให้บรรลุตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดและควรแสดงถึงค่านิยมรวมถึงจุดมุ่งหมายหลักขององค์การ ตลอดจนขอบเขตการปฏิบัติงานขององค์การ การกำหนดพันธกิจเป็นการตอบคำถาม “What to do” และองค์ประกอบของข้อความพันธกิจควรครอบคลุมสาระสำคัญของลักษณะของผลผลิตและบริการ ผู้รับผลประโยชน์และรับบริการโดยตรงจากการดำเนินงาน วิธีการดำเนินงาน ค่านิยมพื้นฐานในการดำเนินงานของบุคลากร และหลักการพื้นฐานของโรงเรียน และเป้าหมาย (goal) เป็นความคาดหวังสำคัญที่ต้องการให้เกิดขึ้นโดยสอดคล้องกับพันธกิจและวิสัยทัศน์เพื่อใช้เป็นกรอบกำหนดยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ

3) การวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อนของระบบต่างๆ ในโรงเรียน โรงเรียนวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อนในภาพรวมของโรงเรียน โดยวิเคราะห์ระบบหลักและระบบสนับสนุนต่างๆ ของโรงเรียนตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้ที่สัมพันธ์กับระบบนั้นๆ เพื่อนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งในส่วนที่เป็นจุดแข็งจะดำรงรักษาให้คงอยู่ได้อย่างไร ส่วนที่เป็นจุดอ่อนจะต้องปรับปรุงให้ได้มาตรฐานด้วยวิธีการใด โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อนจะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาโรงเรียนต่อไป

4) การกำหนดยุทธศาสตร์และจุดเน้น จากแนวคิดที่ว่าสิ่งใดที่มีการปฏิบัติ อยู่แล้วให้คงสภาพหรือดำรงรักษาสິงที่ดีๆ เหล่านั้นไว้ และหากสิ่งใดที่ยังไม่ได้คุณภาพหรือเป็นจุดอ่อนของการดำเนินการให้ปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม นั่นคือจุดอ่อนของโรงเรียนกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ปรับปรุง ส่วนจุดแข็งของโรงเรียนกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ดำรงรักษา ส่วนจุดเน้นนั้นเป็นการวางลำดับความสำคัญการพัฒนา ระบบในระยะหนึ่ง ๆ เช่น ใน 1 ภาคเรียนควรมีจุดเน้นที่ระบบสำคัญเพียงระบบเดียวเพราะครูคนหนึ่งรับ บทบาทในหลายระบบ หากปรับปรุงไปพร้อมๆ กันจะเป็นภาระและลดการให้ความสำคัญ การมีจุดเน้นยังเป็นการเพิ่มความเข้มข้นการเรียนรู้ขององค์การเพื่อให้คนและระบบบรรลุมาตรฐาน เช่น มีการฝึกอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีกลยุธยมนิเทศอย่างต่อเนื่องในช่วงที่เป็นจุดเน้นของระบบนั้นๆ

5) แผนปฏิบัติการ (action plan) เป็นแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประจำปีของโรงเรียนซึ่งระบุรายละเอียดของโครงการ กิจกรรม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด และผลผลิต ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของโรงเรียน

การวางแผนยุทธศาสตร์มีกระบวนการทำงานดังภาพที่ 23

ภาพที่ 23 กระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์

9.2 system (S) หมายถึง การวางระบบและบริหารระบบคุณภาพ การวางระบบเป็นการออกแบบคู่มือระบบหลักและระบบสนับสนุนในโรงเรียนให้เกิดคุณภาพและผลลัพธ์ตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้ (1) วิเคราะห์องค์ประกอบและข้อกำหนดของแต่ละระบบที่โครงการกำหนดไว้ รวมทั้งวิเคราะห์มาตรฐานและตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้อง (2) ออกแบบกระบวนการมาตรฐาน (process flowchart) ของระบบการทำงานทั้ง 10 ระบบ (3) กำหนดวิธีการมาตรฐาน ซึ่งเป็นการแสดงรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนของกระบวนการมาตรฐานว่าใคร ทำอะไร ทำอย่างไร (4) กำหนดบันทึกมาตรฐาน ซึ่งเป็นการแสดงถึงหลักฐาน ร่องรอยในการปฏิบัติงานตามกระบวนการมาตรฐาน วิธีการมาตรฐานที่กำหนดไว้ เป็นการบันทึกข้อมูลที่เป็นจำเป็นเพื่อใช้เป็นสารสนเทศที่ตอบตัวชี้วัดความสำเร็จของการปฏิบัติงานของระบบได้ (5) กำหนดตัวชี้วัด ตัวชี้วัดในที่นี้ หมายถึง ตัวชี้วัดความสำเร็จหรือสิ่งที่คาดหวังว่าจะปรากฏหรือบรรลุผลการทำงานในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการมาตรฐานและวิธีการมาตรฐานของแต่ละระบบ ซึ่งโรงเรียนเป็นผู้กำหนดตัวชี้วัดเองแต่ต้องสะท้อนหรือเชื่อมโยงถึงมาตรฐานการศึกษา (6) กำหนดเกณฑ์ โรงเรียนเป็นผู้กำหนดเกณฑ์ตามตัวชี้วัดซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอก และ (7) วิเคราะห์ความสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา เป็นการวิเคราะห์ความสอดคล้องของตัวชี้วัดความสำเร็จและเกณฑ์การปฏิบัติงานตามกระบวนการมาตรฐาน วิธีการมาตรฐานของโรงเรียนที่ได้กำหนดไว้ว่าสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาใดบ้าง เพื่อนำไปสู่ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนต่อไป ซึ่งเมื่อมีการออกแบบคู่มือระบบคุณภาพแล้วสิ่งที่จำเป็นควบคู่กันคือการบริหารระบบคุณภาพ

การบริหารระบบให้เกิดคุณภาพควรดำเนินการตามวงจรดังนี้ (1) การวางระบบ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด การวางระบบเป็นการกำหนดขั้นตอนการทำงาน เรียกว่า กระบวนการมาตรฐาน แต่ละขั้นตอนมีวิธีการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐาน กำหนดตัวชี้วัด เกณฑ์ และบันทึกการทำงานในแต่ละขั้นตอนเป็นปัจจุบัน ข้อมูลจากบันทึกนี้จะนำไปสู่การตรวจสอบประเมินตนเอง และให้ผู้อื่นตรวจสอบได้เพราะข้อมูลที่ได้จะเป็นสารสนเทศที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้ของระบบแต่ละระบบ เมื่อหลายระบบรวมกันจะทำให้เห็นคุณภาพรวมของโรงเรียนทั้งหมด ดังนั้นการวางระบบจึงจำเป็นต้องเกิดจากการรับรู้ เข้าใจ และยอมรับจากบุคลากรส่วนใหญ่ขององค์กร (2) การทำตามระบบ เป็นการปฏิบัติร่วมกันของทุกคนในโรงเรียนตามคู่มือระบบ ซึ่งระบุกระบวนการ วิธีการ ตัวชี้วัด เกณฑ์ และการบันทึกข้อมูลที่ชัดเจน ซึ่งการปฏิบัติของทุกคนในโรงเรียนหรือผู้ที่รับผิดชอบในแต่ละระบบควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ (3) การตรวจสอบ/ประเมินผลระบบ เป็นการประเมินตนเอง ร่วมกันประเมิน หรือผลัดเปลี่ยนกันประเมินระหว่างบุคคลหรือระหว่างทีมย่อยในโรงเรียนว่าการดำเนินงานบรรลุมาตรฐานของโรงเรียนเพียงใด (ภาคเรียนละ 1 ครั้ง) โดยสร้างวัฒนธรรมการประเมินอย่างสร้างสรรค์ หรือดีเพื่อก่อ ยอมรับความจริงเพื่อพัฒนาให้ต่อเนื่อง จนเป็นวิถีของโรงเรียน และ(4) การแก้ไขพัฒนาระบบ เป็นการนำผลการประเมินมาแก้ไขพัฒนาระบบ ซึ่งอาจจะแก้ไขพัฒนาในส่วนที่เป็นกระบวนการ วิธีการ หรือการบันทึกให้ดีขึ้น จนเป็นระบบคุณภาพหรือวงจรคุณภาพที่เป็นวัฒนธรรมการทำงานขององค์กรต่อไป

9.4 team (T) หมายถึง การทำงานเป็นทีม เป็นการทำงานเป็นทีมใน 2 ลักษณะ คือ การทำงานเป็นทีมของบุคลากรในโรงเรียนซึ่งกำหนดเป็นทีมนำ ทีมพัฒนาคุณภาพ และทีมทำ อีกลักษณะหนึ่งคือการทำงานเป็นทีมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วม คือ ร่วมคิดหวัง ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมิน และร่วมปรับปรุงพัฒนา

9.5 assessment and reflection (AR) หมายถึง การประเมินทบทวนและรายงาน เป็นการตรวจสอบตามกระบวนการบริหารคุณภาพที่มุ่งเน้นการประเมิน 3 ด้าน คือ ด้านการบริหารระบบ คุณภาพ ด้านกระบวนการทำงานตามระบบ และด้านผลลัพธ์ของระบบ การประเมินทบทวนในขั้นตอนนี้ควรดำเนินการทุกภาคเรียน มีการเสนอต่อที่ประชุมของโรงเรียนเพื่อนำข้อมูลการประเมินทบทวนนี้ไปปรับปรุงพัฒนาการทำงานต่อไป และเมื่อสิ้นปีการศึกษาโรงเรียนควรนำผลการประเมินทบทวนทั้ง 2 ครั้งมาสังเคราะห์และสรุปเป็นรายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปีของโรงเรียนเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

กล่าวโดยสรุปได้ว่าโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพเป็นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามแนวคิดของ ToPSTAR ซึ่งประกอบด้วย การปรับกระบวนการที่สนับสนุนการพัฒนาทั้งระบบ การวางแผน ยุทธศาสตร์ การวางระบบและการบริหารระบบคุณภาพ การทำงานเป็นทีม และการประเมินทบทวนและรายงานซึ่งมีเป้าหมายเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพและสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เป็นระบบ

การเข้าร่วมโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษารยะ เขต 3 ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้ร่วมวิจัยของโครงการ และที่สำคัญคือเกิดจากความสมัครใจของบุคลากรในโรงเรียนในอันที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้มีระบบ ศึกษานิเทศก์ผู้ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบโครงการให้เหตุผลที่เลือกโรงเรียนวิทยะว่า

... ที่เลือกโรงเรียนวิทยะก็พิจารณาแล้วว่าโรงเรียนนี้มีบุคลากรที่มีความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผู้บริหารเข้มแข็ง เอาจริงเอาจัง จากที่เคยทำงานร่วมกันมาก่อนผมก็เห็นว่าครูนั้นมีความมุ่งมั่นที่สูงมากในการที่จะทำงานให้สำเร็จ และโรงเรียนเองก็มีผลงานที่ประสบความสำเร็จเป็นที่ประจักษ์อยู่แล้ว จึงน่าจะสามารถทำโครงการนี้ให้สำเร็จได้เช่นกัน ...

(ศึกษานิเทศก์ 1, 20 พฤศจิกายน 2551)

ผู้บริหารเห็นว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาแต่ก็ถือว่าเป็นงานที่ยากและท้าทาย จึงต้องรับฟังความคิดเห็นจากครูก่อนที่จะตัดสินใจเนื่องจากบุคคลที่สำคัญสำหรับการทำงานนั้นคือครู โดยผู้บริหารได้ใช้วิธีบอกเล่าแนวความคิด ขยายแนวความคิด และปรึกษาหารือเพื่อให้บุคลากรทุกคนมีส่วนแสดงความคิดเห็นและยอมรับในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการร่วมกัน

... พอได้ทราบรายละเอียดของโครงการแล้วผมก็ชอบนะ เห็นด้วย อยากให้โรงเรียนเราก้าวไปถึงจุดนั้นให้ได้ เช้าวันจันทร์ก็ประชุมคณะครูซึ่งตอนนั้นมีครูแค่ 12 คน แล้วก็ได้อธิบายว่าตอนนี้เราได้รับการเร่งรัดจากหน่วยเหนือให้ปฏิรูปการศึกษาให้เห็นผล แล้วมาตรฐานด้านนักเรียนที่ สมศ. มาประเมินรอบแรกก็น่าเป็นห่วง เราจะแก้ปัญหาอย่างไรดี เพราะปี'49 นี้ก็ต้องรับประเมินรอบสองแล้ว จากนั้นก็นำเสนอโครงการนี้เข้าไปเลยครับ ว่าเรามีโครงการนี้เขาจะมาเป็นที่เลี้ยง จะพาเราทำอะไร เราพัฒนาคุณภาพนักเรียนแล้วก็การทำงานให้มีประสิทธิภาพ ใช้เวลาอยู่ 3 ปี ถ้าสามารถทำได้ตามที่เขาวางมา เราก็จะผ่าน สมศ. ได้สบายเลย ครูเขาก็สนใจ เพราะเขาก็อยากให้งานออกมามีแต่ที่ทำงานอยู่อย่างจะมีทิศทางชัดเจน พอมีคนจะมาช่วยก็น่าจะดี ... บางคนก็กลัว ๆ เหมือนกันว่าเขาจะให้ทำอะไรบ้าง จะทำได้ไหม จะทำไหวไหมอะไรแบบนี้ แต่อาศัยว่าพรรคพวกส่วนใหญ่เขาเชียร์ก็เลยสรุปว่าตกลงสมัครใจเข้าร่วมโครงการ. . .

(ผู้บริหาร 1, 18 มกราคม 2552)

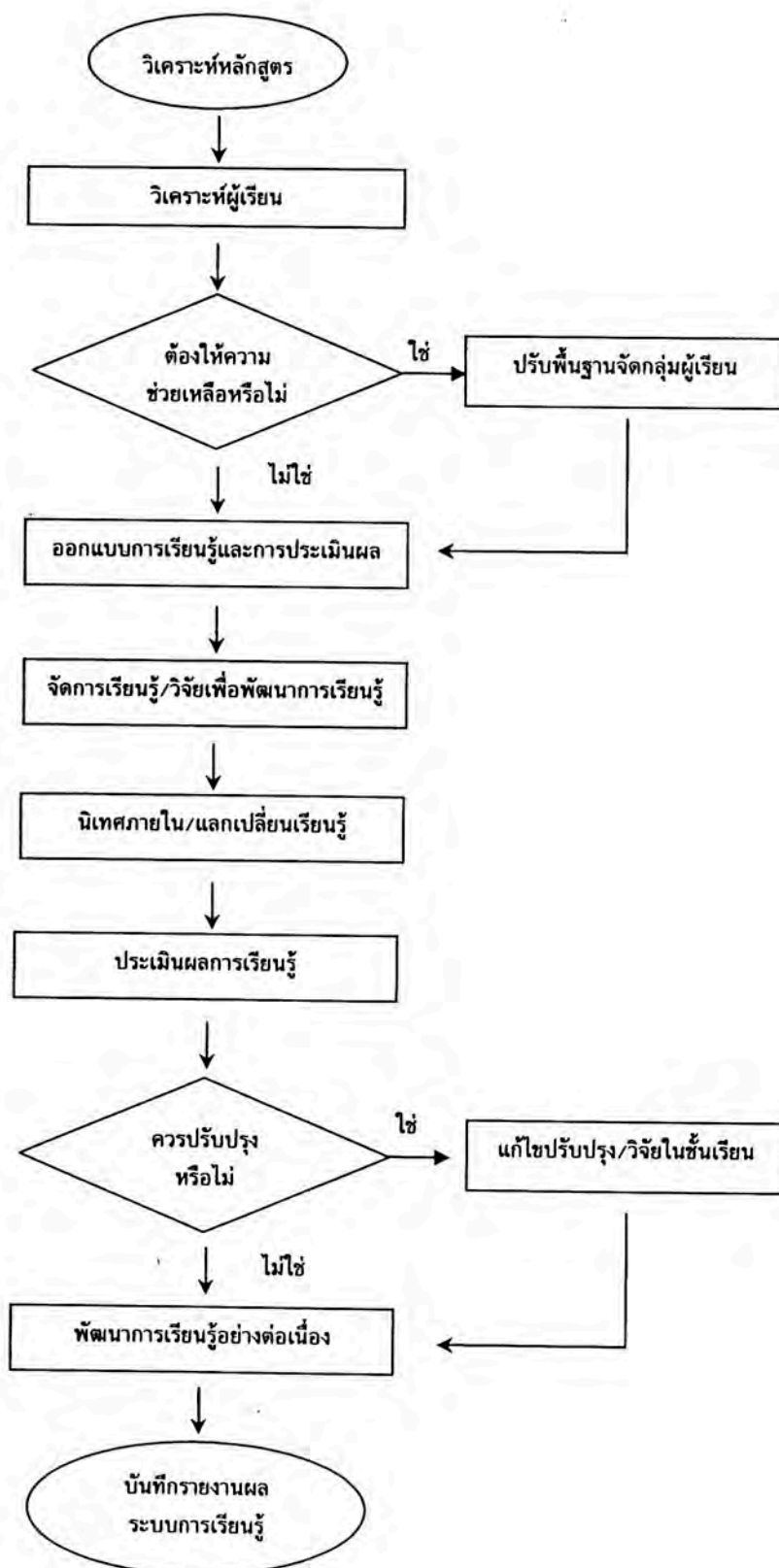
หลังจากที่ผู้บริหารได้เข้าร่วมประชุมในครั้งแรกแล้วนั้นจึงได้รับทราบเป้าหมายของโครงการและแนวทางการดำเนินงาน โดยเรื่องแรกที่ได้นำมาสู่การปฏิบัติคือ การแบ่งทีมทำงาน โดยมีการประชุมคณะครูเพื่อจัดบุคลากรสู่การทำงานโดยเน้นการทำงานเป็นทีม สามารถแบ่งบทบาทตามภาระและหน้าที่ของทุกคนได้เป็นทีม 3 ทีม ได้แก่ ทีมนำ ทีมพัฒนาคุณภาพ (ครูในโรงเรียนเรียกว่า “ทีมพัฒนา”) และทีมทำ โดยแต่ละทีมมีลักษณะและบทบาทหน้าที่ ดังนี้ (1) ทีมนำ เป็นทีมที่มีบทบาทชี้นำ กำหนดทิศทางการพัฒนาและเป็นผู้นำเพื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน ขณะเดียวกันก็มีบทบาทในการเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ในการทำงานให้ทุกคน ซึ่งทีมนำในโรงเรียนวิหะ คือผู้บริหาร (2) ทีมพัฒนาคุณภาพ มีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพทั้งการวางแผน ดำเนินการ ประเมิน และปรับปรุงพัฒนา รวมทั้งประสานงาน และช่วยเหลือทีมอื่นๆ นอกจากนี้ต้องวิเคราะห์ สังเคราะห์ และดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์ให้เกิดการพัฒนากระบวนการคุณภาพขึ้นมา และปรับปรุงพัฒนาในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ทีมพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนวิหะ ประกอบด้วยครู 5 คน ซึ่งมีความสมัครใจที่จะทำหน้าที่นี้ และเป็นคนทีคณะครูและผู้บริหารมีความเห็นสอดคล้องกันว่ามีความรู้ ความสามารถและศักยภาพเหมาะสมที่จะทำหน้าที่ในทีมพัฒนาคุณภาพ โดยได้พิจารณาตามคุณสมบัติที่โครงการได้เสนอแนะ ได้แก่ ความเป็นผู้นำทั้งในบทบาทหน้าที่และเป็นผู้นำโดยธรรมชาติ เป็นผู้นำที่รับผิดชอบงานวิชาการของโรงเรียนหรือหัวหน้าสายชั้นหรือหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นคนที่มีความเชื่อมั่น กล้าเผชิญปัญหา มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นมิตร และได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน มีทักษะทางวิชาการเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ รวมทั้งมีความคล่องตัวในการทำงาน (3) ทีมทำ มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพในระบบหลักหรือระบบสนับสนุนที่ตนเองมีส่วนรับผิดชอบ โดยมีบทบาทในการร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมประเมินผล และร่วมปรับปรุงพัฒนาระบบให้ดีขึ้น ประกอบด้วย ครูทั้งหมด 12 คน เนื่องจากโรงเรียนมีครูเพียงเท่านั้นแต่ภาระงานมากจึงเห็นพ้องต้องกันว่าครูทุกคนให้เป็นสมาชิกในทีมทำ

ต่อมาผู้บริหารและครูทีมพัฒนาคุณภาพเข้าร่วมประชุมสัมมนาครั้งแรกเป็นระยะเวลา 3 วัน ร่วมกับตัวแทนจากโรงเรียนอีก 7 โรงเรียนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน เรียกว่า “node” ผู้บริหารและครูได้เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานของโครงการซึ่งทีมต้องนำมาปฏิบัติจริงตามบริบทของ

โรงเรียนของตน มีการประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนต่าง ๆ กับและทีมวิจัยของโครงการ ทีมผู้ร่วมวิจัยของโครงการ (ศึกษานิเทศก์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา) ซึ่งจะได้เป็นโค้ชแก่โรงเรียนต่าง ๆ ที่ตนรับผิดชอบต่อไป หลังจากการร่วมประชุมสัมมนาอย่างเป็นทางการครั้งนี้โรงเรียนได้นำประสบการณ์ ความรู้ และทักษะที่ได้รับการฝึกฝนเรียนรู้มาปฏิบัติยังโรงเรียนโดยดำเนินการวางแผนยุทธศาสตร์ ตาม ขั้นตอนในภาพที่ 23 โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพการณ์ทั้งสภาพการณ์ทั่วไปและสภาพการณ์เฉพาะ พบว่า ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการกำหนดทิศทางการทำงานของโรงเรียนมากที่สุด คือ นโยบายการจัดการศึกษาของ รัฐบาลซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ และมุ่งหวังให้ครูสามารถจัดการศึกษาได้ อย่างมืออาชีพ และให้มีการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้รับบริการทั้งนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ส่วนสภาพการณ์เฉพาะเมื่อได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์โรงเรียน แล้วพบว่าโรงเรียน มีจุดแข็ง ได้แก่ โรงเรียนมีนโยบายที่ชัดเจน ครูผู้สอนมีคุณธรรม จริยธรรมที่เป็นแบบอย่าง ครูทุกคนผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนมีการบริหารงบประมาณเป็นระบบและ โปร่งใส โรงเรียนมีอาคารสถานที่เพียงพอและเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ จุดอ่อน ได้แก่ โรงเรียนมีการ ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการไม่ต่อเนื่อง ครูขาดเครื่องมือวัดและประเมินผลที่หลากหลาย งบประมาณมี จำกัด การจัดสรรงบประมาณของทางราชการมีไม่เพียงพอ โอกาส ได้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนด้าน การศึกษา ชุมชนพอมิรายได้สนับสนุนด้านการศึกษา มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และ พระราชบัญญัติการศึกษาเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อุปสรรค ได้แก่ ชาวชน บางส่วนมักจะเปลี่ยนแบบพฤติกรรมไม่เหมาะสม ผู้ปกครองว่างงานทำให้รายได้ลดลง รวมทั้งนักเรียน เมือง ท้องถิ่นมีความขัดแย้งและขาดความร่วมมือ เป็นต้น (รายงานการวิเคราะห์สภาพการณ์โรงเรียน (SWOT analysis) ปีการศึกษา 2547 , 2547)

เมื่อได้วิเคราะห์สภาพการณ์ของโรงเรียนแล้วบุคลากรและคณะกรรมการสถานศึกษาชั้น พื้นฐานได้นำมากำหนดทิศทางของโรงเรียน ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของโรงเรียน จากนั้นวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อนในโรงเรียนทั้ง 10 ระบบ นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาโรงเรียนให้ บรรลุตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของโรงเรียนที่กำหนด เมื่อที่ประชุมได้กำหนดยุทธศาสตร์ปรับปรุง และยุทธศาสตร์ดำรงรักษาที่ต้องดำเนินการในแต่ละภาคเรียนแล้วได้จัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี รวมถึงได้ มอบหมายหน้าที่รับผิดชอบโครงการแต่ละโครงการแก่บุคลากรในแต่ละฝ่าย ภาระงานที่โรงเรียนต้อง ดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารคุณภาพร่วมกันคือการกำหนดกระบวนการมาตรฐานระบบการเรียนรู้ของ โรงเรียน และออกแบบระบบการเรียนรู้

กระบวนการมาตรฐานระบบการเรียนรู้ของโรงเรียนวิริยะ และตารางออกแบบระบบการ เรียนรู้ ดังภาพที่ 24 และตารางที่ 7 ตามลำดับดังนี้

ภาพที่ 24 กระบวนการมาตรฐานระบบการเรียนรู้โรงเรียนวิริยะ

ตารางที่ 7 ตารางออกแบบระบบการเรียนรู้

กระบวนการ มาตรฐาน	วิธีการมาตรฐาน	ตัวชี้วัด	เกณฑ์	บันทึก มาตรฐาน	มาตรฐาน/ ข้อกำหนด
1.วิเคราะห์ หลักสูตร	1. ศึกษาหลักสูตรสถานศึกษา คำอธิบาย รายวิชา 2.วิเคราะห์คำอธิบายรายวิชาในแต่ละวิชา แต่ละช่วงชั้น และแต่ละระดับชั้น แล้ว ระบุดอกมาเป็นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ คาดหวังด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และ ทักษะพิสัย (KAP) สารการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และแนวทางการวัด ประเมินผล 3. กำหนดหน่วยการเรียนรู้ และเวลา จากสารการเรียนรู้ 4. จัดทำหน่วยการเรียนรู้โดยกำหนดผล การเรียนรู้ที่คาดหวังและสารการเรียนรู้ ของแต่ละหน่วย 5. จัดทำผังมโนทัศน์ของแต่ละหน่วยการ เรียนรู้	ร้อยละ ของครูที่ วิเคราะห์ หลักสูตรตาม วิธีการ มาตรฐาน	ร้อยละ 80	- แบบ บันทึกการ วิเคราะห์ หลักสูตร - แบบ บันทึกการ ออกแบบ หน่วยการ เรียนรู้	8/1
2. วิเคราะห์ ผู้เรียน	1. ศึกษาข้อมูลจากผลการเรียนรู้ในภาค เรียน/ปีการศึกษาที่ผ่านมา(ปพ.5,ปพ.6, ปพ.8) 2. ใช้แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานผู้เรียน รวมทั้งความถนัด ความสนใจเพื่อเป็น ข้อมูลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 3. ทดสอบพื้นฐานด้านความรู้ กระบวน การเรียนรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็น 4. ทดสอบก่อนเรียน 5. บันทึกข้อมูลการวิเคราะห์ผู้เรียนตาม แบบบันทึก	-ร้อยละของ ครูที่ วิเคราะห์ ผู้เรียนตาม วิธีการ -ร้อยละของ ผู้เรียน ที่ ได้รับการ วิเคราะห์ ผู้เรียนตาม วิธีการ	ร้อยละ 80 ร้อยละ 80	-แบบบันทึก ข้อมูลการ วิเคราะห์ ผู้เรียน	8/2
3. ปรับ พื้นฐาน จัดกลุ่ม ผู้เรียน	1. จัดกลุ่มนักเรียนตามสภาพความ ต้องการความช่วยเหลือจากข้อมูลการ วิเคราะห์ผู้เรียน 2. จัดกิจกรรมปรับพื้นฐานตามสภาพ ปัญหาของกลุ่มผู้เรียน -ผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือนั้น ครูจัดสอนซ่อมเสริมเพื่อปรับพื้นฐานการ เรียนรู้ -ถ้าผู้เรียนไม่ต้องการความช่วยเหลือ ให้จัดเข้ากลุ่มจัดการเรียนรู้ปกติ 3. บันทึกการปรับพื้นฐานผู้เรียน 4. ประเมินผลปรับพื้นฐานตลอดภาค เรียน/ ปี	-ร้อยละของ ครูที่ทำการ ปรับพื้นฐาน ผู้เรียน -ร้อยละของ ผู้เรียนที่ ต้องการ ความ ช่วยเหลือ ได้รับการ ปรับพื้นฐาน ที่เหมาะสม	ร้อยละ 80 ร้อยละ 80	-แบบบันทึก การปรับ พื้นฐาน ผู้เรียน -แบบบันทึก การสอนซ่อม เสริม	8/2

ตารางที่ 7 ตารางออกแบบระบบการเรียนรู้ (ต่อ)

กระบวนการ มาตรฐาน	วิธีการมาตรฐาน	ตัวชี้วัด	เกณฑ์	บันทึก มาตรฐาน	มาตรฐาน/ ข้อกำหนด
6. นิเทศภายใน/ แลกเปลี่ยน เรียนรู้	คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ และ/ หรือหัวหน้ากลุ่มสาระ การเรียนรู้ จัดการนิเทศ ภายใน/แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดย 1. จัดประชุมกลุ่มย่อยตาม กลุ่มสาระหรือรายวิชาเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการ จัดการเรียนรู้ โดยครูนำเสนอ ปัญหาหรือข้อค้นพบเพื่อ ร่วมกันหาแนวทางในการ ปรับปรุง/แก้ไขปัญหาและ พัฒนาร่วมกันโดยการนิเทศ แบบกัลยาณมิตรและการ นิเทศแบบเยี่ยมชั้นเรียน 2. จัดกิจกรรมเรียนรู้กลุ่มย่อย จากวิทยากรภายใน/ภายนอก โรงเรียนเพื่อพัฒนาและ แก้ปัญหการจัดการเรียนรู้ จากตัวอย่างที่ประสบ ความสำเร็จ 3. บันทึกผลการนิเทศ และ รายงานผลต่อผู้เกี่ยวข้อง	ร้อยละของครู ที่ได้รับการ นิเทศภายใน	ร้อยละ 80	- แบบบันทึก/ รายงานผลการ นิเทศภายใน/ แบบเยี่ยมชั้น เรียน - แบบบันทึก/ รายงานการ พัฒนา/ ปรับปรุงการ จัดการเรียนรู้	8/5,6
7. ประเมินผล การเรียนรู้	1. ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ครูนำผลการเรียนรู้จากแผน ย่อยมาประมวลผลที่สามารถ ให้รายละเอียดของผู้เรียนแต่ละ คนซึ่งเกิดจากการวัดและ ประเมินผลที่หลากหลาย ตามที่ได้กำหนดในแต่ละ แผนการจัดการเรียนรู้ 2. นำผลการประเมินมา วินิจฉัยและตัดสินผลการ เรียนรู้แต่ละหน่วย 3. วินิจฉัยสาเหตุการไม่ บรรลุผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง (สำหรับผู้เรียนที่ไม่ผ่านตาม เกณฑ์ที่กำหนด) 4. เสนอแนวทางการพัฒนา หรือปรับปรุงผู้เรียนที่ไม่ผ่าน	ร้อยละของครู ที่ประเมินผล การเรียนรู้ แต่ละหน่วย ตามวิธีการที่ กำหนด	ร้อยละ 80	-บันทึกผลการ เรียนรู้แต่ละ หน่วย -แบบบันทึก การประเมินผล การเรียนรู้ แต่ละหน่วย	8/5

ตารางที่ 7 ตารางออกแบบระบบการเรียนรู้ (ต่อ)

กระบวนการ มาตรฐาน	วิธีการมาตรฐาน	ตัวชี้วัด	เกณฑ์	บันทึกมาตรฐาน	มาตรฐาน/ ข้อกำหนด
8. แก้ไข ปรับปรุง /วิจัยในชั้น เรียน	ศึกษาผลการวิเคราะห์นักเรียนที่ไม่ผ่านการประเมินตามเกณฑ์ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ตามสภาพปัญหาของแต่ละคน/กลุ่ม กรณีที่ 1 ปัญหาไม่ร้ายแรง/ ไม่วิกฤต ดำเนินการสอนซ่อมเสริม/ สอบแก้ตัว กรณีที่ 2 ปัญหาร้ายแรง/ วิกฤต 1. ทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อหาวิธีการปรับปรุงแก้ไข ใช้แนวทางการร่วมมือระหว่างผู้สอน ผู้เรียนและผู้ปกครอง 2. จัดทำแผนการเรียนรู้ร่วมกัน และดำเนินการตามแผน 3. รายงานผลการปรับปรุงแก้ไข ผู้เรียนรายบุคคล/กลุ่ม 4. จัดทำรายงานวิจัยในชั้นเรียน	- ร้อยละของผู้เรียนที่มีปัญหาได้รับการแก้ไขปรับปรุง - ร้อยละของครูที่รายงานวิจัยในชั้นเรียน	ร้อยละ 80 ร้อยละ 80	- บันทึกการแก้ไข/ปรับปรุง/สอนซ่อมเสริม - รายงานวิจัยในชั้นเรียน	8/5,6
9. พัฒนาการ เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	นักเรียนที่ผ่านการประเมินให้ดำเนินการ ดังนี้ 1. ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ผ่านเกณฑ์มาตรฐานให้จัดการเรียนรู้/ จัดกิจกรรม ส่งเสริมความสามารถตามความถนัด และความสนใจ 2. ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ในระดับดีให้จัดกิจกรรมพัฒนา/ส่งเสริมศักยภาพเป็นพิเศษประสานความร่วมมือกับครูในระบบกิจกรรมนักเรียน ผู้ปกครอง และแหล่งเรียนรู้อื่นๆ 3. ครูประจำชั้นติดตาม ให้คำปรึกษาและรายงานผล 4. ให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงศักยภาพ และเสนอผลงานในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในและภายนอกโรงเรียน หรือเครือข่ายของโรงเรียนโดยมีการประกาศเกียรติคุณและมอบรางวัลตามความเหมาะสม	- ร้อยละของผู้เรียนผ่านการประเมินได้รับการจัดกิจกรรม ส่งเสริมความสามารถตามความถนัด และความสนใจ - ร้อยละของผู้เรียนที่ผ่านการประเมินในระดับดีได้รับการจัดกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพเป็นพิเศษ	ร้อยละ 80 ร้อยละ 80	- แบบบันทึกผลการจัดกิจกรรม ส่งเสริมความสามารถตามความถนัด และความสนใจ - แบบบันทึกผลการจัดกิจกรรม ส่งเสริมศักยภาพผู้เรียนเป็นพิเศษ	8/6

ตารางที่ 7 ตารางออกแบบระบบการเรียนรู้ (ต่อ)

กระบวนการ มาตรฐาน	วิธีการมาตรฐาน	ตัวชี้วัด	เกณฑ์	บันทึกมาตรฐาน	มาตรฐาน/ ข้อกำหนด
10. บันทึก รายงานผลระบบ การเรียนรู้	1. จัดทำข้อมูลสารสนเทศ ของผู้เรียนแต่ละคนตาม แบบ ปพ.5, ปพ.6, ปพ.8	- ร้อยละของครูที่ จัดทำสารสนเทศ ระบบการเรียนรู้ ตามวิธีการและ แบบบันทึกที่ กำหนด	- ร้อยละ 100	- แบบบันทึก สารสนเทศของ ระบบการเรียนรู้	8/6
	2. ครูบันทึกข้อมูลและจัดทำ สารสนเทศจากผลการ ดำเนินงานระบบการเรียนรู้ การวิจัยพัฒนา ตามแบบ บันทึกสารสนเทศของระบบ การเรียนรู้ 3. รวบรวมแบบบันทึก สารสนเทศของระบบการ เรียนรู้ของครูแต่ละคนเพื่อ จัดทำสารสนเทศรวมของ โรงเรียน 4. จัดประชุมประเมิน ทบทวนระบบการเรียนรู้ อย่างน้อย ภาคเรียนละ 1 ครั้ง 5. จัดทำรายงานการประเมิน ทบทวนระบบการเรียนรู้ของ โรงเรียน	- จำนวนรายงาน การประเมิน ทบทวนระบบ การเรียนรู้	- ภาคเรียนละ 1 เล่ม	- รายงานการ ประเมินทบทวน ระบบการเรียนรู้ ของโรงเรียน	12/3

จากตารางที่ 7 เมื่อได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการดำเนินงานในระบบการเรียนรู้ที่จะใช้ปฏิบัติร่วมกันในโรงเรียนแล้ว คณะครูได้ดำเนินกิจกรรมตามวิธีการมาตรฐานที่ได้กำหนดตามบทบาทหน้าที่ของตนตั้งแต่ขั้นตอนการวิเคราะห์หลักสูตรจนถึงการบันทึกรายงานผลระบบการเรียนรู้ ซึ่งในการดำเนินการแต่ละกระบวนการนั้นครูได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือด้านปัจจัยเกี่ยวกับเอกสารที่ให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงาน ตัวอย่างแบบบันทึกมาตรฐาน ตัวอย่างระบบ การสอนแนะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการไปศึกษาดูงานโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ 7 ครั้ง การประชุมสัมมนา 12 ครั้ง การจัดนิทรรศการแสดงผลงาน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเทียบระดับ โดยถือได้ว่าผู้บริหารและครูทีมพัฒนาคุณภาพเป็นผู้นำสำคัญในการขับเคลื่อนการทำงานให้เกิดกระบวนการต่างๆที่กำหนด การดำเนินงานตลอดระยะเวลา 3 ปี ทำให้เกิดการประสานกำลัง ร่วมมือร่วมใจกันของบุคลากรในโรงเรียนและองค์การภายนอกในการผลักดันให้เกิดคุณภาพของนักเรียนตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ เกิดความเข้มแข็ง และเป็นการวางรากฐานแก่ระบบคุณภาพในการจัดการศึกษาโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัจจัยด้านคน ระบบการทำงาน และการจัดการควบคุมกันจนกระทั่งโรงเรียนสามารถพัฒนาและดำเนินการตามระบบของตนเองและได้รับการรับรองวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านระบบการเรียนรู้ในปี 2549 นับเป็นความสามารถของบุคลากรในโรงเรียนที่เคยประสบปัญหาด้านคุณภาพของผลลัพธ์และคุณภาพของกระบวนการจัดการศึกษาแต่สามารถพลิกฟื้นจนสามารถพัฒนาโรงเรียนจนกระทั่งได้รับรางวัลต่างๆ และได้รับผลการประเมินคุณภาพภายนอกรอบ 2 ในระดับที่น่าพอใจ ส่งผลให้โรงเรียน

ได้รับเลือกให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านระบบคุณภาพของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ครูได้รับเชิญให้ร่วมเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้ และร่วมเป็นคณะกรรมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

10. ผลงานดีเด่นของโรงเรียน

ผลงานดีเด่นของโรงเรียนเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจกันทำงานทั้งผู้บริหาร ครู บุคลากร และชุมชน ก่อให้เกิดผลงานดีเด่นทั้งด้านผู้เรียน ครู ผู้บริหาร และคุณภาพของโรงเรียนโดยภาพรวม ได้แก่ นักเรียนรางวัลพระราชทานโรงเรียนขนาดเล็ก รองชนะเลิศที่ 1 ระดับจังหวัด นักเรียนผ่านการประเมินเป็นเด็กดี V-Star ในโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลกของชมรมพุทธศาสตร์สากล ระดับเพชร(ระดับดีมาก) จำนวน 34 คน ระดับทอง (ระดับดี) จำนวน 15 คน ได้รับเหรียญและเกียรติบัตรจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นักเรียนได้รับการยกย่องเชิดชูในโครงการเมืองไทยเมืองคนดี ซึ่งเป็นโครงการของกรมศาสนา ร่วมกับจังหวัดอารยะ

ครูได้รับการประเมินให้เป็นครูผู้นำการปฏิรูปการเรียนรู้ จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ครูแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ปี 2549-ปัจจุบัน ครูได้รับรางวัลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาดีเด่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รางวัลครูดีในดวงใจ (ช่วงชั้นที่ 1) เนื่องในงานวันครู ปี 2551 รางวัลครูศักยภาพ ครูแกนนำพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ครูแกนนำโครงการคุณธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รางวัลเหรียญทองระดับเขตพื้นที่การศึกษาอารยะ เขต3 ปี 2552 ครูผู้ฝึกสอนโครงการคุณธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รางวัลเหรียญทองระดับเขตพื้นที่การศึกษาอารยะ เขต3 ปี 2552 ครูได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการประเมินผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่และผลงานทางวิชาการของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อเลื่อนวิทยฐานะชำนาญการ (คำสั่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อารยะ เขต3 ที่ 645/2551 ลงวันที่ 7 สิงหาคม 2551) ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการประเมินผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่และผลงานทางวิชาการของข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อเลื่อนวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ ปี 2551-2552 (คำสั่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอารยะ เขต3 ที่ 645/2551 ลงวันที่ 7 สิงหาคม 2551 และคำสั่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอารยะ เขต3 ที่ 93/2552 ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2552) จนกระทั่งถึง ปี 2554 ครูในโรงเรียนแห่งนี้ได้รับวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ จำนวนร้อยละ 58 ด้านผู้บริหารโรงเรียนได้ผ่านการประเมินมาตรฐานในระดับเหรียญทอง ระดับจังหวัด ปี 2545 ผู้บริหารได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาวิทยฐานะเชี่ยวชาญ ในปี 2547

ปี 2549 โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้ไปนำเสนอผลงานรวมพลังเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอารยะ เขต 3 ทีมมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณ การดำเนินการพัฒนาการจัดการคุณภาพเชิงระบบจนได้วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (best practice) ในระบบการเรียนรู้ ปี 2549 โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ ได้รับการรับรองมาตรฐานการศึกษาจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2549-2553 ได้รับโล่เกียรติยศ รางวัลชนะเลิศที่ 3 ระดับประถมศึกษาในโครงการประกวดธนาคารวัสดุรีไซเคิล ประจำปี 2551 มอบโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดอารยะ ได้รับการรับรองมาตรฐาน โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพและเด็กไทยทำได้ในโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ระดับดีมาก ได้รับการรับรองมาตรฐาน โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับทอง จากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข โรงเรียนดีเด่นโครงการยุวทูตความดี จากกรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ โรงเรียนแกนนำโครงการคุณธรรม โรงเรียนแกนนำฟื้นฟูศีลธรรมโลก ได้รับโล่เกียรติยศ โรงเรียนแกนนำฟื้นฟูศีลธรรมโลกประเภทสนับสนุนโครงการยอดเยี่ยม โรงเรียนต้นแบบปฏิรูปการ

เรียนรู้ โรงเรียนแกนนำการคิดสู่ห้องเรียน โรงเรียนแกนนำของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โรงเรียนศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) โรงเรียนห้องสมุดดีเด่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ได้รับรางวัลสถานศึกษาจัดการกิจกรรมการเรียนรู้การสอนสังคมศึกษา รางวัลเหรียญทอง ระดับจังหวัด ได้รับคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในการนำเสนอผลงานคุณธรรมของโรงเรียนและการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ในมหกรรมวิชาการ ระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ได้รับรางวัลเหรียญทองกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในการประกวดโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จตามนโยบายและ 5 กลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสนองต่อกกลยุทธ์ที่ 1 ในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

การได้รับรางวัลและมีผลงานเป็นที่น่าภาคภูมิใจเหล่านี้ถือเป็นแรงผลักดันให้ผู้บริหาร คณะครูและพนักงานบริการเกิดความมุ่งมั่นที่จะพัฒนางานของตนเองให้ดียิ่งขึ้น แม้จะเหน็ดเหนื่อยหรือเกิดภาวะความเครียดแต่ทุกคนก็ไม่ย่อท้อ ซึ่งการทุ่มเททำงานอย่างเอาใจจริงเอาใจจนนี้เป็นลักษณะที่ปรากฏในบุคลากรทุกคนไม่ว่าวันแม้แต่ครูที่กำลังจะถึงวาระเกษียณอายุราชการก็ตาม

11. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนวิริยะเกิดจากการรวมกันของ 2 โรงเรียน ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2499 โรงเรียนที่มาก่อนในบริเวณโรงเรียนในปัจจุบันเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา ปีแรกของการก่อตั้งเปิดทำการสอนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพียงระดับชั้นเดียว มีครูเพียงคนเดียว ปีการศึกษาถัดมาจึงเปิดทำการสอนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามลำดับจนครบ 3 ชั้น ในปีการศึกษา 2501 ซึ่งเป็นการก่อตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งแรกขึ้นในชุมชนและได้รับความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนเป็นเบื้องต้น ในการดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนหรืออาจเรียกว่าประคับประคองกันมา จากคำให้สัมภาษณ์อดีตผู้บริหารท่านหนึ่งซึ่งได้เกษียณอายุราชการไปแล้วและเป็นคนในชุมชนมาตั้งแต่กำเนิดกล่าวว่า

... ที่ที่สร้างโรงเรียนวิริยะในปัจจุบันนี้ละ เป็นที่ที่กำนัน ครู และผู้หลักผู้ใหญ่ผู้ก่อตั้งชุมชนในสมัยนั้นเป็นคนจับจองไว้ ส่วนหนึ่งนั้นให้เป็นของอนามัย อีกส่วนหนึ่งเป็นของฝ่ายปกครอง อีกส่วนหนึ่งเป็นของตำรวจ อีกส่วนหนึ่งเป็นของการศึกษา ก็คือโรงเรียน โรงเรียนก็ได้ฝังทางนี้ [ฝังทางทิศเหนือของถนนสายหลักในอำเภอ] โรงเรียนก็ได้มาตั้งในที่ที่เขาแบ่งไว้ให้แน่แหละ. . .

(ผู้บริหาร 3, 18 กุมภาพันธ์ 2552)

โรงเรียนเติบโตมาพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาชุมชน เพราะหลังจากการก่อตั้งโรงเรียนขึ้นในปีพุทธศักราช 2499 ต่อมาในปีพุทธศักราช 2504 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกฐานะเขตปกครองวิริยะ (นามสมมติ) ขึ้นเป็นกิ่งอำเภอวิริยะ และปีพุทธศักราช 2506 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอวิริยะดังเช่นในปัจจุบัน นอกจากชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดและให้การสนับสนุนช่วยเหลือแล้วบุคลากรในโรงเรียนส่วนใหญ่ก็เป็นคนในชุมชนเป็นลูกเป็นหลานของคนในอำเภอวิริยะ การดำเนินงานของโรงเรียนได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือจากทั้งภาครัฐและประชาชนในชุมชน แม้ว่าในระยะแรกต้องอาศัยเรียนในที่ของเอกชนโดยจ่ายค่าเช่าเดือนละ 40 บาท ต่อมาจึงได้ย้ายเข้าเรียนที่อาคารสำหรับฝึกงานในบริเวณโรงเรียนในปัจจุบันซึ่งสร้างด้วยเงินการศึกษาและสาธารณกุศล เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2500 และได้เข้ามาเรียนในอาคารเรียนกิ่งถาวรที่สร้างขึ้นด้วยเงินงบประมาณ ในปีพุทธศักราช 2503 ระหว่างนั้นเมื่อปีพุทธศักราช 2501 โรงเรียนประถมศึกษาอีกแห่งก็ได้ย้ายเข้ามาเรียนใน

บริเวณเดียวกันเป็นสองโรงเรียนในบริเวณเดียวกัน ซึ่งการย้ายเข้ามาหรือที่ทำให้เกิดการก่อตั้งโรงเรียนประถมศึกษาแห่งนี้ขึ้นนั้นเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง จากการศึกษาเอกสารสมุดหมายเหตุรายวันโรงเรียนบ้านต้นน้ำ (นามสมมติ) เล่มที่บันทึกระหว่างปี 2501-2503 และสมุดหมายเหตุรายวันโรงเรียนวัดบ้านวาริเล่มที่บันทึกระหว่างปี 2499-2501 เกี่ยวกับความเป็นมาของการก่อตั้งโรงเรียนบ้านต้นน้ำ ซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาแห่งนี้ ได้มีการบันทึกไว้ว่า

... เดิมนักเรียนโรงเรียนนี้ได้เรียนร่วมกันอยู่ที่โรงเรียนวัดบ้านวาริ (นามสมมติ) ตั้งแต่แรกตั้ง ซึ่งโรงเรียนวัดบ้านวาริได้ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2462 ตั้งอยู่บ้านวาริ ตำบลโนนเพ็ญ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ... เมื่อหมู่บ้านเจริญขึ้น มีตลาด คณะครู พ่อค้า ประชาชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดหาทุนและวัสดุก่อสร้าง ได้ทุนรวม 13,000 บาท ได้ขอทุนสมทบจากทางราชการ เมื่อ พ.ศ.2498 จากนั้น พ.ศ.2499 ทางราชการได้อนุมัติเงิน กศส.[การศึกษาและสาธารณสุข] มาให้ 20,000 บาท และ พ.ศ.2500 ทางราชการอนุมัติเงินให้อีก 15,000 บาท รวมเป็น 48,000 บาท ได้ก่อสร้างเป็นอาคารเรียนได้ และได้ขอแยกจากโรงเรียนวัดบ้านวาริ (นามสมมติ) มาเรียนที่แห่งนี้ ...

(สมุดหมายเหตุรายวันโรงเรียนบ้านต้นน้ำ, 2501-2503)

แม้ทางราชการจะได้จัดสรรงบประมาณให้กับโรงเรียนเพื่อการก่อสร้างอาคารเรียนและใช้จ่ายสำหรับการจัดการศึกษามาเป็นลำดับ แต่ก็ไม่เพียงพอสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างและการจัดการศึกษา ดังนั้นผู้บริหาร คณะครู ผู้ปกครอง นักเรียน ศิษย์เก่า และผู้มีจิตศรัทธาจึงได้ร่วมกันบริจาคเงินในการก่อสร้างอาคารประกอบเพิ่มเติม (สมุดบันทึกการได้รับบริจาค ปี 2540-2552, สมุดบันทึกการได้รับบริจาค/การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อมอบให้นักเรียนใช้ในการศึกษา, 2546-ปัจจุบัน)รวมทั้งการบริจาคเพื่อเป็นงบประมาณสำหรับการจัดการศึกษาแก่บุตรหลาน โรงเรียนมีโครงการต่างๆเพื่อระดมทุนและทรัพยากรสำหรับการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดผ้าป่าศิษย์เก่าซึ่งจัดมาแล้ว 2 ครั้ง การจัดทำโครงการต่างๆที่สามารถสร้างการเรียนรู้และสร้างรายได้ตอบแทน ได้แก่ การปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำน้ำยาเอนกประสงค์ การผลิตสินค้าจากฝีมือนักเรียนออกวางจำหน่าย และเมื่อโรงเรียนได้เข้าร่วมโครงการต่างๆที่เป็นประโยชน์ก็มักจะเชิญผู้ปกครองในชุมชนเข้าร่วมโครงการด้วย ทำให้เกิดการเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน เช่น การดำเนินโครงการศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรมการไปศึกษาดูงานร่วมกันระหว่างผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ครู และนักเรียนแกนนำ แล้วยำความรู้ที่ได้มาจัดกิจกรรมสาธิตการสร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆสำหรับใช้ในครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่าย เช่น แชมพูสมุนไพร ยาหม่อง น้ำยาเอนกประสงค์ น้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น โดยจัดหมุนเวียนไปในหมู่บ้านต่างๆให้เกิดการเรียนรู้อย่างทั่วถึง เมื่อโรงเรียนจัดนิทรรศการแสดงผลงานนักเรียนชุมชนได้นำผลงานเหล่านั้นมาร่วมแสดงและวางจำหน่ายด้วย โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกันตลอดมา

ตลอดระยะเวลากว่า 50 ปี ถือได้ว่าโรงเรียนและชุมชนได้ร่วมกันเติบโตขึ้นจากการทำงาน การเรียนรู้ การร่วมกันแก้ปัญหาและเดินทางก้าวผ่านความยากลำบากต่าง ๆ มาด้วยกัน รวมถึงร่วมยินดีกับผลงานที่เกิดขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของทุกฝ่าย โรงเรียนและชุมชนต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้คนในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันกับโรงเรียน สนใจเอาใจใส่ต่อการดำเนินงานของโรงเรียน รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของที่ต้องช่วยกันดูแลรักษาสมบัติและชื่อเสียงของโรงเรียน ช่วยกันเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งของโรงเรียนและของบุตรหลาน อย่างเช่นทุกเดือนชุมชนจะลงแขกกันเข้าไปทำความสะอาดสวนป่าด้านทิศเหนือของโรงเรียน เข้ามาทำความสะอาดเก็บกวาดใบไม้ในบริเวณโรงเรียนที่มีจำนวนมากเกินกำลัง

พนักงานบริการที่มีเพียงคนเดียวจะสามารถทำได้ ชุมชนมีการจัดเวรยามเฝ้าระวังอัคคีภัยและมิฉาชีพ ร่วมเป็นคณะทำงานในการดูแลบุตรหลานที่หนีเรียนมาเล่นเกม และติดตามนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เป็นต้น

บุคลากรของโรงเรียนมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ตำบลวัดชนะบางคนมีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะเป็นเครือญาติกันและสัมพันธ์กับคนในชุมชนในสถานภาพต่าง ๆ กัน เช่น พ่อ แม่ พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา เป็นต้น ทำให้มีความรู้สึกผูกพันกับเพื่อนร่วมงาน นักเรียน และผู้ปกครอง ดังนั้นเมื่อชุมชนมีกิจกรรมต่าง ๆ จึงพบเห็นทั้งผู้บริหารและคณะครูไปช่วยงานเสมอ ซึ่งการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหนึ่งในโครงการที่โรงเรียนได้ดำเนินการภายใต้ขอบข่ายงานบริหารทั่วไปในด้านการสัมพันธ์กับชุมชนโดยโรงเรียนได้จัดให้มีครูประจำคุ้ม (หรือประจำหมู่บ้าน) ตามภูมิลำเนาของครูแต่ละคนและตามความสมัครใจเพื่อให้ครูเข้าไปร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารระหว่างชุมชนกับโรงเรียนให้เข้าใจกันมากขึ้น ครูแต่ละคนถือว่าเป็นปูชนียบุคคล เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของชุมชน ดังนั้นการแสดงออกทางความคิด รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติตนต่าง ๆ ของครูจึงเป็นแบบอย่างแก่คนในชุมชน ความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากรของโรงเรียนวิหะกับชุมชนมีความโดดเด่นเป็นที่รับรู้และยอมรับของหน่วยงานทั่วไป ดังจะเห็นได้จากเมื่อผู้วิจัยได้สนทนากับบุคคลต่าง ๆ ทั้งครูในโรงเรียนอื่น ๆ ศึกษาพิเศษสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอารยะ เขต 3 (ขณะนั้น) ต่างเสนอความคิดเห็นว่า “... ถ้าจะเลือกโรงเรียนที่มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างมาก ๆ ต้องเลือกโรงเรียนวิหะนี้เลย ชุมชนเขาเข้มแข็งมาก ...” (ศึกษาพิเศษ 3, 27 ตุลาคม 2551)

12. บทสรุปข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน

โรงเรียนวิหะเป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง เปิดสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย-ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2552 มีนักเรียนรวม 14 ห้องเรียน จำแนกเป็นระดับปฐมวัย 2 ห้องเรียน ระดับประถมศึกษา 12 ห้องเรียน มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 362 คน เป็นนักเรียนชาย 183 คน และนักเรียนหญิง 179 คน จำนวนนักเรียนเฉลี่ยต่อห้อง และจำนวนนักเรียนเฉลี่ยต่อครู 25.85 คน มีนักเรียนนอกเขตพื้นที่บริการจำนวน 126 คน คิดเป็นร้อยละ 34.81 ของนักเรียนทั้งหมด บุคลากรในโรงเรียนมี 16 คน เป็นผู้บริหาร 1 คน ครู 14 คน และพนักงานบริการ 1 คน จำแนกเป็นบุคลากรหญิง 12 คน ชาย 4 คน บุคลากรส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ โรงเรียนมีชื่อเสียงด้านการได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี ในปีการศึกษา 2546 โรงเรียนได้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โครงการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทำให้โรงเรียนมีผลงานและมีชื่อเสียงด้านการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และในปีการศึกษา 2547 โรงเรียนเข้าร่วมโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพ ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานผู้บริหารและคณะครูต่างเสียสละ และทุ่มเทให้กับการทำงานเป็นอย่างมาก มีการสมัครเข้าร่วมการอบรมพัฒนาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการอบรมพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ความก้าวหน้าในวิชาชีพครู และองค์ความรู้อื่น ๆ ที่ครูสนใจ บุคลากรในโรงเรียนแห่งนี้มีการให้กำลังใจและช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่เสมอ มีวัฒนธรรมหลักขององค์กรเป็นวัฒนธรรมแบบกลุ่มร่วม มีค่านิยมด้านความร่วมมือ เอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล และการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีบรรยากาศการทำงานที่สนุกสนาน เป็นกันเอง เป็นพี่เป็นน้อง มีส่วนร่วมในการทำงานและการรวมกลุ่ม รวมทั้งกระตือรือร้นในการทำงาน ผู้บริหารเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ให้ความเอาใจใส่ต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก สนับสนุนความก้าวหน้าทางวิชาชีพของครูและการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนอย่างเต็มที่เพื่อให้มีมาตรฐานตามมาตรฐานการศึกษาชาติ รวมทั้งมีส่วนสำคัญในการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูและชุมชน การบริหารงานของโรงเรียนมีโครงสร้างการบริหารเป็น 4 งาน เช่นเดียวกับโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐทั่วไป คือ งานวิชาการ งานบุคคล งานแผนและงบประมาณ และงานการบริหารทั่วไป โรงเรียนได้รับงบประมาณจัดสรรเป็นรายหัวนักเรียนแยกตามระดับการศึกษาและเงิน

นอกงบประมาณเพื่อใช้จ่ายในการจัดการเรียนการสอนตามระบบราชการ การดำเนินงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง

แม้ว่าโรงเรียนจะเคยประสบปัญหาจากการประเมินคุณภาพการศึกษาในปีการศึกษา 2546 โดยโรงเรียนเคยได้รับการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษารอบแรก พบว่ามี 10 มาตรฐานที่อยู่ในระดับคุณภาพดี ส่วนอีก 4 มาตรฐานอยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ แต่ในช่วงระยะเวลา 3 ปี โรงเรียนสามารถดำเนินการปรับปรุงข้อบกพร่องให้สามารถบริหารจัดการและดำเนินงานจนผ่านการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา รอบที่ 2 ในปี 2549 โดยได้รับผลการประเมินพบว่าทั้ง 14 มาตรฐานอยู่ในระดับคุณภาพดีขึ้นไป ผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษารวม 14 มาตรฐาน 60 ตัวบ่งชี้ มีค่าเฉลี่ยจากผลการประเมินอิงเกณฑ์ และอิงสถานศึกษาอยู่ในระดับคุณภาพดี 3 มาตรฐาน อยู่ในระดับคุณภาพดีมาก 11 มาตรฐาน อีกทั้งในปีเดียวกันนั้นโรงเรียนยังได้รับการประเมินรับรองวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านระบบการเรียนรู้จากการดำเนินโครงการระบบดีโรงเรียนมีคุณภาพของสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ทำให้โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการและการดำเนินงานด้านระบบคุณภาพแก่โรงเรียนอื่นๆ ในเขตพื้นที่การศึกษา อีกทั้งครูได้รับการแต่งตั้งให้เป็นวิทยากรและคณะทำงานของเขตพื้นที่การศึกษาอยู่เสมอ โรงเรียนมีการบริหารจัดการและดำเนินการจัดการศึกษาจนปรากฏผลสำเร็จได้รับการยอมรับดังจะเห็นได้จากการได้รับรางวัล การได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการต่างๆ ได้รับคัดเลือกให้เป็นตัวแทนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่สังกัดให้ไปนำเสนอผลงาน เข้าร่วมประกวด หรือแข่งขันในระดับที่สูงขึ้น คุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนมีความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับจากบุคคลในวงการศึกษา ชุมชน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านผู้เรียน ครู ผู้บริหาร และคุณภาพการจัดการศึกษาโดยภาพรวม สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้แก่สถานศึกษาอื่นๆ ได้ อีกทั้งบุคลากรในโรงเรียนมีการทำงานร่วมกันเป็นทีม ร่วมมือกันทำงานจนเกิดผลสำเร็จ บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีบทบาทในการทำงานอย่างชัดเจน และมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ครูมีสมรรถภาพในการทำงาน ได้แก่ ครูมีความรู้ ความสามารถ และความชำนาญในงานที่ทำ และสามารถสร้างสรรค์ผลงานและมีนวัตกรรม ครูมีความเชื่อมั่นในตนเอง ได้แก่ ครูมีความรับผิดชอบ แสดงความมุ่งมั่น ตั้งใจทำงาน และมีความเป็นผู้นำ ครูมีความก้าวหน้าในวิชาชีพ ได้แก่ ครูได้รับรางวัล ได้รับการประกาศเกียรติคุณทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับที่สูงขึ้นไป ได้รับวิทยฐานะ มีการพัฒนาวิชาชีพและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และครูมีสถานภาพในการทำงานด้านการได้รับการยอมรับนับถือจากเพื่อนร่วมวิชาชีพหน่วยงานต้นสังกัด และจากสังคมภายนอก และได้รับมอบหมายภาระงานที่สำคัญ

